

Kansallista vai kansainvälistä?

Akateemisen Karjala-Seuran ideologia suhteessa
sotienvälisen ajan eurooppalaisiin fasistisiin liikkeisiin

Ville Vaara
Pro gradu
Yleinen historia
Filosofian, historian ja taiteiden tutkimuksen laitos, Helsingin yliopisto
Elokuu 2016

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author Vaara, Ville			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Kansallinen vai kansainvälistä? Akateemisen Karjala-Seuran ideologia suhteessa sotienvälisen ajan eurooppalaisiin fasistisiin liikkeisiin			
Oppiaine – Läroämne – Subject Yleinen historia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu-tutkielma		Aika – Datum – Month and year 8 / 2016	Sivumäärä– Sidoantal – Number of pages 62
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tutkielmassani arvioin Akateemisen Karjala-Seuran ideologian suhdetta 20- 40-lukujen fasistisiin aatevirtauksiin Euroopassa. Työn tutkimuskysymys tiivistyy seuraavasti: Oliko AKS ennen kaikkea kansallinen suomalainen ja ideologisesti ainutlaatuinen liike, vai oliko se osa aikansa laajaa fasistista virtausta? Tarkasteluni valossa käy selväksi että AKS:n ideologia käy hyvin yksiin fasististen liikkeiden ideologioiden kanssa. Lähestymissuunta on hieman erilainen kuin aiemmassa järjestöä koskeneessa tutkimuksessa, sillä aiempi tutkimus on käsitellyt AKS:ää ennen kaikkea kansallisessa kontekstissa. Näin tutkimukseni liittyy merkittävän suomalaisen yhteiskunnallisen vaikuttajajoukon osaksi kansainvälistä aatevirtausta, ja osoittaa kuinka tiivistä kotimainen radikaali oikeisto oli kytköksissä muihin Eurooppaan. Usein korostuneen kansallisen hahmottunut historian jakso hahmottuu näin laajemmassa kontekstissaan.</p> <p>Fasismintutkimuksessa on käyty pitkään keskustelua siitä kuinka universaali ideologia fasismi on. Ajatus fasismista sosialismiin tai liberaalisiin vertautuvana ideologiana, jolla on jonkinlainen puhdas aatteellinen ydin on saanut yhä enemmän kannatusta sen tutkijoiden keskuudessa. Tukeudun tutkielmassani Roger Griffinin ja George Mossen teorioihin fasismin ideologisesta ydinsisällöstä. Griffin määrittelee fasismin "palingeneettisena populistisena ultranationalismina". Määritelmä tarkoittaa ideologiaa, jonka keskiössä on usko kansakunnan uudelleensyntymään rappiokauden jälkeen, sellaisen liikkeen ohjastaman joka edustaa kansan syvintä tahtoa aidosti ja suoraan (vastakohtanaan risteäviin ryhmiin keskittyvä edustuksellinen demokratia). Mosse puolestaan keskittyy fasismin elämykselliseen ja koko yksilön elämän totaalisesti haltuun ottavaan puoleen.</p> <p>Käytän työssäni aineistona AKS:n julkaisuja, Suomen Heimo -lehteä, AKS:n Tie -vuosikirjoja, sekä seuran avaintoimijoiden ja aatteellisten taustavaikuttajien muita julkaisuja. Seuran aatteen suunta muotoutui alkuun vahvasti Yrjö Ruudun hahmotteleman valtiotalismista suuntaan. Valtiosotalismista jalostui AKS:n käsissä kansan yhtenäisyyttä ja tulevaa suuruutta korostuva ideologia. Tarkoituksena oli luoda myyttinen Suur-Suomi, joka oli AKS:lle sekä fyysinen, että ennen kaikkea henkinen todellisuus, ja tässä tehtävässä seuran toimijat hahmoivat itselleen edelläkävijäjoukon ja herättäjän roolin. Lopullisena tavoitteena oli uudistunut maailma ja AKS:n ihanteiden mukainen uudistunut ihminen. AKS:n valmius yhteiskunnalliseen kumoukseen näkyy liikkeen toimijoiden osallistumisessa ja suhtautumisessa kaappaushankkeisiin sekä Virossa että kotimaassa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Akateeminen Karjala-Seura, fasismi, aatehistoria, oikeistoliikkeet, ideologiat, poliittiset järjestöt			

Sisällys

1. Kansallista vai kansainvälistä?.....	1
1.1. Tutkimuskysymykset.....	1
1.2. Käytetyt lähteet.....	2
1.3. Aiempi tutkimus.....	3
2. Fasismi teoriassa.....	8
2.1. Fasismin määrittelystä.....	8
2.2. Fasismi liikkeenä.....	11
2.3. Fasismin monet kasvot.....	14
2.4. Griffinin fasismiteoria.....	17
3. AKS:n ideologia.....	24
3.1. AKS:n johtajat.....	24
3.2. Valtiososialismi.....	27
3.3. Kansankokonaisuus.....	37
3.4. Edelläkävijäjoukko.....	43
3.5. Uusi maailma.....	48
3.6. AKS kontekstissaan.....	54
4. Fasismia vai ei?.....	60
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus.....	63
Lähdekirjallisuus.....	63
Tutkimuskirjallisuus.....	65

1. Kansallista vai kansainvälistä?

1.1. Tutkimuskysymykset

Miksi suomalaisen kansallismielisen radikalismien pintaan on niin vaikea lyödä selkeää nimilappua? Samaan tapaan kuin kaikkialla muuallakin Euroopassa, uusi aatteellinen äärioikeisto, se joka parhaiten niputtuu fasismi-termin alle, koki toisen maailmansodan lopussa Suomessa salamannopean mahalaskun. Suurimmalle osalle aktiiveista, puhumattakaan rinnallajuoksijoista ja muuten vain myötämielisesti ajattelevista, tuli kova kiire määritellä itsensä uudelleen. Radikaali oikeisto oli 1920- ja 1930-luvuilla nauttinut laajasta suosiosta niin poliittisen eliitin kuin laajempien kansan piirien keskuudessa.¹

Se mikä vielä sotien välisenä aikana oli monella tavalla ollut yksi poliittinen katsantokanta muiden joukossa, saikin hävityn maailmansodan ja 30-luvun loppupuolen tapahtumien myötä vahvasti tuomitsevan leiman. Äkkiä tuli kiire aktiivisesti unohtaa ja uudelleen määritellä suomalainen fasismi joksikin muuksi kuin siksi itsekseen. Tuo hanke jatkui pitkään, varsinkin kun ideologia oli, vahvempana tai lievemmissä muodoissaan, kietonut lonkeroihinsa niin monet yhteiskunnan kärkipaikoilla myös sodan jälkeen istuvat poliitikot, tutkijat, lehtimiehet, kirjailijat ja muut yhteisen muistin sisällöistä päättävät toimijat.²

Suuri osa 1920-30 -luvuilla nuoruutensa eläneestä suomalaisen yhteiskunnan poliittisesta ja kulttuurisesta eliitistä oli käynyt hakemassa aatteellisen oppinsa Akateemisesta Karjala-Seurasta. Pitkälti sama joukko oli aktiivinen tuon ajan historian uudelleenmäärittelyssä kun sen aika koitti.³ Akateemisen Karjala-Seuran rooli varsinaisena aktiivisena poliittisena toimijana jäi suhteellisen pieneksi. Tuon roolin hoitivat muut järjestöt. Näitä olivat muiden muassa vuonna 1929 aktivoitunut Lapuan liike, Isänmaallinen Kansanliike (IKL), joka jatkoi lapualaisten toimintaa virallisena puolueena, IKL:n nuorisjärjestö Sinimustat, sekä monet muut pienet ja suuret toimijat. AKS:n aktiivit ovat kuitenkin toistuvasti niitä hahmoja, jotka nousevat esiin sotienvälisen radikalismien tapahtumissa, milloin AKS:n edustajina, milloin taas jonkin muun järjestön yhteydessä. Erityisesti sivistyneistön parissa AKS on ollut aatteellinen kattojärjestö ja alkukoti jonka piirissä omaksuttiin suhteellisen yhtenäisen

1 Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 458.

2 Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 447.

3 Vesikansa 2011, 289.

maailmankatsomus. Seurassa omaksutut ja vahvistuneet arvot kulkivat siihen kuuluneiden mukana myös sotien jälkeen, kun seura itse oli lopetettu.⁴ AKS on toiminut eräänlaisena suomalaisen oikeistoradikalismien ajatushautomona ja perinnepankkina. Se on saattanut matkaan suuren osan aidoista oikeiston idealisteista ja ideologeista, ja siksi juuri sen piirissä kehiteltyjä aatteita on syytä tutkia kun sotienvälisen ajan radikaalin kotimaisen oikeiston aivoituksiin halutaan päästä käsiksi.

Minkälainen järjestö AKS sitten oli? Tässä työssä tuota kysymystä lähestytään ideologian ja maailmankatsomuksen näkökulmasta. Pyrkimyksenä on osoittaa, kuinka AKS ei ollut vain kansallinen ilmiö, vaan osa sitä fasististen liikkeiden virtausta, joka oli vahvana läsnä joka puolella Euroopassa, ja jota edustavat tahot nousivat valtaan Italiassa ja Saksassa. Kysymystä lähestytään toimijoiden itsensä näkökulmasta, ja pyrkimyksenä on saada aatteesta esiin se puoli, joka seuran jäseniä innosti ideologiansa puolesta toimimaan. Mitkä olivat Akateemisen Karjala-Seuran ideologian keskeiset piirteet, ja kuinka nuo piirteet hahmottuvat suhteessa siihen tutkimukseen, joka käsittelee eurooppalaista fasismia laajemmin? Kuinka hyvin ne yleiset mallit, jotka ovat rakentuneet pyrkimyksestä selittää fasististen liikkeiden ideologiaa ja toimintaa sopivat AKS:n aatteiden analyysiin? Hahmottuuko AKS luontevasti osana sitä kokonaisuutta, jota fasismintutkimus kuvaa, vai tuntuuko AKS:n analyysi tuon näkökulman kautta kömpelöltä ja pakotetulta? Työn tutkimuskysymys tiivistyy siis seuraavasti: Oliko AKS ennen kaikkea kansallinen suomalainen ja ideologisesti ainutlaatuinen liike, vai oliko se osa aikansa laajaa fasistista virtausta, joka nousi vahvana joka puolella Euroopassa?

1.2. Käytetyt lähteet

Akateeminen Karjala-Seura oli kirjallisesti hyvin tuottelias. Sen äänenkannattaja *Suomen Heimo* ilmestyi vuosina 1923-44 säännöllisesti, ja yhden vuosikerran sivumäärä asettui kolmen- neljänsadan sivun välille. *Suomen Heimon* artikkelit käsittelivät kulloinkin yhteiskunnassa ja maailmalla AKS:n kannalta tärkeitä pinnalla olleita kysymyksiä, ja tyyli vaihteli vakavasta reportaasista pakinaan. Lehdessä ilmestyi seuran ohjelmanjulistuksia ja kannanottoja, sekä yleisemmällä tasolla kirjoituksia jotka käsittelivät suhtautumista seuralle

4 Alapuro 1973, 179.

kriittisiin aiheisiin, kuten kysymykseen kansallisesta yhtenäisyydestä, puolueista, heimosodista ja suomalaisuuspolitiikasta.

30-luvun lopulta lähtien AKS alkoi julkaista *AKS:n Tie* -nimistä paksuhkoa vuosijulkaisua, johon oli valikoitu seuran päämääriä ja katsomuksia erityisen hyvin valottavia kirjoituksia. Ideologian tarkastelussa nuo vuosikirjat ovat olleet erityisen hyvää lähdemateriaalia. Seuran loppuvuosien puheenjohtaja Vilho Helanen kirjoitti muutaman romaanin omien heimosotakokemustensa pohjalta, ja näitä teoksia sivutaan käsiteltäessä kysymystä seuran silmissä ihanteellisesta heimoaktiivista. Toisen merkittävän toimijan Elias Simojoen tärkeimmät puheet koottiin Helasen johdolla yksiin kansiin vuonna 1942, ja tuo kokonaisuus on toiminut hyvin seuran heimoaateen sisällön valottajana. Ideologian teoreettisen pohjan seuralle tarjosi tohtori Yrjö Ruutu (Ruuth). Ruudun väitöskirja *Kansakunta: poliittinen tutkimus* (1922) on toiminut pääasiallisena lähteenä tämän ajatusten tarkastelussa.

1.3. Aiempi tutkimus

Risto Alapuron vuonna 1973 julkaistu väitöskirja *Akateeminen Karjala-Seura* on edelleen seikkaperäisin kokonaisvaltainen tutkimus seurasta, ja se on ollut merkittävä lähde myös tämän työn kirjoittamisessa. Alapuron tulokulma aiheeseen on sosiologinen, mutta aatehistoriallinen lähestyminen ei silti jää vaille huomiota. Alapuro hahmottelee tutkimuksessaan AKS:n aateen muotoutumista suhteessa sen kannattajapohjan sosiaaliseen taustaan ja sen valitsemaan päävastukseen nähden. Toinen merkittävä kotimainen tutkimus samalta ajalta on Matti Klingen artikkelikokoelma *Vihan veljistä valtiososialismiin* (1972), joka käsittelee 1910- ja 1920-lukujen poliittisen ajattelun virtauksia Suomessa.

Alapuro katsoo AKS:n historiassa tärkeimmän ideologisen sävy muutoksen niveltävän Mäntsälän kapinan ja siihen reagoinnin ympärille. Tasapaino keikkuu Alapuron tulkinnassa kahdella akselilla, joiden linjat eivät kuitenkaan ole niinkään vastakkaiset kuin rinnakkaiset. Yhtäällä on luokkaristiriita, jossa vastakkain ovat kansallishenkinen porvarillinen valkoisen Suomen perintö ja toisella puolella sosialismin eri sävyt. Toinen suuri ristiriita taas on statusristiriita, joka koski suomalaisen sivistyneistön asemaa- siihen liittyvät kielikysymys ja valta-asetelmat sivistyneistön sisällä. Alapuron ajoituksissa AKS:n fasistinen kausi alkaa

vuodesta 1933 ja painottuu luokkaristiriitaan, ja kansallisen yhtenäisyyden sekä Suur-Suomen rakentamiseen.⁵

Alapuro tukeutuu fasismia määritellään Seymour Martin Lipsetin teokseen *Political Man* (1960)⁶, ja tarkentaa määritelmäänsä marxilaisilla fasismien tulkinnoilla. Tuloksena syntyy määritelmä, joka perustuu liikkeen vastustamiin asioihin, sen kannattajakuntaan ja sitä ohjaavaan eliittiin. AKS:n fasistinen suuntaus tarkoittaa Alapurolla käytännössä sitä että liike alkoi vastustaa sekä sosialismia että suurkapitalismia.⁷ Populistisella kaudella päävastus oli ollut ainoastaan yhteiskunnan ylin kerros ja oikeistoliberalistisella kaudella taas työväestö. Alapuron tutkimus on sosiologisista lähtökohdista tehty, ja päähuomio on sosiaalisissa rakenteissa ja niiden muuttumisessa.⁸ Fasismi määritetty Alapurolla tuon näkökulman kautta, ja sen prisman läpi tarkasteltuna loppuvuosien AKS näyttäytyy fasistisena järjestönä, sekä luokka- että statusristiriidan ongelmien yhdistyessä sen toiminnassa.

Matti Klingen kirjoituksissa ei oteta suoraan kantaa kysymykseen fasistisuudesta. Klingen kuitenkin huomioi tarkasti AKS:n kasvavan kiinnostuksen kansallissosialistisen Saksan esimerkkiä kohtaan 1930-luvun lopulla,⁹ ja suuntautumisen ”kansallissosiaaliseen” oikeistoon.¹⁰ Yrjö Ruudun sympatiat Mussolinia kohtaan huomioidaan, kuin myös kansallissosialistisen puolueen perustaminen. Klinge kuitenkin pidättäytyy tekemästä liian selviä ja yksioikoisia johtopäätöksiä, eikä suoraan ilmoita omaa kantaansa fasismi-kysymykseen.

Toista tutkimussuuntaa, jonka henkeä kuvaa Matti Kuusen lausuma siitä kuinka ”*rähmällään olon jälkeen saa taas puhua*”¹¹ ajaa tavallaan paluuta aikaan ennen sitä 70-luvulla herännyttä kriittistä suuntausta johon Alapuron ja Klingen tutkimukset kuuluvat. Tuota toista tutkimussuuntaa edustavat erilaiset seuran ja sen toimijoiden kunnian palauttamiseen tähtäävät teokset, ja useamman niistä julkaisijana tai rahoittajana on AKS:n perinneyhdistys. On vaarallista lähteä piirtämään yhtäsuuruusmerkkejä nykyisten ja historiallisten aatteiden

5 Alapuro 1973, 166.

6 Lipset 1960.

7 Alapuro 1973, 8.

8 Alapuro 1973, 4.

9 Klinge 1972, 185.

10 Klinge 1972, 129.

11 sit. Sallamaa 1997, 110.

välille, mutta jonkinasteinen sukulaisuuden tuntemus tutkimuksen kohteen kanssa monista noista kirjoituksista on aistittavissa, ja närkästys sen johdosta kuinka järjestöä oli aiemmin käsitelty: ”AKS ei enää näyttäytynyt pelkästään 'mustan taantumuksen edustajana' kuten 1970-luvulla, vaan entistä selvemmin sen järjestelmän vastustajana, jonka nimissä pakkovalta oli ulottunut Keski-Eurooppaan saakka.”¹² Tätä suuntausta edustavat tässä työssä käytetyistä teoksista Heikki Eskelisen AKS-historiikki *Me tahdoimme suureksi Suomenmaan* (2004), Vilho Helasta käsittelevä kokoelmateos *Etelän tien kulkija* (1997), *AKS:n tie* (2011) -niminen kokoelma ja *Neljätuhatta veljestä* (1991) -elämäkerrasto. Näille teksteille tyypillistä näyttää olevan tietty lievä epähistoriallisuus. Tutkimuksen kohteita ei haluta nähdä oman aikansa valossa, eikä aatteiden mahdollista yhtäläisyyttä fasismiin haluta tunnistaa, siitäkään huolimatta että se usein on itse tutkimuksissa kirjoitettu auki. *AKS:n tien* takakansitekstissä todetaan: ”Vaikka AKS:lle on historiankirjoituksessa usein annettu äärioikeistolainen leima, seuran tavoitteena oli kuitenkin eri kansanluokkien lähentäminen toisiinsa, olipa sitten kysymys maanpuolustuksesta, kielipolitiikasta tai suomensukuisten kansojen lähentämisestä toisiinsa.”¹³

Helasta käsittelevän *Etelän tien kulkijan* alkusanoissa kerrotaan kuinka teoksessa pyritään oikaisemaan ”sodanjälkeisen historiallisen muistinmenetyksen”¹⁴ virheet. AKS:n kansallismielisyyteen myötämielisesti suhtautuvat kirjoittajat ovat pyrkineet korostamaan seuran ja sen toimijoiden isänmaallista vakaumusta. Kirjoituksessaan *AKS politiikan koulussa* Kullervo Leinonen kertoo kuinka ”Helasta eikä kaikei ketään muutakaan AKS:ssa missään vaiheessa kiinnostanut IKL:n ohjelmassa muut kuin AKS:lle tärkeät asiat. Niinpä esimerkiksi IKL:n piirissä harrastetut yhteiskunnalliset pohdiskelut tai puolueen Saksa-sympatiat eivät kiinnostaneet AKS:aa, jos kohta seura ei katsonut aiheelliseksi myöskään hyökätä 'yhteistyökumppaniaan' vastaan näissä asioissa.”¹⁵ Tässä tutkimusperinteessä tulkinnan AKS:n fasistisuudesta katsotaan useimmiten johtuvan sen läheisestä yhteistyöstä IKL:n kanssa, tai syntyneen siksi että vallitseva näkemys on aiemmassa tutkimuksessa ollut lähtökohtaisesti kielteinen vasemmistolainen suhtautuminen järjestöön.¹⁶ Heikki Eskelisen AKS-historiikissa todetaan loppupäätelmissä hyvin suoraan että AKS ei ollut fasistinen

12 Vesikansa 2011, 290.

13 Uola 2011, takakansi.

14 *Etelän tien kulkija* – Vilho Helanen 1997, 6. Julkaisutoimikunnan alkusanat.

15 Leinonen 1997, 146.

16 Uola 2011, 8, 13. Johdanto.

järjestö.¹⁷ Eskelisen mukaan fasismin ajatukset kansallismielisestä, sotilaallisesti voimakkaasta, sosiaalisesti oikeudenmukaisesta ja puolueriidat lopettavasta valtiosta kyllä osui jokseenkin yksiin seuran tavoitteiden kanssa, mutta suhtautuminen rasistiseen rotuoppiin ja diktatuuriin oli torjuva.¹⁸ Ero Eskelisen ajattelussa fasistisen ja ei-fasistisen kansallismielisen liikkeen välillä tiivistyy siis noihin kahteen ideologian osaseen. Fasismin aatteellinen ydin ei ole aina täysin hahmottunut näissä tutkimuksissa, vaan käsitteelliset yhtäläisyydet fasismin ja varsinkin natsi-Saksan käytännön politiikan välillä ovat korostuneessa asemassa. Diktatuuri ja rotuoppi eivät kuitenkaan ole fasismin välttämättömiä komponentteja, kuten eurooppalaisen fasismin nykytutkimus on osoittanut, mutta ne kyllä usein työntyvät esiin aatteen käytännön ilmentymänä. Oula Silvennoinen on kirjoittanut artikkelissaan *Kumpujen yöhön – eli kuinka historiallinen muisti vääristyi siitä kuinka 1920 – 40 -lukujen oikeistoradikalismia ja Suur-Suomi -aatteen eri ilmenemismuotoja on pyritty aktiivisesti suomalaisessa historiankirjoituksessa unohtamaan ja selittämään toisin heti 40-luvun puolivälistä lähtien*.¹⁹ Nämä pyrkimykset näyttävät jälleen nousevan samassa tahdissa aihetta kriittisemmin käsittelevän kirjallisuuden kanssa.

Työn kirjoitusvuoden alussa ilmestyi paljon mediahuomiota kerännyt katsaus suomalaisen kansallisen radikalismien historiaan, Oula Silvennoisen, Marko Tikan ja Aapo Roseliuksen yhteistyönä kirjoittama *Suomalaiset fasistit* (2016). Teoksessa on hieman paljastuskirjan makua, mutta tutkimustyö on siitä huolimatta ansiokkaan tarkkaa ja toimijoiden motiivit on osattu kartoittaa hyvin. Tutkijat asemoivat itsensä teoksessa selvästi toiseen leiriin kuin kohteensa, mutta pyrkimys ymmärtää radikaalien toimijoiden motiiveja on silti vilpitön. Sama pyrkimys on myös oman tutkimukseni lähtökohta. Silvennoinen, Tikka ja Roselius osoittavat teoksessaan kuinka AKS, ja erityisesti siitä lähtöisin olevat toimijat vaikuttivat monien suomalaisten fasististen järjestöjen taustalla. Teoksessa painotetaan AKS:n aatteellista voimaa, kykyä omaksua ulkomaisia vaikutteita ja vetää yhteiskuntateoreettisia suuntaviivoja. Yleisemmin suomalaisten poliittisten traditioiden virtauksia käsittelevässä teoksessaan *Fennomanian perilliset* Matti Virtanen puolestaan asettaa AKS:n osaksi valkoisen radikalismien liikettä, keskimmäiseksi ikäportaaksi Sinimustien ja IKL:n väliin.²⁰ Näiden

17 Eskelinen 2004, 353.

18 Eskelinen 2004, 237-238.

19 Silvennoinen 2014, 64.

20 Virtanen 2001, 143.

teosten laajemmassa katsannossa AKS hahmottuu suomalaisen oikeistoradikalismin kouluna, jonka piiristä aatetta lähdettiin levittämään eteenpäin.²¹

Kansainvälinen fasismintutkimus on käynyt läpi omat vaihtelevat kehitysvaiheensa. Italialaisen fasismintutkimuksen elämäntyönsä tehneen Emilio Gentilen kuvaus fasismintutkimuksen historiasta artikkelissa *Fascism, Totalitarianism and Political Religion* (2004) käy kutakuinkin yksiin Roger Griffinin *International Fascism* (1998) -teoksen alkusanoissa antaman katsauksen kanssa. Gentilen ja Griffinin mukaan 1960-luvun alkuun asti fasismintutkimuksen kenttää värittivät tutkijoiden ymmärrettävät fasisminvastaiset asenteet. Fasismi käsitettiin aatteettomana, nihilistisenä ja järjenvastaisena liikkeenä jonka avulla ihmisjoukkoja oli manipuloitu ja johdettu harhaan. Fasismintutkimuksen vetovoimaa ja sen nauttimaa aitoa kansansuosiota ei haluttu tunnustaa.²²

1960- ja 70-lukujen kuluessa uudet tulkinnat alkoivat kuitenkin nousta fasismintutkimuksen kentässä, ja ajatus sen paikasta ideologiana sosialismin, liberalismien ja konservatismien rinnalla alkoi saada hyväksyntää tutkijoiden keskuudessa. Fasismille alkoi hahmottua piirteitä, joilla aatetta voitiin kuvata abstraktina rakennelmana yksittäisten historiallisten esiintymien sijaan.²³ 1980-luvulla tutkimuskenttä hajautui käsittelemään yksittäisiä liikkeitä, ja pyrkimys yleisen määritelmän muodostamiseksi jäi sivuraiteelle. Viimeisenä muutoksena tutkimusperinteessä voidaan pitää 1990-luvulla uudelleen nousutta kiinnostusta tutkia fasismintutkimuksen aatteellisen ytimen luonnetta. Yksi tuon viimeisen virtauksen avainteosista on Roger Griffinin *The Nature of Fascism* (1991),²⁴ joka tarjoaa oman tutkimukseni tärkeimmän analyttisen työkalun. Toinen työn merkittävä teoreettinen tukipilari on fasismintutkimuksen 1960-luvun käänteen avainhahmon George Mossen keskeisimmät artikkelit kattava teos *The Fascist Revolution* (1999).

21 Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 115.

22 Gentile 2004, 330-332.

23 Griffin 1998, 8. Gentile 2004, 334.

24 Gentile 2004, 336.

2. Fasismi teoriassa

2.1. Fasismin määrittelystä

Pystyäksemme arvioimaan kuinka lähellä eurooppalaista fasismia Akateeminen Karjala-Seura oli ideologialtaan ja hengeltään, joudumme ensin määrittelemään mitä fasismi itse asiassa oli. Viime vuosikymmeninä virtaus on vienyt kohti, jos ei yksimielisyyttä, niin ainakin yleisempiä malleja, joiden lähtökohdista useimmat alan tutkijat ovat samaa mieltä.²⁵ Nuo mallit kuvaavat fasismin ydintä, eli sen keskeisintä aatteellista ja olemuksellista sisältöä. Noiden mallien pohjalta on mahdollista luoda vertailukohta, johon AKS:n ideologiaa peilataan.

Roger Griffinin, George Mossen, Emilio Gentilen ja monien muiden fasismin tutkijoiden mukaan fasismin yleinen määrittely on mahdollista. Tuo määritelmä kattaa ne ominaisuudet, jotka eri fasistisille liikkeille ovat yhteisiä, ja joiden perusteella liikkeen fasistisuutta voidaan arvioida. Tuollainen määritelmä ei tietenkään voi olla kaikenkattava-jokainen liike on omalla tavallaan yksilöllinen, vaikka toimiikin osana laajempaa ilmiötä.²⁶

Fasismi sanana kärsii inflaatiosta, kuten Roger Griffin teoksensa *The Nature of Fascism* alkusanoissa toteaa. Se on vahvasti latautunut sana, johon liitettyjä yhtä lailla latautuneita merkityksiä on yhä enemmän ja enemmän. Jo sotienvälisenä aikana, jota tämä tutkimus käsittelee, sana oli vahvasti sekä positiivisesti että negatiivisesti latautunut, sanan käyttäjän omista sympatioista riippuen. Sodan jälkeen sanan merkityskenttä laajeni tarkoittamaan lähes mitä tahansa poliittista voimaa, joka käytti alistavia tai pakottavia keinoja. Fasismin merkitykset eivät nykyisessä arkikielessä rajaudu edes politiikan alalle. Sanaa voi käyttää lähes missä tahansa yhteydessä tarkoittaessa tasapäistäväää, määräilevää tai alistavaa asennetta. Griffin huomauttaa kuinka aavistus siitä, mitä vaikkapa termeillä 'kulttuurifasisti' tai 'ekofasisti' tarkoitetaan avautuneen kuulijalle intuitiivisesti.²⁷

Fasismi-sana ei ollut vapaana ja käyttämättömänä edes ennen joutumistaan Mussolinin liikkeen nimeksi. Alkuperäinen latinan kielinen *fascis* -termi itsessään on peräisin Rooman tasavallan ajalta. Sekä sanaa että sitä symboloivaa vitsakimppua kirveineen on käytetty läpi

25 Blinkhorn 2004, 521.

26 Griffin 2002, 39-40.

27 Griffin 1991, 2.

historian laajalti. Liktorien vitsakimppu on toiminut osana niin Italian yhdentymisen²⁸ kuin Ranskan vallankumouksenkin symbolijoukkoa, mutta syvemmälle sen sinänsä kiinnostavaan historiaan ei tässä yhteydessä ole syytä sukeltaa. Lähemmäs nykyistä merkitystään fasismi -sana alkoi liukua 1890-luvun Italiassa: *Fascio* -käsitettä käytettiin puhuttaessa vasemmistolaisesti suuntautuneista työläisten ja talonpoikien yhdistyksistä. Käsitteen käyttö laajeni myös muiden poliittisten liikkeiden käyttöön, kunnes Mussolini puolueineen onnistui monopolisoimaan sen omiin nimiinsä vuonna 1921.²⁹

Sanan latautuneisuus on syytä pitää mielessä tutkittaessa sen nimeä kantavaa ilmiötä, varsinkin kun ajatuksena on lähestyä sitä osin sitä kannattaneiden aikalaisten silmin. Tässä tutkimuksessa sanalla viitataan sotien välisen ajan poliittisiin liikkeisiin ja niihin liittyviin tuon ajan ilmiöihin. Fasismien taipumisesta yleisellä mallilla kuvattavaksi laajaksi ilmiöksi on väitelty sitä tutkineissa akateemisissa paljon. Marxilaisessa tulkinnassa, varsinkin vielä kylmän sodan aikaan rautaesiripun itäpuolella, mutta myös lännessä, fasismia on totuttu pitämään jonkinlaisena kapitalismin jatkeena tai muunnelmana.³⁰

Risteävät näkemykset ovat olleet yhtäältä fasististen liikkeiden monimuotoisuudesta kumpuava väite, jonka mukaan yleisen mallin rakentamisyrietykset sortuvat liiallisiin yleistyksiin ja yksinkertaistuksiin. Lähestymistapoja on tietysti useita. Toiset tutkijat, kuten Roger Griffin teorioineen painottavat yleisen ja yleisesti hyväksytyyn teorian muodostumisen tärkeyttä.³¹ Toiset taas ovat vahvasti tuon kaltaisia yhtenäistämisyrietyksiä vastaan.³² Edelleen kolmannet uskovat, että ilmeisistä yhteisistä piirteistä huolimatta liikkeiden todellisen ymmärtämisen ydin on niiden erityispiirteiden tarkastelussa.³³

Tässä työssä tullaan painottumaan ensimmäiseen katsantokantaan, eli yleisen teorian malliin. Osaltaan tämä lähestymistapa myös toimii tuon teorian validointikeinona. Käyttämäni fasismien muotti muodostuu pitkälti Griffinin *Nature of Fascism* ja George Mossen *The Fascist Revolution* -teoksissa esiteltyjen mallien pohjalta. Mikäli se auttaa avaamaan

28 Boime 1993, 175.

29 Falasca-Zamponi 1997, 96.

30 Griffin 1991, 3.

31 Griffin 2002, 41.

32 Roberts, et al 2002, 263.

33 Kershaw 2004, 242.

Akateemisen Karjala-Seuran ideologiaa sekä osoittautuu toimivaksi ja uskottavaksi työkaluksi AKS:ään liittyvien lähteiden analyysissä, on niiden mallien hyödylliseen ainakin tämän työn osalta todennettu.³⁴ Tämän kaltaisessa analyysissä pitää tietysti varoa ettei käytettävä työkalu asetu liian vahvasti ohjaamaan itse tutkimusta.

Yleistä mallia rakennettaessa uhkana on että mallinrakentamisen pyrkimys luo itselleen keinotekoisien kuvattavan kohteen joka heijastelee mallia, ei toisinpäin. Liian vahva pyrkimys toimivan ja siistin teorian luomiseksi saattaa siis synnyttää kuvattavakseen juuri sopivan keinotekoisien todellisuuden samalla kun ”tosi” todellisuus sivuutetaan. Aikalaisille fasismi oli olemassa yhtenäisenä käsitteenä, ja saman lähtökohdan voi hyväksyä sitä analysoitaessa. Määritelmää ei pidä ajatella absoluuttisena ja totena kuvauksena itse ilmiöstä, vaan ideaalittyyppinä, kuten Max Weber sen on määritellyt ja kuvannut.³⁵ Fasismi on siis tässä tutkimuksessa kokoelma tutkimuksen kannalta olennaisia ominaisuuksia. Se on käsitteellinen luomus, jonka ominaisuudet on koottu yhteen havaintojen pohjalta, mutta joka ei kuvaa todellisuutta sitä rajaten vaan pikemminkin toimii analyttisen katseen tarkentamisen apuvälineenä.³⁶

Valittu näkökulma on fasismin käsittelyä poliittisena ideologiana ja kulttuurisena hankkeena. Muita yhtä lailla käyviä, mutta toisista suunnista teemaa lähestyviä tutkimuksia toki on.³⁷ Fasismin tarkastelu maailmankatsomuksena, ajattelutapana ja kulttuurina on perusteltua kun yritetään ymmärtää liikettä sen kannattajien ja jäsenten ehdoilla. Fasismin käsitteleminen kulttuurisena liikkeenä tarkoittaa juuri tuota, eli sen hahmottamista sisältä käsin. Tätä kautta fasismin todellinen voima hahmottuu ja ymmärrys sen aikalaisiinsa luoman vetovoiman perustasta syvenee.³⁸

34 Griffin 2002, 39-40.

35 Griffin 1999, 8-12.

36 Lähestymistapa ei tietenkään ole ongelmaton, mutta Weberin tulkinnan hienouksiin ja haasteisiin ei tässä liene perusteltua uppoutua syvemmin. Teoreettisesta keskustelusta kts. esim. Etzrodt 2014.

37 De Grand artikkelissa: Roberts, et al. 2002, 264

38 Mosse 1999, x (Introduction).

2.2. Fasismi liikkeenä

Tämän tutkimuksen lähtökohtana on se Roger Griffinin kanta, jonka mukaan oli olemassa ilmiö jota voi kutsua yleiseurooppalaiseksi fasistiseksi liikkeeksi. Tuolla liikkeellä ei ollut selkeää teoreettista alkupistettä, kuten sosialismilla Marxin kirjoituksissa ja kommunistisessa manifestissa oli. Sillä ei myöskään ollut selkeästi erottuvaa symbolista alkuhetkeä samaan tapaan kuin poliittisella liberalismilla Ranskan vallankumouksessa ja Yhdysvaltain itsenäistymistaistelussa. Niin ikään ei ollut ”fasistista internationaalia”, joka olisi määritellyt ortodoksifasismien rajat. Suhteessaan poliittiseen teoriaan fasismi oli luonteeltaan monisyisempi.³⁹

Fasismi oli poikkeuksellinen poliittinen liike: se oli hyvin tietoisesti poliittinen, mutta samalla merkittävästi erilainen suhteessa kilpaileviin ideologioihin. Se ei rajautunut perinteisen poliittisen liikkeen tapaan yksin politiikkaan tavoiteohjelmiseen ja teorioineen, vaan kokonainen maailmankatsomus johon sen kannattajien oletettiin sitoutuvan. Samaa voi toki sanoa muistakin poliittisista suuntauksista, konservatismista sosialismiin, mutta ero fasismiin on tässä kuitenkin tuon tarjotun maailmankatsomuksen kaikenkattavuudessa. Fasistisen elämänmallin ulkopuolelle ei jäänyt mitään, liike ja ideologia olivat yhtä kuin elämä itse.

Toiminnalla ja vahvoilla kokemuksilla on merkittävä rooli sekä osana fasistista elämänmallia että sen nousun selittäjinä. Olisi kuitenkin virhe väittää, että fasismilta olisi tyystin puuttunut älyllinen pohja. Fasismillakin oli omat teoreettiset opinkappaleensa ja filosofiset edeltäjänsä ja omat vakavasti otettavat kannattajansa myös älymystön piirissä, vaikka tämän tunnustaminen tutkimusperinteessä kesti pitkään.⁴⁰ Moni älymystön edustaja näki fasismissa ratkaisun ensimmäisen maailmansodan jälkeisen ajan kriisiin. Avain tähän oli juuri tuossa teorian ja käytännön, tai elämän ja politiikan, yhdistymisessä saman liikkeen alle. Näin nähtynä asetelma tarjosi monelle älymystön edustajalle sekä ratkaisun yhteiskuntien välittömään kriisiin, että luontevan roolin osana tuota ratkaisua. Kulttuurin piiri kun oli älymystölle mitä luontevinta toiminta-alueita.⁴¹

39 Griffin 1991, 14.

40 Mosse 1999, 95.

41 Mosse 1999, 99.

Fasististen liikkeiden on tulkittu olevan poliittisen uskonnon kaltaisia. Vertauksessa voi kuitenkin mennä myös liian pitkälle, ja näin tapahtuu väitettäessä että fasistisissa liikkeissä muoto uskonnon kaltaisine rituaaleineen oli kaikki kaikessa ja että ideologinen sisältö oli toisarvoista. Vahvasti uskontoon vertaava selittäminen myös painottaa liikaa populististen massatapahtumien ja karismaattisten johtajien merkitystä.⁴² Jos vertaus jätetään kevyemmälle tasolle, eikä hukuta liian syvälle kysymykseen poliittisen uskonnon luonteesta, saadaan kuitenkin aikaan toimiva ja käsitteellisesti tiivis rinnastus, jonka keskiössä on oppi joka sisältää sekä teoreettisia aineksia uudesta maailmasta että vahvan ajatuksen tuohon oppiin sisältyvästä elämäntavasta. Tuo oppi näkyy hyvin fasismin oppi-isäksi kohotetun ja Mussolinin hallinnon opetusministeriksi edenneen filosofi Giovanni Gentilen (1875 – 1944) ajattelussa. Gentile kehitti ”aktualistinen idealismi” -nimisen filosofian, joka tavallaan tiivistää fasistien suhteen käytännön ja teorian kentässä. Aktualistisen idealismin oppien mukaan ajatus ja todellisuus ovat yhtä. Fasistisen valtion ohjaavaksi periaatteeksi sovellettuna Gentilen filosofia toimii yksilön ja valtion yhteen sulautumisen perusteena, ja saman suuntainen laajasti ymmärretty totalitaristinen ajattelu oli myös muiden fasististen liikkeiden ymmärryksen pohjalla.⁴³

On väitetty että fasismi ei ollut oma ideologiansa, eikä oma itsenäinen aatesuuntansa. Se on nähty konservatismiin savuverhona tai valtaa tavoittelevien populistien keinona.⁴⁴ On totta että fasismilla on ollut myös tuon kaltaisia puolia. Yhtäläillä se on kuitenkin ollut myös aito, uusi ja radikaali liike jolla on ollut laaja ja vilpitön kannatus. Fasismi voidaan tiivistää kahteen pääajatuksen. Ensinnäkin, se on historioitsija Roger Griffinin tulkinnan mukaisesti, ”palingeneettista populistista ultranationalismia”, joka tiiviisti esitettynä tarkoittaa uskoa kansallisen yhteisön uudelleensyntymiseen koettelemusten kautta uudempana ja vahvempana syvän rappion ja tuhon kauden jälkeen.⁴⁵ Toiseksi, fasismi oli jäsenilleen hyvin vahvasti toimintaa ja kokemista, sekä taustaltaan että toteutukseltaan. Tuo aate ei elänyt kirjallisuussalongeissa käydyissä keskusteluissa, eikä syntynyt monivuotisen vimmaisen kirjastoissa tehdyn teoreettisen työn hedelmänä. Fasismi oli lihaa, verta, käsityksiä ruumiillisesta kauneudesta sekä rumuudesta, ja koettua tunnetta.⁴⁶

42 Steigman-Gall 2004, 381.

43 Häyry 1990, 187.

44 Gentile 2004, 330.

45 Griffin 1991, 38.

46 Mosse 1999, 12.

Merkittävä sukupolvikokemus fasismien taustalla oli ensimmäinen maailmansota, ja erityisesti nuorten sotilaiden jaettu rintamakokemus. Ennen näkemättömän teurastuksen kokemus sai jotkut entiset rintamiehet ryhtymään pasifisteiksi, mutta paljon useampi pyrki tulemaan sinuksi koettujen kauhujen kanssa ylentämällä ne myyttisten uhrausten mittoihin.

Veteraanijärjestöt etenkin Saksassa ja Italiassa toistivat kertomusta sanakarillisesta taistelusta isänmaan hyväksi, marttyyrien muiston kunnioittamisesta ja juoksuhaudoissa solmituista toveruuden siteistä.⁴⁷

Rintamakokemus totutti väkivaltaan ne joita se ei ollut henkisesti murtautunut. Sodasta ja kuolemasta tuli näiden ihmisten kokemuksessa toisaalta triviaalia ja normaalia ja toisaalta ylevöitettyä ja tavoiteltavaa. Varsinkin Saksassa vallitsi sodan jälkeen vahvana kertomus, jonka mukaan armeija olisi joutunut selustan keinottelijoiden ja selkärangattomien poliitikkojen pettämäksi.⁴⁸ Fasistiset aktivistijoukot tarjosivat entisille rintamamiehille yhteisön, johon liittymällä rintamalla koetun toveruuden saattoi kokea uudelleen, ja jonka kautta oli mahdollista vastustaa arvovaltansa menettänyttä siviilihallintoa.⁴⁹

Sodanjälkeisten yhteiskuntien taloudelliset kriisit lisäsivät ääriliikkeiden houkuttelevuutta. Yhteiskunnat joihin rintamamiehet palasivat eivät pystyneet riittävän hyvin sulauttamaan näitä takaisin siviilielämään. Samaan aikaan Eurooppa oli sodan kiihdyttämän kulttuurisen murroksen keskellä, ja tämä osaltaan lisäsi vanhoja arvoja rintamalle puolustamaan lähteneiden miesten vieraantuneisuuden tunnetta. Vanha sääty-yhteiskunta oli katoamassa, keskiluokkaa uhkaava radikaali vasemmisto oli nousemassa ja koko länsimainen yhteiskunta näytti olevan kuilun partaalla.⁵⁰ Kokemus oli saman kaltainen ympäri manna, mutta maakohtaisista tekijöistä riippui kuinka vahvaksi radikaalit liikkeet lopulta päätyivät nousemaan. Ensimmäinen maailmansota ja sen monet vaikutukset ovat yksi keskeisimpiä vaikuttimia fasismien nousussa, mutta perimmäinen syy liikkeiden menestykseen se ei silti ollut. Sotaa edeltäneet kehityskulut ja sodan jälkeinen politiikka kuitenkin saivat maailmansodasta katalyytin, jota ilman fasismien nousu ei olisi ollut mahdollista.⁵¹ Sodan

47 Mosse 1999, 14-15.

48 Kocka 1984, 157.

49 Mosse 1999, 18.

50 Griffin 1991, 216.

51 Payne 1995, 79.

jälkiseuraamukset olivat erilaiset eri puolilla Eurooppaa, ja yhtä lailla vaihtelevia olivat nousevat fasistiset liikkeet.

2.3. Fasismin monet kasvot

Muodossa tai toisessa ja vaihtelevalla vahvuudella äärioikeiston liikkeet Euroopassa keräsivät kannatusta sekä vahvistuivat sotienvälisen ajan poliittisten ja taloudellisten kriisien seurauksena. Noita vaihtelevia ilmentymiä on syytä tarkastella hieman lähemmin. On tärkeää erottaa määritelmämme mukaan fasistiset ja ei-fasistiset liikkeet toisistaan, sillä kaikki äärimmäinen oikeisto ei tässä tutkielmassa käytetyn tulkinnan mukaan lukeudu fasististen liikkeiden piiriin. Lisäksi on perusteltua tehdä jonkinasteinen raakalajittelu fasististen liikkeiden kesken, jolloin niiden jaetut ja eriävät piirteet erottuvat selkeämmin toisistaan. Yhdeksi avainkysymykseksi nousee liikkeiden vallankumouksellisuuden aste. Kuinka uudenlainen se yhteiskunta jota ne ajoivat todella oli, ja kuinka radikaaleihin toimiin tuon yhteiskunnan saavuttamiseksi oltiin valmiita ryhtymään? Määritelmämme pohjaksi otettujen tulkintojen mukaan fasismi oli radikaali ja yhteiskunnan vallankumoukseen uudistamiseen tähtäävä hanke.⁵²

Fasistiset liikkeet määrittyvät luontevasti muutamaan ryhmään kun niitä tarkastellaan suhteessa niiden saavuttamaan valta-asemaan. Suurin osa liikkeistä ei onnistunut pääsemään valtaan, muutamat kykenivät siihen liitossa konservatiivien kanssa tai sodan aikana ulkopuolisen avun turvin. Vain Italiassa ja Saksassa fasistit onnistuivat valtaan pääsyssä omin avuin. Varsinkin fasismintutkimuksen alkuaikoina Italian fasistit ja Saksan kansallissosialistinen puolue ovat olleet tulkintojen keskiössä, nuo liikkeet kun jättivät historiaan valtavan jäljen sekä toisessa maailmansodassa että siihen liittyvissä ja sitä edeltävissä hirmuteoissa.

Erityisesti Italiassa, mutta myös Saksassa, fasistinen liike siirtyy alkuaikojen radikalismista lähemmäs keskustaa ja porvaristoa tavoitellessaan laajempien kansanryhmien suosiota. Siirtyminen kohti konservatiivisempaa keskustaa muutti liikkeitä, erityisesti käytännön politiikan tasolla, ja silotteli alkuaikojen vallankumouksellisia piirteitä.⁵³ Tuo keskiluokan tuen tavoittelu on synnyttänyt tutkijoiden keskuudessa erimielisyyttä fasismin radikalismiin

52 Mosse 1999, 42. Griffin 1991, 45.

53 De Grand artikkelissa Roberts, et al. 2002, 265.

aitoudesta. Sama kysymys nousi esiin myös italialaisen fasistien liikkeen sisällä, alkuperäisten radikaalien kannattajien ydinjoukon huolestuessa kannatuspohjaansa laajentavan liikkeen aatteen vesittymisestä.⁵⁴ Liikkeiden varhaiset vuodet olivat radikaaleja ja kumouksellisia, mutta valtaannousu loi tarpeen tehdä ideologiasta samaistuttavampaa väestön pääosalle.⁵⁵ Liikkeiden aatteellinen ydin sijaitsee lähempänä syntyhetkien radikaalia aatteellisuutta, ja myöhemmät kompromissit sekä 1930-luvun kuluessa ja vallan vakiintuessa, että itse sodan aikana voidaan nähdä reaalipolitiikkana, jossa idealistiset tavoitteet on hetkeksi laskettu syrjään välittömien tarpeiden paineen alla.

Italiassa ja Saksassa fasismin vallankumouksellisuus siis vesittyi ja läheni konservatiivista oikeistoa matkatessaan kohti vallan keskustaa. Tietyllä tavalla vastakkainen ilmiö oli havaittavissa monessa muussa maassa, mukaan luettuna muun muassa Espanja, Unkari, Itävalta, Romania, Vichyn Ranska ja Liettua. Mainittujen maiden fasistiset liikkeet toimivat yhteistyössä konservatiivisen oikeiston kanssa, tai konservatiivinen oikeisto omaksui taktisista syistä fasistisia piirteitä omaan keinovalikoimaansa. Maissa toimi aitoja fasistisia liikkeitä, mutta niiden ei onnistunut nousta itsenäisesti valtaan. Noiden liikkeiden kohtaloksi jäi toimia vahvemman konservatiivisen emmistön myötäjuoksijoina ja tukijoina. Usein fasistien konservatiiviset liittolaiset myös hankkiutuivat näistä eroon silloin kun kokivat liittolaisensa turhan uhkaavina. Hyvänä esimerkkinä tällaisesta takinkääntöön päättyneestä liittolaissuhteesta toimii Romanian fasistipuolueen, Rautakaartin, vaihteleva käsittely äärikonservatiivien vallanpitäjien taholta.⁵⁶

Espanjassa kenraali Franco katsoi taktisesti järkeväksi pakottaa José Antonio Primo de Riveran johtaman fasistisen falangistipuolueen sulautumaan perinteisen konservatiivisen oikeistolaisen puolueen kanssa. Franco onnistui tukahduttamaan oikeiston vallankumouskaipuun kaappaamalla hallintaansa pitkiä käynnistymisvaikeuksia läpikäyneen fasistipuolueen ja taittamalla sen kärjen. Francon hallinto omaksui pintapuolisia fasismin tunnusmerkkejä, mutta säilyi ytimeltään konservatiivisena.⁵⁷ Varsinkin Primo de Riveran

54 Mosse 1966, 14-15.

55 Payne 1995, 266.

56 Griffin 1991, 126-127.

57 Griffin 1991, 124.

kuoleman myötä ja sisällissodan edetessä espanjalainen fasismi typistyi Francon vallan välineeksi ja konservatismiin savuverhoksi.⁵⁸

Saman kaltaiset kuviot toistuivat eri puolilla Eurooppaa, ja niiden perusteella voidaan havaita että liitto konservatiivien kanssa oli fasismille uhka, jopa niin konkreettisesti että se saattoi johtaa fasististen toimijoiden vainoamiseen ja tappamiseen, kuten Romaniassa kävi. Toisaalta, useimmissa maissa fasistit eivät onnistuneet saamaan riittävästi kannatusta ilman perinteisempien konservatiivien tarjoamaa rahoitusta ja poliittista tukea. Konservatiivien kanssa liittoutuminen johti kuitenkin, jos ei aina täyteen tuhoon, niin ainakin liikkeen aatteelliseen vesittymiseen. Tässä tutkimuksessa kysymykset pyörivät ”aidon” fasismin ympärillä, ja erilaiset totalitaristiset hallinnot jotka perustelivat olemassaoloaan retorisesti fasismia jäljitellen rajautuvat ulos.

Ideologisesti ”puhtaimpina” ja lähimpänä aatteen ydintä säily se fasististen liikkeiden enemmistö, joka ei koskaan päässyt vallan kahvaan kiinni. Ei ole sinänsä perusteltua väittää että nuo liikkeet olisivat sen aidompaa fasismia kuin taktisista syistä kompromisseja tehneet, mutta hieman lähemmäs aatteellista ydintä niiden kautta on mahdollista päästä. On myös syytä muistaa että käytännön syistä myönnytyksiin taipuneet liikkeet olivat aiemmassa kehityksessään käyneet läpi saman idealistisen vaiheen josta pidemmälle monet vähemmän menestyneet liikkeet eivät kehittyneet.

Kysymys aatteen vesittymisestä oli esillä fasistisissa liikkeissä jo sotienvälisenä aikana. Esimerkiksi Italiassa fasismin ensimmäinen sukupolvi alkoi yhä enenevässä määrin ilmaista huolensa vallankumouksen vauhdin hiipumisen. 1930-luvulle tultaessa Italian fasistipuolue oli laajentunut valtavasti, byrokratisoitunut raskaasti ja uusien vähemmän idealististen jäsenten myötä siirtynyt pitkän harppauksen kohti normaalia. Italialaisen fasismin historialliset juuret olivat niin pitkällä että sen piiriin ehti liittyä uusi sukupolvi, joka ei ollut käynyt läpi alkuperäistä vallankumousta ja jolle puolue ei enää heijastellut samanlaisia toiveita kuin idealistiselle ensimmäiselle sukupolvelle.⁵⁹

Tavallaan fasismin ideologisen ytimen tutkimus on huomion kiinnittämistä epäonnistumisiin. Liikkeiden ajatusmaailman äärimmäisyyden ja niiden mahdollisuudet päästä valtaan näyttävät

58 Collado Seidel 2007, 119, 125.

59 Gentile 1984, 269.

olleen käänteisessä suhteessa toisiinsa. Tässä tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan Akateemisen Karjala-Seuran etäisyyttä fasismin ideologisesta ytimestä, ja siksi vertaileva huomio keskittyy vahvemmin lopulta vallan tavoittelussa epäonnistuneisiin yrityksiin sekä lähemmäs valtaa päässeiden liikkeiden alkuaikoihin. Lähestymistapa ei ole sinänsä uusi. Italian ja Saksan kehitys on tulkittu monien fasismin tutkijoiden silmissä pikemminkin poikkeuksina yleisestä virtauksesta kuin sen tyypillisiä edustajia.⁶⁰

2.4. Griffinin fasismiteoria

Se löyhä malli jota vasten AKS:n ajatusmaailmaa tässä tutkimuksessa peilataan perustuu ideologisen komponenttinsa puolesta historioitsija Roger Griffinin muotoilemaan ja laajan hyväksynnän saavuttaneeseen kuvaukseen fasismin ydinmyytistä.⁶¹ Griffinin käsitykseen fasismista ”palingeneettisena populistisena ultranationalismina” tiivistyy ajatukseen kansakunnan uudelleensyntymästä tuhon partaalla käydyn taistelun kautta.

Fasismi ei ole tyydyttävästi hahmotettavissa pelkästään poliittisten opinkappaleiden kautta. Niinpä analyysissä on mukana myös kulttuurinen komponentti, joka puolestaan perustuu toisen kiittelyn fasismin tutkijan, George Mossen hahmottelemaan kuvaan fasismista elettyinä kokemuksena. Mosse ei muotoillut varsinaista viimeistelyä teoriaa fasistisesta kulttuurista, mutta tämän kirjoitusten pohjalta muodostuu kuitenkin selkeä kuva fasismin säteilemästä viehätysvoimasta.⁶² Analyyttinen työkalumme muodostuu yhtäältä yhteiskuntateoriaa kuvaavasta osasta, ja toisaalta kulttuurin kuvauksesta. Noiden osien kautta hahmottu fasistinen maailmankatsomus kokonaisuudessaan.

Fasismin ajatusrakennelmien lähteille päästäkseen täytyy vaeltaa edellisen vuosisadan lopun tienoille. Artikkelissaan *The Genesis of Fascism* George Mosse kuvaa kuinka ne ongelmat joita vasten fasismi lopulta nousi, saivat ensimmäiset vastauksensa 1800-luvun lopun positivismiin ja liberalismiin vastaisista hyökkäyksistä. Fasismi ei siis ponnahtanut esiin tyhjältä, vaan sen ajatusrakennelmat olivat tuon suuntauksen jatkoa.⁶³

60 Blinkhorn 2004, 523.

61 Berggren 2002, 397.

62 Sternhell 2000, 883.

63 Mosse 1966, 14.

Monet vuosisadan vaihteessa vaikuttaneet kirjoittajat laidasta laitaan asettuivat vallinnutta positivistista suuntausta vastaan. Esimerkiksi Gabriel D'Annunzio (1863-1938), italialainen runoilija jos sukeutui myöhemmin myös sotilas ja poliitikko, Friedrich Nietzsche myöhemmässä tuotannossaan, sekä ranskalainen vaikutusvaltainen filosofi Henri Bergson (1859-1941) korostivat vaistojen ja vahvan kokemuksen merkitystä positivismin perinteen korostaman varovaisen loogisen päättelyn sijaan.⁶⁴ Koettiin että teollistuminen ja massayhteiskunnan nousu olivat tuoneet mukanaan liian vahvan ja tasapäistävän yhtenäiskulttuurin joka oli hävittänyt yksilöllisen kokemuksen. Sirpaloitunut yksilö haluttiin tehdä jälleen ehjäksi suuntaamalla katse takaisin kohti sisintä ja henkistä elämää, sekä rakentamalla sen kautta uudelleen ne henkilökohtaiset ja yhteisölliset suhteet jotka sijaitsivat porvarillisen moraalin keskiössä.⁶⁵

Mossen mukaan tärkeä fasismin menestyksen selittäjä löytyy sen kyvystä valjastaa tuo vuosisadan vaihteessa vallinnut tunnelma käyttöönsä. Kahden fasismin filosofiseksi taustavaikuttajiksi katsotun ranskalaisen ajattelijan, Gustave Le Bonin ja Georges Sorelin näkemysten mukaan poliittisen liikkeen on valjastettava ihmisten syvä vaistonvarainen konservatismi vahvan johtajan ohjastamana kohti positiivista voimaa. Modernin ajan mukanaan tuoma vieraantuminen tulisi pystyä torjumaan liittämällä ihminen aidommin, perinteisillä perusteilla takaisin omaan ryhmäänsä josta tämä oli etäännyttänyt. Tämän ajattelun luonteeseen kuului sekin että liikkeen oli toimittava aktivismin ja toiminnan hengessä, ilman jäykkiä teorioita.⁶⁶ Fasismi oli monessa mielessä ristiriitainen liike. Se vaati paluuta vanhaan vallankumouksen kautta, ja se nousi massakulttuurin nostattamasta ahdistuksesta tarjoten vastaukseksi vahvempaa yhteisöllisyyttä.

Perinteiden kaipuu ei fasismissa kuitenkaan ollut konservatismia siinä mielessä kuin tuo sana yleensä ymmärretään. Fasistinen älymyöstö ei kaivannut takaisin edelliselle vuosisadalle tai vuosikymmenille, vaan ammensi kuvansa ihanteellisesta menneestä paljon kauempaa. Ensimmäisen maailmasodan loputtua ja keskellä ympäröivän yhteiskunnan kroonista poliittista ja taloudellista epävakautta moni älymyösten edustaja päätyi tulkitsemaan demokraattisen ja liberaalin kehityksen olevan tiensä päässä. Vallitsevan järjestyksen ajateltiin paljastuneen pinnalliseksi ja toimimattomaksi, ja niinpä näiden ajattelijoiden katse suuntautui

64 Klinge 1972, 21.

65 Mosse 1966, 15.

66 Mosse 1966, 16.

aikaan, jolloin yhteiskunnan uskottiin vielä olleen kulttuurisesti ja olemuksellisesti ehyt. Yhteiskunta, jossa hengen ja taiteen arvot ohjasivat elämää, projisoitiin mielikuvissa klassisen antiikin Kreikkaan ja Roomaan.⁶⁷

Roger Griffinin teoksessaan *The Nature of Fascism* esittelemän fasismin määritelmän ytimessä on yllä kuvattu käsitys yhteiskunnan rappiosta ja uskomus uudesta heräämisestä tuon rappion jälkeen. Määritelmä kuuluu Griffinin itsensä tiivistämänä seuraavasti: ”*Fasismi on poliittinen ideologiaperhe, jonka vaihtelevien ilmentymien myyttinen ydin on palingeneettisessa populistisessa ultranationalismissa.*” Myyttinen ydin tarkoittaa Griffinin määritelmässä sitä että fasismin, ja itse asiassa kaikkien ideologioiden, kantava voima on loogisesti perustelemattomassa taustaoletuksessa joka vaikuttaa itse aatteen takana. Merkitys tässä painottuu tuon myytin innostavaan ja vallankumoukselliseen voimaan ja rinnastuu käsitteenä utopiaan fiktion sijaan. Tulkinta perustuu osin aiemmin mainitun Georges Sorelin määrittelemään myytin käsitteeseen. Vaihtelevat fasistiset liikkeet siis tiivistyvät Griffinin tulkinnassa seuraavaan myyttiseen ytimeen.⁶⁸

Palingeneettinen -sana johtaa juurensa kreikankieliseen uskonnolliseen käsitteistöön, ja jakautuu osiin *palin*, joka kääntyy ”jälleen”, sekä *genesis*, joka puolestaan merkitsee syntymää. Käsite ei kuitenkaan sisällöllisesti tässä yhteydessä palaa uskonnolliseen merkitykseensä, vaan tarkoittaa yleisempää kertomusrakennetta kuolemasta tai rappiosta, jota seuraa jälleensyntymä radikaalisti uudistuneena ja voimakkaana. Griffin painottaa vallankumouksellisen uuden alun käsitteellistä voimaa ja viehätystä, listaten esimerkkejä Gorbatschovin perestroikasta renessanssiin ja sivuten myös lähempänä käsittelemäämme aikaa olevaa neuvostovisiota uudesta sosialistisesta ihmistyyppistä. Griffinin mukaan käsite ei yksin esiintyessään ole kovinkaan hyödyllinen, sillä se kattaa liian suuren valikoiman ilmiöitä toimiakseen analyyttisenä työkaluna, mutta tarkentuu määritelmän muiden osien kautta.⁶⁹

Määritelmän jälkimmäinen osa on ultranationalismi, joka on vielä rajattu tarkemmin määreellä ”populistinen”. Nationalismi sinänsä ei vaadi tässä avaamista, mutta käsite kokonaisuudessaan on Griffiniillä hieman rajatumpi. Ajatuksena on että tässä yhteydessä tarkoitetaan nationalismia, joka menee pidemmälle ja sanan totutun merkityksen tuolle

67 Mosse 1999, 96-97.

68 Griffin 1991, 28.

69 Griffin 1991, 35.

puolen. Populismus ei tässä merkitysyhteydessä merkitse pelkästään kansansuosiota koskiskelevaa politiikkaa, vaan ajatusta siitä että aatteen legitimoijana toimii se että se alleviivatun aidosti edustaa kansaa. Näin kansakunta hahmottuu tavallaan korkeampana voimana, joka on edustuksellisen tai vallanpitäjän absoluuttiseen valtaan perustuvan valtarakennelman tuolla puolen. Kansakunta ja kansa ovat tällaisessa ideologiassa luonnollisella tavalla yksi ja sama, ja ellei sitä horjutettaisi erilaisten epäisänmaallisten toimijoiden taholta, olivat nämä sitten sosialisteja, anarkisteja, liberaaleja tai itsekkäitä individualistisia kapitalisteja, se asettuisi itseohjautuvasti sille kuuluvaan uomaan. Tuo orgaaninen kansakunta hahmottuu ”luonnollisille” jäsenilleen historiallisen, hengellisen tai rodullisen linssin läpi, ja käytännössä toimii karismaattisen johtamisen mekanismin kautta. Kansan yhteistä tahtoa kanavoi siitä orgaanisesti noussut johtaja tai johtava eliitti joka on herättänyt kansan aidon luonteen.⁷⁰

Noiden kahden komponentin ristivalossa fasismin ydinmyytti siis hahmottuu aidon ja orgaanisen kansakunnan uudelleensyntymänä tuohon partaalle johtaneen rappion kauden jälkeen. Fasismin käytännön aatteelliset ongelmat alkavat Griffinin mukaan tuosta samasta ideologisesta asetelmasta. Aate tiivistyy tuohon uudelleensyntymän katharsikseen, mutta myyttinen visio ei jatku sen pidemmälle. Niinpä se suuntautuu rappion ja tuhon hetkien tiivistymään, mutta varsinaista kuvaa sen jälkeen syntyvästä yhteisöstä ei ole- vain epämääräinen lupaus ”luonnollisuudesta” ja täyttymyksestä. Tuon kaltainen rakennelma kantaa hyvin kriisin aikana, mutta jää tyhjän päälle yhteiskunnallisten olojen vakiintuessa. Niinpä fasismi tarvitsee jatkuvan kriisin olemassaolonsa tueksi, ja kuten aiemmin Italia tapauksessa todettiin käyneen, olojen vakiintuessa radikaaleimmat aktivistit alkavat vaatia vallankumouksen käynnistämistä uudelleen.⁷¹

Fasismin toinen sisäänrakennettu ideologinen ongelma valottuu sekin Italian aktivistien kapinan kautta. Fasistisen vallankumouksen toteuttamiseksi ja ylläpitämiseksi tarvitaan valveutunut etujoukko, jolla on suurempi yhteys kansankohtaloon kuin oletetusti harhaan johdetuilla massoilla. Keskiössä oli ajatus uudesta fasistisesta ihmisestä ja yhteisöstä, jossa politiikka ei ollut muusta elämästä irrallaan, vaan elimellinen osa sitä. Fasististen liikkeiden keskeisiin teemoihin kuuluu irtautuminen puoluepolitiikasta ja parlamentarismista

70 Griffin 1991, 37. Mosse 1966, 20.

71 Griffin 1991, 40.

vastustaminen. Tuon pyrkimyksen perusteena oli ajatus, jonka mukaan puolueet johtivat ihmisiä harhaan, loivat keinotekoisia jakolinjoja ja hämärsivät yhteyden kansan todelliseen kutsumukseen.⁷² Tämän ajatuksen välittäminen kansalla vaati valveutuneen eliitin aktiivista toimintaa. Elinvoimaisuutta, nuoruutta, voimaa, poikkeuksellista sankaruutta ja tietoisuutta korostava ideologia tarvitsee kuitenkin heijastuspinnakseen ympärillä nähdyn keskinkertaisuuden. Fasismi tarvitsi yhtäältä kansaa toimintansa ja samaistumisensa kohteena ja taas toisaalta hyvin vastakkaisesti elitisminsä peilinä.⁷³

Fasistisen ideologian uudelleensyntymän ajatus ei koskenut vain politiikan kenttää, eikä se tähdännyt vain totalitaristiseen järjestykseen ylhäältä käsin, eli hallitsemiseen ideologia verukkeenaan. Ideologian ydinmyytin itsensä oli todella aidosti päästävä valtaan. Italialaisen fasistin Giuseppe Bottain mukaan ”*politiikka on yhtä kuin elämänasenne*”, joka kuvaa fasismin totaalisuutta hyvin.⁷⁴ On helppo hahmottaa kuinka kulttuurin kenttä asettuu tuon kaltaisessa ideologiassa keskiöön.

Kulttuurin ja aktiivisen toiminnan keskeisyys oli tiedossa myös fasisteilla itsellään. George Mosse lainaa artikkelissaan *Towards a General Theory of Fascism* Hans Johstin näytelmää vuodelta 1934, jossa nuori taisteluun valmis aatteen mies käy keskustelua sosialismiin päin kallellaan olevan isänsä kanssa. Isän kysyessä onko kansankokonaisuudesta puhuminen ohjelman iskulause, poika vastaa että kyseessä on kokemus, ei ohjelma.⁷⁵ Fasistien itseymmärryksessä aate hahmottui siis paljon suurempana asiana kuin vain poliittisena filosofiana, symboleineen ja teorioineen. Merkittävänä ja erottamattomana osana oli aatteen mukainen eläminen, ja yhtä lailla aate tuli eläväksi yhteisön jäsenten kautta. Aatteen keskiössä olleista abstrakteista ajatuksista piti fasismin myötä tulla konkreettista ja käsin koskettavaa. Niinpä käsitykset kauneudesta ja tätä edustavista ihmisen malleista nousivat hyvin tärkeään asemaan, kuten myös erilaiset osallistuvat rituaalit.⁷⁶

Fasismia on luonnehdittu kulttuurinvastaisena ja nihilistisenä liikkeenä, joka ei olisi kyennyt aidosti innostamaan luovaa ja ajattelevaa kulttuuriälymystä. Käsitys on Mossen mukaan

72 Gentile 1984, 254.

73 Griffin 1991. 42.

74 Mosse 1966, 19.

75 Mosse 1999, 12.

76 Mosse 1999, x (introduction).

selvästi väärä ja filosofiselta kannalta palaa aiemmin mainittuihin antipositivistisiin virtauksiin jotka elivät vahvoina jo vuosisadan vaihteessa. Fasismi liikkeenä oli otollinen toimintakenttä taiteilijoille ja ajattelijoille jotka halusivat pysyä kiinni ajassaan. Fasistinen filosofia tarjosi houkuttelevan tarttumapinnan korostaessaan politiikan, myyttisen ideologian ja elämän kuulumista samaan yhteyteen. Syviä merkityksiä ja suuria kokemuksia korostava holistinen ajattelu tarvitsi ilmaisijoikseen dekadenttina ja pinnallisena pidettyyn aikaan kyllästyneitä luovia kykyjä.⁷⁷ Mosse esittelee artikkelissaan *Fascism and the Intellectuals* lukuisia esimerkkejä älymystön ja luovan luokan edustajista jotka paljolti edellä kuvatuista systistä, ja ajan sirpaleisuudesta seuranneesta juurettomuuden tunteesta johtuen liittyivät fasistien tukijoihin eri puolilla Eurooppaa. Myös kulttuurin osalta nousevat esiin ongelmat, jotka olivat sisäänkirjoitettuja fasististen liikkeiden rakenteeseen. Liikkeiden asettuessa valtaan Saksassa ja Italiassa sekä siirtyessä lähemmäs konservatismia ja rakentaessa vahvempia sisäisiä hierarkioita, myös soraäänät kulttuurin kentältä lisääntyivät. Italialaisen futurismin suuri nimi, Filippo Tommaso Marinetti tuomitsi vuonna 1937 natsien muuttuneet asenteet kokeilevampia taidemuotoja kohtaan.⁷⁸

Julkisessa kentässä fasistinen estetiikka oli vaihtelevaa, mutta usein se sai muodon, joka myötäili ajatusta yhteydestä antiikkiin eurooppalaisen kulttuurin myyttisenä puhtaana alkupisteenä. Ajatus oli helposti koulutetun keskiluokan edustajien omaksuttavissa, sillä se oli lyönyt läpi jo 1700-luvulla ja jäänyt esteettiseksi ihanteeksi.⁷⁹ Erityisesti tämä ilmiö on nähtävissä fasistisessa arkkitehtuurissa, mutta se koskee myös muita taiteen muotoja, maalaustaiteesta kirjallisuuteen.⁸⁰ Visuaalinen estetiikka tunkeutui myös yksityisen puolelle, kuten fasismin holistisuuteen kuuluu. Uuden fasistisen ihmistyypin edustajien tuli vastata fyysisesti veistoksellisia klassisen antiikin ihanteita. Sinänsä nämä asetelmat eivät tarjonneet mitään uutta ja ihmeellistä- atleettinen kreikkalaisen patsaan kaltainen ruumiinrakenne oli jo vallitseva ihanne, yhtä lailla kuin fasismin asenne sukupuolirooleihinkin: uusi fasistinen ihminen oli todellisuudessa uusi mies, ja naisen rooli jäi vähälle huomiolle.⁸¹ Uutta oli ennen kaikkea se kiihkeys jolla fasismi tunkeutui yksityiselämän alueelle, intensiteetillä joka todella oli verrattavissa uskonnolliseen hurmukseen. Joukkotapahtumat jotka kiihdyttivät

77 Mosse 1999, 100.

78 Mosse 1999, 112.

79 Mosse 1999, 47.

80 Schnapp 1996, 242.

81 Mosse 1999, 49-50.

kansanjoukkoja hurmukseen, keskittyen ennen kaikkea kokemuksen syvyyteen viestin sisällön sijaan ammensivat muodossaan vanhasta uskonnollisesta perinteestä ja vastasivat hengellisen kokemuksen tarpeeseen. Tässä etujoukon ja kansan syvien rivien uskon vahvuus erosi toisistaan, jälkimmäisen joukon kokeman karismaattisen hurmoksen ollessa merkittävästi heikompaa.⁸²

Alkuaikojen fasismi oli vahvasti nuorison liike, ja tämä selittää osaltaan kokemuksellisuuden ja ruumiillisuuden keskeisyyttä. Elinvoima ja toiminta korostuvat pakostakin liikkeessä jonka kannattajakunnan tausta on vahvasti juuri itse koetussa ensimmäisessä maailmansodassa ja jonka johtajatkin olivat verrattain nuoria.⁸³ Aktivistiseen ajatusmaailmaan sopii myös se että fasismi hahmottui kannattajilleen eräänlaisena demokratiana, joka tosin ei toteutunut edustuksellisesti tai muilla perinteisen demokraattisina hahmotetuilla tavoilla vaan orgaanisesti jäsenten aktiivisella osallistumisella liikkeen toimintaan ja rituaaleihin.⁸⁴

Luvun aiemmissa kohdissa on hahmoteltu fasismin yleistä mallia, jota vasten Akateemista Karjala-Seuraa tullaan peilailemaan. AKS:ää tavallaan katsellaan yllä hahmotellun prisman läpi. Griffinin ja Mossen ajatusten pohjalta hahmottuva malli on kuitenkin joustava. Siksi tiukka tunnuspiirteiden lista toimisi vastoin tällaisen mallin tarkoitusta sekä siksi että se ohjaisi tulkintaa harhaan että siksi että se saattaisi analyyttisena työkaluna tuottaa hämmentäviä harhaosumia. Tärkeää onkin pitää mielessä ajatus liikkeen tarkastelusta sen sisältä käsin, sen toimijoiden itseymmärryksen ohjaamana. Näkökulman on tästä syystä oltava myös tavallaan hyväntahtoinen ja positiivinen, tämän tietenkään merkitsemättä itse tarkasteltavien toimijoiden näkemysten allekirjoittamista. On kuitenkin kyettävä hahmottamaan aatteen viehätys ja sen tarjoamat lupaukset, jotta sen sisältöä voidaan analysoida.

82 Steigmann-Gall 2006, 380.

83 Mosse 1999, 13.

84 Mosse 1999, xvi (introduction).

3. AKS:n ideologia

3.1. AKS:n johtajat

Suomalaiset fasistit -teoksessa kuvataan kuinka sisällissodan päättyminen tuotti tavallaan tappion radikaaleille kansallismielisille. Maailmansodan loppuessa Saksan tuki katkesi, Suur-Suomea ei saavutettu, eikä sosialismia saatu lopullisesti kitkettyä maasta. Täyttymättä jääneitä tavoitteita lähdettiin tavoittelemaan sekä Itä-Karjalaan vuosina 1918-1922, että Viron itsenäistymissotaan suuntautuneilla vapaaehtoisten sotaretkillä. Samalla voitiin kokea uudelleen rintaman soturiveljeys.⁸⁵

Tavoitteet eivät tulleet täytetyiksi heimosodissakaan. Karjalan kansannousun osanottajat ja näitä tukemaan lähteneen viidensadan heimosoturien vapaaehtoisjoukko eivät pärjänneet puna-armeijalle, eikä Itä-Karjalaa liitetty Suomeen. Sotaretkien muistoa ja tavoitteita vaalimaan kuitenkin perustettiin vuonna 1922 Akateeminen Karjala-Seura niminen yhdistys. Alkuaikoina seura keskittyi ryssänvihan lietsontaan ja Itä-Karjalasta tulleiden pakolaisten auttamiseen, mutta toiminnan paino siirtyi pian toisille urille. Suur-Suomi -aate alkoi yhä enemmän hahmottua sisäpoliittisena kysymyksenä ja maailmankatsomuksena ulkoisten sotaretkien sijaan. Alkuaikojen vahvojen ideologioiden vaikutuksesta AKS:lle kehittyi aatemaailma, jonka ydin säilyi samana läpi järjestön olemassaolon historian.⁸⁶ Seura lakkautettiin monen muun fasistiseksi tai Neuvostoliiton vastaiseksi tulkitun järjestön tapaan osana Moskovan välirauhasopimusta vuonna 1944. Sen aatteet jäivät kuitenkin elämään, tosin eri muodossa, sillä seurasta vaikutteita keränneitä henkilöitä oli yhteiskunnan avainpaikoilla lukemattomia vielä vuosikymmeniä sodan päättymisen jälkeen.⁸⁷

Akateemisen Karjala-Seuran ideologia eli ja muotoutui seuran historian varrella, mutta sen linja säilyi silti jokseenkin samana. Tilanne Suomessa ja maailmalla ehti muuttua moneen kertaan AKS:n toiminnan aikana, ja tämä vaikutti väistämättä seuran kulloinkin omaksumaansa politiikkaan ja tulkintoihin parhaista mahdollisista toimintatavoista, mutta käytännön linjavetojen taustalla ohjaava ajatusten suuri linja pysyi hämmästyttävän suorana ja sitä

85 Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 69.

86 Virtanen 2001, 135-139.

87 Virtanen 2001, 219.

seurattiin määrätietoisesti.⁸⁸ Tuon ideologisen linjan erittely ja sen suhteutuminen Roger Griffinin fasismiteoriaan on tämän luvun aiheena.

Ideologian ydin oli koko seuran toiminnan ajan kansallisen yhtenäisyyden tavoittelussa. Suur-Suomi -tavoite oli tuon yhtenäisyysideologian konkreettisin ilmentymä, ja se toistuu tiuhaan AKS:n teksteissä. Suur-Suomi ei seuran jäsenten ajatuksissa tarkoittanut vain maantieteellistä laajentumista, vaan ennen kaikkea sisäistä suuruutta, suomalaisuuden nousua sen oikeutetulle paikalle suuruuteen maailman kansojen joukossa ja sivilisaatioiden historiassa. Suur-Suomi oli abstrakti Suomen kansan henkistä ja historiallista tilaa kuvaava käsite.⁸⁹ Tuohon ajatusrakennelmaan sisältyi myös vahva usko siitä että suuruus oli elimellinen osa suomalaisuutta, ominaisuus joka Suomen kansalla joskus oli ollut ja johon se olisi jälleen AKS:n johdattamana senhetkisen rappion kynnykseltä heräävä.⁹⁰

Merkittävä AKS:ään vaikuttanut aatteellinen taustavirtaus oli suomalaisessa sivistyneistössä suosiota saanut valistuksen ja ajan aatteellisen velttouden kritiikki. Aatteellista ilmapiiiriä pidettiin sietämättömän löyhänä ja heikkona, ja valistuksen uskon tasa-arvoon ja rationalismiin katsottiin luoneen pohjan epähenkistymiselle, sosialismille ja jumalattomuudelle, ja lopulta johtaneen kansalaissotaan.⁹¹ Yhtäältä tuota koettua hengettömyyttä vastaan noustiin kapinaan korostamalla vaistojen ja kokemuksen merkitystä ja nuorten kansojen vitaliteettia vastakohtana vanhoille ja väsyneille kulttuurikansoille.⁹² Toisaalta taas vastaus ongelmaan paikannettiin perinteisen kristillisen henkistymisen palauttamisessa sille kuuluvaan arvoon.⁹³ AKS:n piirissä esiintyi kummankin ratkaisun kannattajia.

Seuran johtajat vaihtuivat verraten tiheään, eikä kenenkään yhden ihmisen ajattelu täysin määrännyt ideologista linjaa. Muutamat henkilöt kuitenkin nousivat huomattavan tärkeään asemaan sekä ajatusten muovaajina ja ohjaajina, että jaetun hengen taitavina ilmaisijoina. Alkuaikojen AKS:n pitkäaikaisin johtaja oli Elmo E. Kaila (1888 – 1935), jonka rooli

88 Alapuro 1973, 101.

89 Hyvämäki 1937, 22.

90 Teema on vahvasti esillä Elias Simojoen puheessa AKS:n lipun vihkimistilaisuudessa 12.5.1923. Puhetta lainataan useassa AKS:n julkaisussa, kts. esim. AKS:n Tie 1937, 6. Simojoki 1942 (1923), 47.

91 Alapuro 1973, 102.

92 Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 36. Kuusi 1937, 211.

93 Mikkeli 1997, 322.

seurassa kuitenkin suuntautui ennen kaikkea käytännön työhön. Kailan johtajan ominaisuuksia, karismaattisuutta ja järjestelykykyä kiiteltiin, mutta ideologisissa kysymyksissä tämä oli suoraviivainen ja jyrkkä, karsasti teoreettista keskustelua ja antoi muiden vetää monet aatteelliset suuntaviivat.⁹⁴

Kailan rinnalla alkuaikojen AKS:ssä vaikutti Niilo Kärki (1897 – 1931), jonka vaikutus seuran ideologian muotoutumisessa oli keskeinen. Kärjen aktivistitoverit korostivat tämän roolia ajattelijana ja muiden kirjoitusten korjaajana. Martti Haavio kertoi Kärjen roolista AKS:n aatteiden muovaajana muistokirjoituksessaan *Ylioppilaslehdessä* vuonna 1931, kiitellen tämän hienoa dialektiikkaa ja lopullisia mielipiteitä.⁹⁵ Kärjen merkitystä korosti myös Heikki Haavio kirjoituksessaan *Suomen Heimossa* 1937, ja tämä osaltaan kertoo siitä kuinka Kärjen ajatukset olivat yhä keskeisellä sijalla seurassa vielä vuosia tämän kuoleman jälkeen.⁹⁶

Herännäispappi Elias Simojoki (1899 – 1940) oli yksi kolmesta AKS:n perustajajäsenestä, ja kiihkeä aktivisti joka liitettiin AKS:n marttyyrien joukkoon tämän kaaduttua talvisodassa. Simojoki voidaan hyvin laskea seuran ideologioiden joukkoon, mutta täysin erilaisessa hengessä kuin Niilo Kärki. Simojoen körttitausta näkyi tämän esiintymisessä, ja tämän puheiden kerrotaan temmanneen vastaanottavaiset kuulijat voimallisesti mukaansa: ”... hän loihdi kuulijainsa näkyviin valtavia tulevaisuuden perspektiivejä ja sai tuhannet ja taas tuhannet uskomaan niiden saavuttamisen mahdollisuuteen.”⁹⁷ Simojoki kirjoitti ja esiintyi paljon ja hänen kirjoituksiaan julkaistiin tiheään seuran julkaisuissa, varsinkin pää-äänenkannattajassa *Suomen Heimossa*. Nuo tekstit edustavat hyvin AKS:läistä maailmankatsomusta ja erityisesti sen kokemuksellista puolta. Ideologian hurmoksellinen heimoinnostus paistaa niistä kirkkaana.⁹⁸

Vilho Helanen (1899 – 1952) toimi AKS:n puheenjohtajana kolmena eri kautena, ja säilyi seuran aktiivina alkuvuosista sen lopettamiseen asti. Helanen toimi *Suomen Heimon* päätoimittajana, sekä 20-luvulla AKS:n hallussa olleen *Ylioppilaslehden* päätoimittajana. Seuran keskeisenä aktiivina ja toiminnan ohjaajana sekä päätoimittajana Helanen lukeutuu

94 Klinge 1972, 114.

95 Klinge 1972, 114.

96 Haavio SH 1937, 60.

97 Helanen, Vilho alkusanat teoksessa: Simojoki 1942, 22.

98 Sallamaa 1997, 106.

tärkeimpiin järjestön ideologisen linjan muotoilijoihin. Helasen oma ajattelu oli painotukseltaan ja tyyliältään lähempänä Simojokea kuin teoreettisemmin asennoitunutta Kärkeä, ja painottui selvästi lähemmäs AKS:n oikeaa laitaa, josta kertoo Helasen toiminta IKL:n aktiivina, tuki Lapuan liikkeelle Mäntsälän kapinassa, sekä aktiivisuus Viron vapsien kaappaushankkeessa 1934. *Suomen Heimossa* esiintyi tiuhaan Helasen kirjoituksia, ja tämän lisäksi hän esitteli heimoaatetta kaunokirjallisessa muodossa useammassa romaanissa ja näytelmässä.⁹⁹ Matti Kuusi korostaa vuonna 1991 kirjoitetussa katsauksessaan menneeseen Helasen vangitsevaa persoonaa ja laajoja aatteellisia horisontteja: ”*Sekä kirjailijana että nuorison ohjaajana hän tarvitsi suurta draamaa, tilaa mahtaville tulevaisuuden visioille, tilaisuutta tarttua ohjaajana historian kulkuun.*”¹⁰⁰

AKS:n myöhempien vuosien kirkkain ajattelija ja ”ainoa intellektuelli” oli tutkija Kari Sallamaan siteeraaman Raoul Palmgrenin mukaan myöhemmin pitkän uran Helsingin Yliopiston kansanrunoudentutkimuksen professorina tehnyt Matti Kuusi (1914 – 1998).¹⁰¹ Kuusen esikoisrunokokoelma *Runon ja raudan kirja* (1935) oli täynnä suursuomalaista paatosta, ja opiskelu natsi-Saksassa 1936 – 37 taas näyttää ohjanneen Kuusen ajattelua kohti tämän omaa pohjoisen kansojen nousua hahmottelevaa rotuajattelua. Kuusen puheita siteerattiin ja iskulauseita toisteltiin, sekä kirjoituksia julkaistiin AKS:n piirissä tiheään.¹⁰²

3.2. Valtiososialismi

Vuonna 1932, Mäntsälän kapinan kärjistettyä linjaerimielisyydet AKS:n sisällä, ja sovitteluyritysten osoittauduttua mahdottomiksi, seurasta erosi satakunta vähemmistöön jäänyttä jäsentä. Erimielisyyksien pohjalla oli yhtäältä suhtautuminen Lapuan liikkeeseen ja Mäntsälän ja toisaalta taas enemmistön tekemät myönnytykset suhteessa kielikysymykseen.¹⁰³ Eronnut vähemmistö perusti pian edellisenä vuonna kuolleen ideologin, Niilo Kärjen nimeä kantavan ylioppilasyhdistyksen.¹⁰⁴ Eronneet tulkitsivat Kärjen edustavan puhdasta ja

99 Roiko-Jokela 1997, 11-13.

100 Kuusi 1991, 25.

101 Sallamaa 1997, 107.

102 Apo 2000.

103 Alapuro 1973, 128-129.

104 Alapuro 1973, 136.

alkuperäistä AKS-ideologiaa, ja näin asettuivat tämän alkuperäisen linjan vartijoiksi. Vaikka äkkipäätä näyttäisikin siltä että muutos ja linjan jyrkkeneminen näin niveltäisi suhteessa Kärjen ajatuksiin, näin ei kuitenkaan käynyt kuin pinnalla. Seuran julkisessa linjassa kyllä tapahtui nytkähdys kohti äärioikeistoa, mutta tuo nytkähdys on tulkittavissa pikemminkin linjan selkiytymisenä ja kirkastumisena, kuin jyrkkänä muutoksena.¹⁰⁵ Eron osapuolet tietysti halusivat nähdä tapahtuman merkittävänä ja linjaerot mahdollisimman vahvoina. Aatteen sisäisistä toisinajatteliijoista tuli hetkessä pahimpia vihamiehiä, kuten vastaavissa tilanteissa niin usein käy.¹⁰⁶ Risto Alapuron analyysissä ero toimii sarana populistisen (1924 – 28) ja sitä seuraavan selkeämmin fasistisen kauden (1933 – 39) välillä, mutta kuten todettua, ero on sävyero ja näyttää johtuneen osittain käytännön tilanteen, ei ideologian, muutoksesta. Tavallaan myös jäljelle jääneessä enemmistöryhmässä palattiin nyt tiukemmin Kärjen viitoittamalle linjalle. Kansan yhteyteen haluttiin yhä hanakasti liittyä, painotus vain siirtyi käytännön politiikasta kohti hengellisempää otetta. Kun käytännön politiikassa oltiin koettu riittävän monta pettymystä suhteessa niin porvaripuolueisiin kuin vasemmistoonkin ja samalla yhteiskunnan poliittinen kuohunta lisääntyi, käännyttiin nyt torjumaan koko puoluelaitos epäonnistuneena ja ryhdyttiin etsimään tapoja ohittaa se.¹⁰⁷

Kärjen asettaman ideologisen linjan seuraaminen on hieman ongelmallista, sillä Kärjeltä itseltään jäi hyvin vähän kirjallista aineistoa johon analyysin voisi pohjata. Siksi huomio kääntyy kohti Kärjen oman ajattelun lähteitä.¹⁰⁸ Joukkoeron jälkeisen AKS:n teksteissä esiintyivät edelleen tiuhaan sen kaltaiset käsitteet kuin ”kansankokonaisuus” ja ”yhteistahto”, jotka olivat peräisin Yrjö Ruudulta (1887 – 1956), Kärkeä erityisesti innoittaneelta yhteiskuntateoreetikolta.¹⁰⁹ Kansallisen yhtenäisyyden teema, joka oli Kärjellä ja Ruudulla keskeinen säilyi siis AKS:n ideologian keskiössä,¹¹⁰ vaikka kysymys sen käytännön toteuttamisesta ajoikin joukon vähemmän radikaaleja vanhoja jäseniä eroamaan liikkeestä. Kärki ei myöskään ollut missään nimessä ainoa AKS-aktiivi jonka ajatteluun Ruutu vaikutti.

105 Alapuro 1973, 147.

106 Kuusi 1991, 23.

107 Alapuro 1973, 148. Virtanen 2001, 160.

108 Klinge 1972, 134.

109 Alapuro 1973, 145-146.

110 Hyvämäki 1937, 26.

Myös esimerkiksi Vilho Helanen oli Ruudun kehittämän energeettisen valtioteorian lumoissa, ja Ruudun käsitteet löysivät pysyvän kodin Helasen puheissa ja kirjoituksissa.¹¹¹

Ruutulaisen vaikutuksen vakiintumisen voi ajoittaa vuoteen 1923 jolloin Niilo Kärki ja kolme muuta ilmoittivat valtiososialistisen ylioppilasyhdistyksen perustamisesta, ja hakivat siihen jäseniä. Yhdistys ilmoitti ottavansa jäsenikseen niitä, jotka hyväksyivät Yrjö Ruudun teoksessa *Uusi suunta* esitetyt ajatukset yhteiskunnallisen eheyden palauttamiseksi.¹¹² Ruutu oli julkaissut valtiososialismia ensimmäisen kerran esittelevän *Uusi suunta* -teoksensa vuonna 1920, ja sitä seurasi kahden vuoden päästä tohtorinväitöskirja *Kansakunta: Poliittinen tutkimus*. Ruutu myös luennoi tiuhaan ja pyrki aktiiviseen poliittiseen toimintaan, mutta jälkimmäisessä epäonnistumiset seurasivat toistaan. Ruudun perustamista yhdistyksistä katosivat pian niihin rekrytoidut nuoret toimijat, jotka kyllästyivät nopeasti Ruudun äärimmäisen teoretisoivaan ja epäkäytännölliseen otteeseen.¹¹³

Ruudun ja AKS-toimijoiden poliittiset tavoitteet olivat kuitenkin yhteneväisiä, vaikka varsinainen käytännön yhteistyö jäikin lopulta vähäiseksi. Ruutu asettui alusta asti AKS:n kannalle yliopiston kielikysymyksessä, ja tämän rooli kielikysymyksen vakiintumisessa niin keskeiselle sijalle järjestön ohjelmassa saa tunnustusta myös järjestön ensimmäisessä virallisessa historiikissa vuodelta 1937.¹¹⁴ Kielikysymys, tai pikemmin ruotsin kielen hallitsevan aseman ongelma, oli johdannainen kansallisen yhtenäisyyden tavoitteesta, ruotsalaisen eliitin kun katsottiin olevan sen syntyä estämässä. Ruudun *Uudessa Suunnassa* esittämä perusongelma on suomalaisen yhteiskunnan jakautuneisuus. Yhteiskunnan äärilaitojen, työväen ja pääoman, välillä olisi kyettävä tasoittamaan vallitsevaa vastakkainasettelua jotta ”Suomen valtioajatus” voisi vahvistua. Yhtenäistämistyön Ruutu hahmotteli keskiluokan tehtäväksi, sillä se omasi sekä vaadittavat henkiset voimavarat, että neutraalin aseman vastakkainasettelun ulkopuolella.¹¹⁵

111 Klinge 1972, 115.

112 Alapuro 1973, 107. Klinge 1972, 115.

113 Klinge 1972, 135-137.

114 Hyvämäki 1937, 38.

115 Klinge 1972, 116.

Sekä Ruutu että Kärki näkivät äärimmäisen tärkeänä siirtymisen kohti pehmeämpää sovitteluvaa linjaa, kansan kahtia jakaneen sisällissodan jälkeen.¹¹⁶ Ruudun välit itsenäisyysaktivistitovereihin kylmenivät vanhan aktivistisukupolven pääosan tyytyessä ajatukseen, että sisällissodassa yhteiskunnallisten uudistamispyrkimysten vahingollisuus oli jo kertaalleen todistettu.¹¹⁷ Myös AKS:n linja muuttui muutaman alkuvuoden vahvasta valkoisesta painotuksesta kohti sovitteluvampaa suuntaa ja avainsanaksi tuli eheyttämistyö.¹¹⁸ Uudenlainen populismi tarvitsi kuitenkin myös perustelunsa. Eheyttäminen tarvitsi objektiivisen teoreettisen oikeutuksensa, pelkät käytännön poliittiset syyt eivät olleet riittäviä perusteita. Suomalaisuuden ydin ei näiden ajattelijoiden käsityksessä ollut itsestään selvä, vaan tuoreen itsenäisen kansakunnan olemassaolon oikeutus ja oletettu piilevä yhtenäisyys piti perustella. Ruudulla oli läpi uran ja elämän ilmeisen aito ja vakaa usko suomalaisuuden kansallisesta ytimestä. Ruutu kirjoitti vielä sodan jälkeenkin pöytälaatikkoon käsikirjoitusta otsikolla ”Suomen muinaisesta itsenäisyydestä”.¹¹⁹

Kansakunta -teoksessa Ruutu esittelee alkuun laajasti energeettisen valtioteoriansa filosofisia ja sosiologisia vaikutteita, sekä aiempaa tutkimusta aiheesta. Teorian varsinaiseen ytimeen päästään käsiksi Ruudun siirtyessä käsittelemään kansakuntaa poliittisena kokonaisuutena. Kansakuntaa sitoo yhteen kansallisenergia, joka koostuu sekä maantieteellisistä, taloudellista, historiallisista, kielellisistä että kulttuurisista osista. Kansakunta ei synny sattumalta tai sopimuksesta, vaan välttämättä tiettyjen edellytysten vallitessa: ”*Kansakunta muodostuu vain silloin kun maantieteelliset-taloudelliset, historialliset ja sivistykselliset henkiset vaikuttimet yhtyvät eroittamaan yhden kokonaisuuden muista ja samalla yhdistämään sen sisällä toimivat yhteiskunnalliset ryhmät yhtenäiseksi yhdyskunnaksi.*”¹²⁰ Ruudun kansakunta on synnyttyään väistämättä olemassa oleva kokonaisuus, jolla on oma tahto, mieli, henkilöllisyys ja tietoisuus. Ruutu paikantaa kansakunnan tahdon kansan syviin riveihin, joista se väistämättä kumpuaa kansan kerran herättyä tietoisuuteen omasta erityislaadustaan.¹²¹ Tärkeimmäksi kansakuntaa määritteleväksi rajaksi nousee yhteinen kieli, vaikka Ruutu seikkaperäisenä teoreetikona jättääkin tuolle ehdolle erilaisia varauksia. *Suomen Heimossa* ilmestyneessä

116 Alapuro 1973, 109.

117 Soikkanen 2002.

118 Alapuro 1973, 110.

119 Klinge 1972, 152.

120 Ruutu 1922, 79.

121 Ruutu 1922, 77, 81.

kansantajuisemmassa artikkelissaan *Mitä on kansallisuus?* Ruutu kuvaa kuinka kansallisuus on kokonaisuus, jota yhdistää yhteinen kieli ja siihen perustuva sivistystarve, ja lisää Suur-Suomi ajatukselle tilaa jättäen huomion että noin muodostunut alue ei välttämättä noudattele nykyisiä valtiollisia rajoja.¹²²

Niilo Kärjen samanmielisyyttä Ruudun kanssa kuvastaa hyvin *Suomen Heimossa* vuonna 1924 julkaistu puhe, jossa Kärki kertoo Ruudun ajatuksia mukaillen: ”*Suomen kansan on olemassaoloansa varten löydettävä yhdistävä suomalainen valtioajatus, joka on kaikkien kansalaisten edun mukainen.*”¹²³ Kärjen tekstissä korostuu kuinka ilman tuota ajatusta mitään kansaa ei edes ole, vaan ainoastaan toisilleen vihamielisiä kansanluokkia. *Kansakunnassa* Ruutu kertoo kuinka kansallisenergia on kansakunnan käyttövoima, jonka tehokkaasta käytöstä kansan onni ja selviytyminen riippuu. Suurin uhka kansallisenergian käytölle syntyy jos sen hallinta on vain yhden osajoukon, eikä kansan kokonaisuuden käsissä. Ruutu nostaa juuri omistavan luokan ylivallan suurimmaksi yhtenäisyyden uhaksi, mutta mainitsee myös kansainvälisen sosialistisen liikkeen toimivan kansan kokonaisuuden edun vastaisesti.¹²⁴

Kansakunta ei missään vaiheessa siirry kovin tarkasti käsittelemään niitä muotoja, jotka energeettisen valtioteorian mukaisesti oikein toimiva valtio lopulta ottaa. Tarjottu määritelmä on toivottoman teoreettinen toimiakseen toiminnan ohjenuorana: ”*Kansakunta energeettisena ja siis myös poliittisena kokonaisuutena edustaa rajatonta yhteiskunnallista monipuolisuutta ja samalla 'alhaaltapäin' tulevaa yhtenäistä tahtoa, mikä on tulos eri tilanteissa toteutetusta objektiivisesta politiikasta.*”¹²⁵ Ruudun mukaan energeettisen teorian mukaan järjestäytyvä valtio voimistuu sitä enemmän, mitä lähempänä teorian mukaista kokonaisuutta ollaan. Saattaa olla että Ruutu on ajatellut muodon löytyvän tuon täydellistymisen prosessin aikana, ja että sitä on ennalta mahdoton nähdä. Muutama lyhyt ja hajanainen kappale kuitenkin viitoittaa tietä tuohon ihanneyhteiskuntaan. Kansakunnan välitön alhaalta nouseva tahto löytää parhaiten muotonsa ”*Kollektiivisessä valtiossa, jossa kansallinen suurpääoma on pääasiallisesti valtiolla tai erillisillä itsehallintokunnilla ja yhteiskunnalliset ryhmät ja intressipiirit siis valtion ja itsehallintokuntien kautta määräävät kansallisenergian*

122 Ruutu SH 1925, 37.

123 Kärki SH 1924, 54.

124 Ruutu 1922, 82.

125 Ruutu 1922, 169.

käytön ...”¹²⁶ Yhteiskunnan ammattialoilla olisi Ruudun hahmotelmissa jonkinlainen autonomia, mutta kansan aidosta tahdosta kumpuavalla kansankokonaisuudelle jäisi lopullinen määräysvalta.¹²⁷

Ruudun ajatus ammattikunnittain muodostettavista valtaelimestä noudattaa fasismin teoreetikkojen hahmottelemaa kuvaa yhteiskunnallisesta työnjaosta.¹²⁸ Mussolinin ja Giovanni Gentilen vuonna 1932 kynäilemässä fasismin periaatteita käsittelevässä artikkelissa kuvataan valtiota hyvin samaan tapaan, tietoisena ja luonnollisena oliona, jonka sisällä kiltamaisesti organisoituneet ammattikunnat neuvottelevat työnjaosta.¹²⁹ Korporativistinen ajatus jäi pysyvästi AKS:n ideologiaan, ja siitä kuinka luonnostaan eri tehtävissä toimivat ammattiryhmät muodostavat kansan kokonaisuuden kirjoitetaan *Suomen Heimossa* vielä vuosien päästä.¹³⁰ Risto Alapuro tulkitsee tämän AKS:n jyrkentyneen linjan tunnusmerkkinä, mutta on ilmeistä että käsitteen ja ajatuksen juuret ovat jo ruutulaisvaikutteisissa alkuaajoissa.¹³¹

Matti Klingen mukaan Ruudun yhteiskunnallisen ajattelun sukulaisuudesta varhaisille fasistisille suuntauksille kertoo tämän vaatimus yhteiskunnallisen ylivallan siirtämisestä ”kansan kokonaisuudelle”. Ruutu puhuu kansan kokonaisuuden oikeuksien suojelemisesta enemmistöä vastaan, ja antaa näin implisiittisesti ymmärtää että enemmistön mielipide ei välttämättä edusta kansan todellista tahtoa.¹³² Tämä kansasta suoraan ohi puoluejärjestelmän johdettava tahto on toistuva populistinen tulkinta, johon AKS:ssä tartuttiin hanakasti aina kun kanssakäynti poliittisten puolueiden kanssa johti turhautumiseen.¹³³ Yksi valtiososialismin keskeisistä käsitteistä on ”yhteiskunnallistuttaminen”, eli tuotannon ja yritysten sosialisointi. Yhteiskunnan omistukseen otettujen tehtaiden hallinto olisi järjestetty niin että myös työntekijöillä olisi siinä rooli, eli fasistisen korporativismin hengessä. Vuonna 1928 ilmestynyt valtiososialismin ajatusten esittelyyn keskittynyt *Päivän Uutiset* -lehti kertoi

126 Ruutu 1922, 85.

127 Ruutu 1922, 171.

128 Gentile, Emilio 2004, 335.

129 Mussolini 1998 (1935), 249.

130 K.T.: Ajatelkaamme yhteiskunnallisesti. SH 1938, 324.

131 Alapuro 1973, 145.

132 Klinge 1972, 119.

133 Kts. esim. Pettymys. SH 1928, 1-3.

kuinka työväen edustajien mukana olo tehtaiden hallinnossa olisi Saksan silloisen toimivaksi koetun esimerkin mukaista.¹³⁴

Ruudun valtiokäsityksiin vaikutti ruotsalainen geopolitiikan teoreetikko Rudolf Kjellén, jonka näkemyksissä myös Suomen kaltaisilla pikkuvaltioilla oli omat mahdollisuutensa.¹³⁵ Kjellénin ymmärryksessä valtio oli orgaaninen, luonnollinen elävä olento ja kansan tekemiseksi tietoisesti valtion luonteesta vahvistaisi kansaa. Myös Kjellénillä suhde valtion ja kansan välillä oli sellainen, jossa kansa on osa valtiota ja alisteinen sille. Valtio-organismi oli ylin toimija, jonka tahdolle yksilöt olivat alisteisia.¹³⁶ Sekä Ruudulla että Kjellénillä esiintyvät ajatukset joiden mukaan kansan tuli löytää oma polkunsä ja asettauduttava oman sisäisen luonteensa mukaiseen järjestykseen. Kjellén vastustaa monien fasismin teoreetikkoja innoittaneen ajattelijan tavoin valistusfilosofian vaikutusta, ja kuvaa kuinka pyrkimys noudattaa ihanteellisia universalistisia yhteiskuntajärjestyksen malleja johtaa valtion sisäiseen hajaannukseen.¹³⁷ Kjellénillä, kuten myös Ruudulla ja AKS:n tulkinnoissa valtion ja kansakunnan voima kumpuaa sen sisäisestä dynaamisesta voimasta. Valtiot voivat kuolla tai syntyä historian saatossa ja niiden syntyä ohjaa niiden dynaaminen voima. Tuo voima tiivistyy Kjellénillä kansan yhtenäiseen kansallistunteeseen ja vahvaan tietoisuuteen kansan olemassaolosta, jonka katoaminen on valtion ja kansan suurin uhka.¹³⁸

Kansallinen Suomi -kirjoituksessaan Niilo Kärki tiivistää AKS:lle merkittävimmät kohdat Ruudun teoriasta: ”*Me uskomme ja tahdomme uskoa Suomen suuren tulevaisuuteen. Sen vuoksi me tahdomme poistaa kaikki ne esteet, jotka ilmestyvät tämän päämäärän saavuttamisen tielle. Pahimpana ja vaarallisimpana esteenä on tällä hetkellä kansamme rikkiinäisyys.*”¹³⁹ Yhtäällä on lupaus suuresta kunniakkaasta tulevaisuudesta, ja toisaalla tuon unelman toteutumisen tiellä oleva kansan nykyinen hajaantuneisuus. Yhtenäisyyttä ei tarvittu ainoastaan suuren tulevaisuuden turvaamiseksi, sillä ilman yhtenäisyyttä katsottiin että kansan olemassaolo ylipäätään oli uhattuna. *Suomen Heimossa* ilmestyneessä kirjoituksessaan Ruutu kertoo kuinka voi hyvin olla, että Suomea voidaan vielä joutua puolustamaan ase kädessä, ja

134 Klinge 1972, 139.

135 Soikkanen 2002.

136 Luoma-Aho 2003, 66-68.

137 Kjellen 1919, 186.

138 Kjellen 1919, 144.

139 Kärki SH 1924, 54.

siitä kuinka tuota mahdollisuutta varten on ehdottomasti valmistauduttava. Mahdolliset tulevat konfliktit hahmottuvat Ruudun käsityksessä osana kansan historiallista polkua kohti tulevaa suuruutta. Konfliktit ovat Ruudulla ajan ja kansojen avainkoettelemuksia, ongelmia jotka on kohdattava yksimielisenä kansana, ja joiden toisella puolen siintää palkinto tai tuho.¹⁴⁰

Konkreettiset tekijät kansallisen yhtenäisyyden tiellä olivat sekä Ruudun että AKS:n havainnoissa samat. Luokkakysymys ja kielikysymys oli kumpikin ratkaistava jotta yhtenäisyys voitaisiin saavuttaa. Jyrkkyys ehdotettujen ratkaisujen suhteen vaihteli kulloisestakin poliittisesta tilanteesta riippuen, mutta itse havaitut ongelmat olivat ja pysyivät samoina.¹⁴¹ Esimerkkinä ajoittaisesta kevyemmästä linjasta toimii aina sovittelevan Ruudun kirjoitus ”kansallisuussirpaleista”, jotka tarkoittavat toisen valtion alueella olevaa vieraan kansallisuuden osaa, kuten suomenruotsalaisia. Näille sirpaleille jätetään käsitteiden pyörityksen tuoksinassa mahdollisuus liittyä siihen kansankokonaisuuteen jonka piiriin ne kulttuurisesti kuuluvat. Ruutu kuvaa kuinka valveutuneet yksilöt voivat toisen kansallisuuden alueella toimiessaan silti liittyä siihen kansallisuuteen jonka etujen mukaan nuo yksilöt käytännössä toimivat, tarkoittaen näin ilmiselvästi ruotsinkielisiä, mutta silti suomenmielisiä aktivisteja.¹⁴²

Jaettujen kielellisten, rodullisten ja kulttuuristen piirteiden määrittelemät kansallisuudet ovat kuitenkin Ruudulla ehdottoman objektiivisia, ja tämä korostaa moneen kertaan kuinka toisin ei voida sopia tai toimia. Kansakunnat ovat yksilöiden tahdosta riippumattomia itsenäisiä kokonaisuuksia, eivätkä voi erityisyydestään luopua.¹⁴³ Yhteiset jaetut piirteet asettavat kansakuntiin vapaaehtoiselle liittymiselle tietyt reunaehdot. Esimerkiksi poikkeava ihonväri tai muu huomattava vieras rodullinen erityispiirre on Ruudun mukaan niin vahva tekijä, että se auttamatta rajaa yksilön mahdollisuuden liittyä kansakuntaan.¹⁴⁴

Kaikesta huolimatta Ruutu ei ongelmitta hahmotu kovan linjan fasistina. Ruudun selvästi fasismia myötäilevät hahmotelmat menettävät teräänsä niiden kehittelijän

140 Ruutu SH 1925, 9.

141 Alapuro 1973, 146.

142 Ruutu SH 1925, 38, 40.

143 Ruutu SH 1925, 41.

144 Ruutu SH 1925, 40.

kompromissivalmiuden takia. Kuten todettiin, valtiososialistisiin ajatuksiin kuului vaatimus puoluejärjestelmästä erillisen ammatillisen edustuslaitoksen perustamisesta, jossa organisoituminen tapahtuisi ammattialoittain.¹⁴⁵ Ruudun maalailuissa tässä ei kuitenkaan mentäisi kovin pitkälle. Ammattikuntapohjainen edustuslaitos olisi vain neuvoa-antava, eikä syrjäyttäisi parlamenttia.¹⁴⁶ Ruutu sekä kannatti demokratiaa, että kritisoi sitä puutteellisena. Ruudun tapa käsitellä asioita oli aina vahvasti teoreettinen ja kysymyksiä joka puolelta puntaroiva, pitkän linjan yliopistomiehen tyyppillinen ”toisaalta ja taas toisaalta” -asenne, joka sai tämän kanssa toimivat nuoret aktiivit pian kyllästymään ja etsimään tehokkaampia kanavia toivomiensa muutosten ajamiseen.¹⁴⁷

Ruudun valtiososialistisissa hahmotelmissa on selvästi havaittavissa piirteitä, jotka tuovat mieleen ”palingeneettisen populistisen ultranationalismin”, George Griffinin fasismin määritelmän. Viitaten fasististen liikkeiden taustalla vaikuttaneita ajattelijoita innoittaneeseen filosofiaan Gustave Le Boniin, Ruutu korostaa kuinka eri kansojen henkinen perusrakenne on kansakohtainen ja yksilöllinen.¹⁴⁸ Tätä perustellakseen Ruutu kertoo kuinka juuri vahvan kansallisen tietoisuutensa ja yhteistuntonsa voimin ansiosta ateenalaiset voittivat ajan suurimman valtion joukot, ja onnistuivat luomaan henkisiä arvoja, jotka hämmästyttävät vielä nykyäänkin.¹⁴⁹ Kansojen voiman lähde on Ruudulla vahvasti nationalismissa, ja hän kuvaa kuinka lujan yhteistahdon omaava ja oman energeettisen kokonaisuutensa tiedostava kansakunta ei ole ulkopuolisen voiman hävitettävissä.¹⁵⁰ Objekttiivinen ja aito, historiallisen välttämättömyyden luoma kansakunta on Ruudulla ultranationalistisessa hengessä kiistämätön premissi, josta valtiososialistisen filosofian piirteet kumpuavat.

Ruudun teksteissä toistuu populismin teema siinä mielessä kuin Griffin sen hahmottaa, eli tulkintana siitä, että vallan aito lähde on kansan syvistä riveistä kanavoittava tavalla tai toisella hieman myyttinen yhteistahto. Ajatuksen yleinen muotoilu toistuu *Kansakunta* -teoksessa moneen kertaan, mm. näin: ”*Kokonaisuus voittaa moninaisuuden, mutta ei pakkovallalla*

145 Klinge 1972, 139.

146 Klinge 1972, 145.

147 Klinge 1972, 135.

148 Ruutu 1922, 145.

149 Ruutu SH 1925, 10.

150 Ruutu 1922, 154.

vaan moninaisuuden oman edun, oman tahdon ja pyrkimyksen pohjalla.”¹⁵¹ Kansantajuisempi ja omaan kansalliseen kehukseen aseteltu muotoilu taas kuvaa kuinka ”Suomalaisuus ja kansanvalta käyvät käsikädessä, sillä suomalaisuus on sitä, minkä kansa itsestään esille puristaa, minkä se luo ja synnyttää.”¹⁵²

Kertoessaan ateenalaisten vahvan kansallistunnon tuomasta voitosta ja tuon tuhon partaalta pelastetun epätoivoisen taistelun tuomasta palkinnosta Ruutu vertaa antiikin Ateenaan pientä kansaa oman aikansa Suomeen, ja povaa myös Suomelle lähitulevaisuuteen tällaista taistelua. Ruutu kertoo kuinka voimaa tuohon taisteluun on syytä ammentaa menneestä suuruudesta, ja kuinka taisteluun ryhtyvän nuorison on oltava valmiina laittamaan kaikki jo saavutettu alttiiksi jotta olisi mahdollista kohota kohti vielä suurempaa kohtaloa.¹⁵³ Teksti on Ruudulle tyyliiltään, joskaan ei varsinaiselta sisällöltään hieman epätavallinen ja äänenpainot lienevät osittain määrättyneet tilaisuuden luonteen perusteella- kyseessä on itsenäisyyspäivän juhlassa pidetty puhe. Yhtä kaikki, ajatus taistelun kautta tapahtuvasta heräämisestä takaisin menetettyyn suuruuteen ei ole ollut Ruudulle vieras. Varsinaiset vahvat palingeneettiset piirteet AKS:n ideologiaan ovat kuitenkin muuta perua.

Matti Klingen mukaan Ruudun valtiotalismi oli rationalistinen liike, johon ei liittynyt taantumuksellisia piirteitä jotka ”ajan maaseudun ihannoiminen eräissä yhteyksissä sai”.¹⁵⁴ Fasististen liikkeiden ajatus oli juuri kansallisuudesta ja oman kansan vahvuudesta ponnistaminen, ja myös Ruutu asettuu *Kansakunnassa* vahvasti tälle kannalle ja kansainvälisyyttä vastaan.¹⁵⁵ Klinge vertailee Saksan kansallissosialistien ja ruutulaisen valtiotalismin yhtäläisyyksiä ja eroja, koska Ruutua oli useassa yhteydessä luonnehdittu fasistiksi. Klinge näkee Ruudun myöhemmän liittymisen SDP:hen merkittävänä, ja ilmeisesti tulkitsee tämän vuonna 1932 perustaneen ja lyhytikäiseksi jääneen kansallissosialistisen puolueen jonkinlaisena oikeistososialidemokratian ilmentymänä.¹⁵⁶ Teoksessaan *Suomalaiset fasistit* tutkijat Heikki Silvennoinen, Marko Tikka ja Aapo Roselius taas käsittelevät Ruudun oikeistosuuntausta vähemmän ymmärtäväisesti, ja maalaavat tästä selkeämmin

151 Ruutu 1922, 171.

152 Ruutu SH 1925, 10.

153 Ruutu SH 1925, 9.

154 Klinge 1972, 148.

155 Ruutu 1922, 120.

156 Klinge 1972, 150.

vakaumuksellisenä fasistina hahmottuvan muotokuvana. Luonnehdinta vaikuttaa varsin perustellulta, semminkin kun Ruudun perustaman puolueen nimi oli Suomen Kansallissosialistinen Liitto, ja Ruutu tukijoinen oli sitä mieltä että puolueen ohjelma oli ”*peloittavan onnistunut kuten Saksan ja Italian esimerkit ovat osoittaneet*”.¹⁵⁷ Ruudun omat näkemykset muuttuivat ajassa, ja hän asettui kansallissosialismin suhteen uudelle kannalle Hitlerin valtaannousun myötä tämän liittoutuessa yhä vahvemmin vanhan rahavallan kanssa. Ideologisesti Ruutu näyttääkin olleen alkuaikojen fasistisille virtauksille uskollisempi ja pettyneen fasistisiin hallintojärjestelmiin näiden tehdessä yhä uusia myönnytyksiä konservatiivisen oikeiston suuntaan ja loitotessa radikaaleista alkuaajoistaan.¹⁵⁸ Ruudun aatteellinen ketteryys, ja toisaalta uskollisuus alkuperäisille ajatuksilleen näkyvät tämän siirtymisessä asevelisocialismin hengessä SDP:n piiriin: Sosialidemokraattinen puoluetuimikunta julkaisi Ruudun kirjoittaman teoksen *Liberalismi, fasismi, sosialismi*, jossa Ruutu päätyy Saksan kansallissosialismin tuomitsemisen ohella propagoimaan kovasti korporativismia muistuttavaa kiltasocialismin mallia.¹⁵⁹

Ruutu tarjosi alkuvuosien AKS:lle mahdollisuuden muuttua konservatiivisesta nuorten heimosotaveteraanien järjestöstä aidon kumouksellisten aatteiden ohjaamaksi liikkeeksi. Ruudun sovitteleva ja teoretisoiva tyyli ei nuorille aktivisteille kelvannut, mutta itse aatteiden sisältöön nämä tarttuivat innolla teroittaen ja kärjistäen niitä.

3.3. Kansankokonaisuus

Risto Alapuron mukaan Niilo Kärjen viitoittama ruutulainen linja korosti kansallisen yhtenäisyyden rakentamista sosiaalisten reformien kautta.¹⁶⁰ AKS:n ohjelmassa kulttuuriset kysymykset, suomen kielen asema, kulttuurin yhtenäistäminen ja kysymys ruotsin kielen ylivallan ongelmasta nousivat kuitenkin pian tärkeydessä selvästi ohi sosiaalisten uudistusten. Eheyttäminen alkoi yhä enemmän tarkoittaa kulttuurista eheyttämistä, ei käytännön sosiaalisia ohjelmia, joiden sanelemiseen AKS:llä ei toki juuri ollut välittömiä mahdollisuuksiakaan, toisin kuin kulttuurisen propagandan tuottamiseen. 1920-luvun puolivälin jälkeen siirryttiin

157 Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 258.

158 Soikkanen 2002.

159 Ruutu 1940, 144-146.

160 Alapuro 1973, 108.

yhä enemmän Kailan, Helasen ja Simojoen ajamalle tielle jossa painottui kansallistunto ja henki konkreettisen sosiaalisten uudistusten sijaan. Kansa piti tehdä tehtävästään tietoiseksi sen sijaan että keskittyttäisiin käytännön taloudellisten ristiriitojen ratkomiseen.¹⁶¹

Sisällis- tai AKS:läisen valkoisen tulkinnan mukaisesti, vapaussodan, ja sen jatkeena nähtyjä heimotien perintö oli tietysti vahvasti läsnä seuran ideologisessa pohjassa, mutta juuri Kärjen ja Ruudun vaikutus sai katseen kääntymään kohti tuosta perinnöstä nousseita ongelmia. Ilman sisäistä yhtenäisyyttä Suomen kansa ei voisi nousta täyttämään suurta kohtaloaan, joten eri nimillä kulkeva eheytymissyrkimys jäi AKS:n tavoitteiden keskiöön koko sen toiminnan ajaksi. Suur-Suomi, kansankokonaisuus ja eheyttäminen olivat kaikki saman tavoitteen hieman eri painotuksilla vaihtelevia nimiä. Kansa oli jakautunut toisaalta vieraan kommunistisen vaikutuksen takia, ja toisaalta liiallista valtaa käyttävän ruotsalaisen yläluokan vaikutuksesta.¹⁶² Vilho Helasen usein myöhemmin tutkimuskirjallisuudessa ja AKS:läisessä tekstissä lainatut sanat aiheesta kuuluvat: *”Me olemme myöskin pesseet silmistämme pahan unen valkoisista ja punaisista, joita ei mikään mahti maailmassa enää muka yhdistää voi. Ymmärrämme että suomalaiseseen sivistyneistöön kuuluvan vähäosaisempi veli on suomalainen työmies, jota hänen tulee rakastaa niin kuin veli veljeä rakastaa ja jonka kovan elämän ja niukkojen ehtojen helpottaminen on hänen suuri velvollisuutensa.”*¹⁶³ Kuten Risto Alapuro huomauttaa, käsitys siitä että Suomen kansan oli herättävä tietoisuuteen mahdollisuuksistaan ja voimistaan oli kuulunut suomalaisuusliikkeen perusideologiaan jo Snellmanista lähtien. Tässä mielessä AKS liittyi vanhaan fennomaniasta juontuvaan nationalismiin perinteeseen. Uutena mausteena oli kuitenkin huoli yhtenäisyyden katoamisesta kansalaissodan kokemuksen myötä.¹⁶⁴

Käytännössä AKS:n vaatimukset pyörivät vahvasti yliopiston suomenkielistämisyhtymien ympärillä. Toive lähestymismahdollisuuksista työväestöön jäi enemmän järjestön sisäisen puheen tasolle, vaikka aito ja harras olikin.¹⁶⁵ AKS:lle Suur-Suomi -aatteen merkittävin osa on noissa heimohenkeä nostattamalla tehdyissä kansan yhtenäistämisyhtymyksissä, ja tuon nostatuksen ympärillä pyörineen puheen sisältöjä tarkastelemalla pääsemme tarkastelemaan

161 Alapuro 1973, 122.

162 Helanen SH 1925, 251. Kallia SH 1925, 249. Haavio SH 1937, 62.

163 Alapuro 1973, 112. Klinge 1972, 124. Helanen, Ylioppilaslehti 1925, 98.

164 Alapuro 1973, 99.

165 Alapuro 1973, 123.

paremmin itse ideologista ydintä. Suur-Suomi -ideologia ei ollut yksin AKS:n omaisuutta, vaan sille löytyi tukea ja tulkitsijoita monelta taholta 1920 – 40 -lukujen Suomesta ja myös rajan punaiselta puolelta.¹⁶⁶ Varsinkin sodan aikana se muuttui yhä vahvemmin ajatukseksi juuri maantieteellisestä laajentumisesta ja nautti tässä merkityksessä hetkellisesti laajempaa kannatusta.

Akateemisen Karjala-Seuran Suur-Suomi ei ollut vain villi valloitusfantasia, jossa suomalaiselle heimolle etsittiin uutta elintilaa idästä. Suur-Suomi oli suomalaisen kansan oikeutettu paikka maailmassa, tila joka siltä oli historian saatossa riistetty, mutta johon se olisi AKS:n johdolla vielä palaava. *Suomen Heimossa* esiteltiin suomalaisten kansojen vanhaa yhtenäistä asuinalueita tuhat vuotta aiemmin, ja karttojen avulla osoitettiin kuinka tuo alue oli joskus ulottunut aina Uralille asti.¹⁶⁷ AKS:n pamfletissa *Suur-Suomi on yhtä kuin isänmaa* kuvataan kuinka vähä vähältä venäläiset olivat karkottaneet suomensukuiset kansat tuolta muinaiselta asuinalueelta.¹⁶⁸ Elias Simojoki puolestaan maalaa hurmeisia kuvia suomalaisten henkisestä suuruudesta kuvatessaan kuinka suomalaiset sotajoukot olivat kerran toisensa jälkeen olleet ratkaisijoina Ruotsin sotiessa Euroopassa.¹⁶⁹

Suomen tuleva suuruus nähtiin välttämättömänä tosiseikkana, joka oli tapahtuva pian historian antamien ennusmerkkien mukaisesti, mutta jonka eteen oli toki silti tehtävä lujasti töitä. Simojoki kuvaa profeetallisesti kuinka ”*Sammon sirpaleet alkavat hakeutua yhteen, ... Heimot yhtyvät, se on suuria tapahtumia ennustava merkki jokaisen kansakunnan historiassa.*” Ajatus historiallisesta vääjäämättömyydestä toistuu *Suomen Heimon* kirjoituksessa, jossa esitellään seuran silmäätekevien vastauksia kysymykseen ”Miksi uskon Suur-Suomen oikeutukseen?” Esille nousee myös ajatus siitä että Suomen kansalla on määrätty, mutta vielä täyttymätön suuri tehtävänsä ihmiskunnan historiassa.¹⁷⁰ Tuota tehtävää hahmottelee myös Simojoki kertoessaan kuinka Suomella on velvollisuus nousta suurvaltojen joukkoon kyetäkseen toimimaan lännen kilpenä itää vastaan.¹⁷¹

166 Tepora 2014, 117.

167 Alapuro 1973, 93. Näköaloja SH 1923, 3-6.

168 Suur-Suomi on yhtä kuin isänmaa. 1923, 4.

169 Simojoki 1942 (1923), 41.

170 Miksi uskon Suur-Suomen oikeutukseen? SH 1931, 28.

171 Simojoki 1942 (1923), 42-43.

Samoja ajatuksia esitteli myös teoreettinen oppi-isä Yrjö Ruutu puheessaan vuonna 1925. Ruutu kuvaa uskoa suomalaisuuden suureen tulevaisuuteen ja paikkaan ihmiskunnan kehityksessä. Tuo usko ammentaa voimaa ”*kansamme menneisyyden rohkaisevista muistoista*”, mutta suurin voimavara on silti kansan valveutumisesta itsetajuntaan. Ruudun kansa on tässä nimenomaan rahvasta, tämän käyttäessä sen kaltaisia sanoja kuin tollit ja niissä asuvat korprien raatajista. Muinainen suuruus on ollut tallelokerossa kansan syvien rivien mielissä ja ”*Tuhansia vuosia kestäneen talven jäät ja lumet sulavat ja yhä laajempia peltoaloja ilmestyy lumen ja jään alta suomalaista sivistyskylvöä varten.*” Tuon kansallisen herätyksen kriittisyyttä alleviivaavat toistuvasti niin Ruutu kuin monet muutkin. ”*Sieltä suomalaisen kansan hengen syvyyksistä saa suomalaisuus voimaa ja tietoisuutta omasta olemuksestaan ja tehtävästään. Sen vuoksi ei suomalaisen valtioelämän ja sivistyselämän tulevaisuus voi muuhun perustua kuin kansan syvien rivien jatkuvaan elpymiseen.*”¹⁷²

Akateemisen Karjala-Seuran oppeihin kerran juurtuneet ideat istuivat tiukassa ajoittaisista linjariidoista huolimatta. Alkuvuosien johtajien sanomisia lainailtiin yhä vuodesta 1937 asti julkaistuissa *AKS:n Tie* -nimisissä vuosikirjoissa, joihin oli koottu seuran ohjelmaa laajemmin esitteleviä tekstejä. Ensimmäisessä vuosikirjassa ilmestyi Matti Kuusen teksti *Onko suursuomalainen ajatus historianfilosofisesti mieleton?*, jossa tämä hahmottelee teoreettisia perusteluja suomalaisuuden tulevalle nousulle. Kuusen mukaan kansat itse tulevat tahdonvoimallaan valtaamaan paikkansa historiasta, tai sitten sortumaan heikkoutensa takia. Kuusi näkee pohjoisten kansojen kohdalla pian koittavan mahdollisuuden, sillä yhä pohjoisemmaksi nouseva maailmanhistorian painopiste lähestyy vääjäämättä.¹⁷³ Suomalainen kansa näyttäytyy Kuusen kuvailuissa Euroopan elinvoiman viimeisenä pelastajana, ja vaikka Kuusi torjuukin liian yksinkertaisena pitämänsä saksalaiset rotuteoriat nousee rotu silti lopulta ratkaisevaksi hänen pohjoisten kansojen teoriassaan. Vanhat kulttuurikansat ovat jo kaupunkielämän mädättämiä, mutta pohjoisesta löytyy vielä jalo barbaarirotu jossa villin ja armottoman luonnon kanssa painiminen on säilyttänyt vitaliteetin. Historian väistämättömät lait johtavat kohti suurta Suomea myös Kuusella: ”*Kolmas vuosituhat on kuuluva Jäämeren kansoille. Suursuomalaisten riveissä sotii aika.*”¹⁷⁴

172 Ruutu SH 1925, 10.

173 Kuusi 1937, 205.

174 Kuusi 1937, 212.

Syvin kansallistunto paikantui myös Niilo Kärjellä alkuvoimaiseen kansaan, tai ainakin sivistyneistön ulkopuolelle. ”Varsinainen Suomen kansa on löydettävissä maaseudulta, ja siellä palavat voimakkaina kansallisen herätyksen tulet.” Kärki jatkaa kuvaamalla kuinka pääkaupungin eliitti ei ole suosiollinen suursuomalaiselle liikkeelle, mutta kansan syvät rivit kyllä tukevat sitä herättyään aitoon tietoisuuteen: ”Mutta niin pian kuin kansa on kansallisesti valveutunut, niin pian siinä myös herää harrastus yhteistyöhön sukukansojen kanssa. Suomalaisuus ja yhteissuomalaisuus kulkevat käsi kädessä.”¹⁷⁵ Suomen kansalla oli AKS:läisessä katsannossa historiallinen tehtävä suhteessa muihin suomen sukuisiin kansoihin nähden ja suuri tehtävä myös länsimaisen sivilisaation etuvartiona idän jumalattomien laumojen torjuna. Jälkimmäinen joukko saa Simojolla jopa demonisia ominaisuuksia: ”Voroshilov kokoaa joukkojansa, joiden kavioiden jäljissä ei ruoho kasva, ja koko punaisen hämärän maa ponnistautuu syöksymään rauhaa rakastavan Suomen kansan kimppuun sen kautta syöksykseen länsimaille.”¹⁷⁶ Tie heimojen yhdistämistehtävän täyttämiseen kulki suomalaisen kansallisvaltion voimistumisen kautta, ja voimakkaan kansallishengen tieltä oli raivattava kaikki mahdolliset esteet. Esteiden raivaamisen tehtävä oli kriittinen, sillä muuten suomen kansan sisäinen ja ulkoinen suuruus, seuran toiminnan lopullinen päämäärä, ei voisi toteutua.¹⁷⁷

Yhteiskunnan jakautuneisuus oli esteistä ilmeisin, mutta sen juuret olivat kansan henkisessä rappiossa, eivät niinkään käytännön poliittisissa kuvioissa. AKS:läinen maailma hahmottui henkisten voimien taisteluna, historiallisina kutsumuksina ja elävinä kansanruumiina joita moraalisesti rapautuneet voimat riepottelivat. Vilho Helanen julisti vuonna 1933 kuinka ”vain yksilöjen elävä yhteistahto ja ehdoton alistuminen palvelemaan korkeampaansa – kokonaisuutta – johtavat kansalliseen voimaan.” Helasen puhe pyörii voimallisesti herätyksen teeman ympärillä julistaen kuinka kansa oli riuhtaistava vallitsevasta mädännäisyydestä irti kohti uutta loistavaa huomenta.¹⁷⁸ Myös järjestön valassa oli vahvasti teemana uudelleensyntyminen, ja se muistuttaa kristillistä uskontunnustusta.¹⁷⁹ Sekä kansan että sen valveutuneiden tulevien johdattajien oli siis synnyttävä uudelleen aatteen valaisemina.

175 Kärki SH 1927, 221.

176 Simojoki 1942 (1931), 100.

177 Hyvämäki 1937, 38.

178 Helanen SH 1933, 164-165.

179 Alapuro 1973, 95.

Vuoden 1937 historiikki päättyy toteamaan kuinka heimotyö näyttää juuri sillä hetkellä olevan vastatulessa. AKS törmäsi vastoinkäymisiin ja pettymyksiin pitkin järjestön koko historian, mutta usko vääjäämättömään voittoon säilyi. Historiikin viimeiset rivit alleviivaavat kuinka lähes tuhon ja unohduksen partaalta todelliset taistelijat voivat vielä nousta ja viedä kansansa uuteen sarastukseen ansaitsemalleen korkealle paikalle maailmanhistoriassa.¹⁸⁰ Nouseminen lähes tuhon partaalta uuteen kukoistukseen näyttäisi kuitenkin toistuvan AKS:n teksteissä jatkuvasti. Tuo palingeneettinen asetelma on Roger Griffinin fasismin määritelmässä keskeisellä sijalla. Myytin omainen kertomus uudelleensyntymästä tuhon ja rappion kynnyksellä valaa uskoa vastaanottavaisiin mieliin ja on uskomusrakenteena voimauttava. Vastoinkäymiset eivät lannista liikkeen kannattajia, sillä ne kuuluvat kertomukseen ja enteilevät uutta nousua.¹⁸¹ Yli kymmenen vuotta aiemmin, kiitetystä linjapuheessaan Niilo Kärki esittää yhden tuon kertomuksen lukemattomista variaatioista: *”Näemme kuinka kansa, joka asui pimeydessä ja kuoleman varjon maassa, tarttuu matkasauvaan ja ryhtyy ankaran korpivaelluksen tietä pyrkimään kohti valoisia kukkuloita.”*¹⁸²

Toinen variaatio palingeneettisesta tarinasta löytyy Elias Simojoen tekstistä *Suomi ei ole vielä ollut - Suomi on tuleva*. Simojoki kuvaa kuinka suuri Suomi tullaan rakentamaan kunniakkaiden taisteluiden kautta ja Bismarckia siteeraten kertoo kuinka *”ryssä ei ole koskaan ymmärtänyt eikä tule ymmärtämään muuta kaunopuheisuutta kuin sitä, mitä puhutaan pistimillä.”* Taistelu on siis välttämättä käytävä. Simojoki näkee tuon suureen taisteluun huipentuvan koitoksen porttina Suomen kansan tulevaan suuruuteen, ja uskoo että vaikka siinä taistelussa häviö ensin tulisikin, ryhdytään siihen yhä uudestaan kunnes ansaittu voitto vihdoinkin saapuu.¹⁸³

Yrjö Ruutu ja Niilo Kärki viitoittivat lähtökohdat aatteelle, jonka perusajatuksena oli sisäiseen yhtenäisyyteen nojaava kansallisuusaatteen ympärille rakennettu kansakunta. Voima tuon kansakunnan rakentamiseen ammennettiin vakaumuksesta, jonka mukaan yksilön oli antauduttava aatteelle täydellisesti ja niin yksilönä kuin joukon osana käytävä läpi lähes ylivoimainen taistelu jotta toisella puolen häämöttävä palkinto voitaisiin saavuttaa.

180 Hyvämäki 1937, 70.

181 Griffin 1991, 39.

182 Kärki SH 1924, 53.

183 Simojoki 1942, 66. Alunperin vuonna 1925 pidetyn puheen mukaan.

Akateemisen Karjala-Seuran ja sen jäsenten tehtävänä tuossa taistelussa oli toimia johtajina ja suunnannäyttäjinä.

3.4. Edelläkävijäjoukko

Suomessa oli vuosisadan vaihteessa käynnissä sivistyneistön asenteen murros suhteessa kansaan. Fennomanian ajalta peräisin oleva runebergilainen kansan ihailu ei ollut enää vallitseva käsitys, vaan näkemykset alkoivat pirstaloitua. Kansaa läheltä havainnoitaessa se ei osoittautunutkaan sivistyneistön silmissä aina yleväksi ja ihailtavaksi, vaan myös raakalaismaiseksi, barbaariseksi ja pelottavaksi.¹⁸⁴ Tähän havaintoon yhdistyi kokemus kulttuurin, sivistyksen ja henkisyiden kriisistä, osana sitä laajempaa keskustelua jota Euroopassa samoina vuosina käytiin. Oswald Spenglerin länsimaiden perikatoa luettiin hanakasti myös Suomessa, ja sen kuvaamia ilmiöitä tunnistettiin myös omassa maassa. Sivistyneistössä esiintyi kuitenkin myös vastakkaisia tulkintasuuntia. Suomalaisella kulttuurilla nähtiin olevan mahdollisuus erottua degeneroituvasta eurooppalaisesta yleissuunnasta, ja tätä kehitystä olisi johtamassa sivistynyt suomalainen yläluokka. Sivistyneistön ja kansan välillä nähtiin kuitenkin useimmiten selvä ero. Kansa oli sivistyksen passiivinen vastaanottaja jota siitä erillinen älymystö valisti.¹⁸⁵

AKS:n syvä kansankokonaisuuden luomishalu edusti selvästi toisenlaista suhtautumista kansaan. Toki myös AKS:n aktiivit halusivat sivistää ja opettaa, mutta toisin kuin vanhalla sivistyneistöllä, ajatuksena oli nyt että tieto kulkisi kahteen suuntaan. Järjestön piirissä vaadittiin johtajia jotka aidosti tuntevat olevansa yhtä kansan kanssa. Keskiössä oli siis tunne kulttuurisesta läheisyydestä rahvaaseen, samalla kun koettiin että vanha sivistyneistö edusti täysin vastakkaista asennetta. Vailla edeltäviä aatteellisia vaikutteita tuokaan asenne ei toki ollut, ja Alapuron mukaan tällä suuntauksella olikin osin pohjanaan alkiolainen populismi. Ajatuksena oli että puhtaat isänmaalliset arvot nousivat talonpoikaisväestön arvoista. Sivistyneen yläluokan arvoja tuli siis muokata tämän käsityksen mukaiseksi, ja kansasta vieraantunut ruotsinkielinen aristokratia oli ehdottomasti syrjäytettävä. AKS:ssä nähtiin sivistyneistön sisällissotaa edeltävä kulttuuri osasyynä vuoden 1918 tapahtumiin ja tämän

184 Mikkeli 1997, 319.

185 Mikkeli 1997, 324, 327.

tilanteen oli muututtava jotta kansankokonaisuus voisi syntyä.¹⁸⁶ Tämäkin asetelma nähtiin kohtalona, ja ajateltiin että juuri AKS:n edustaman akateemisen nuorison oli määrä tuo yhdistämistehtävä täyttää. Niilo Kärjen sanoin: ”*Tämän voi tehdä vain sekä kieleltään että mieleltään suomalainen sivistynyt sääty, joka ei suhtaudu kansaan ylimielisellä halveksumisella, vaan tuntee olevansa siihen veren sitein kiinnitetty.*”¹⁸⁷

AKS Tie:ssä vuonna 1937 julkaistiin Lauri Hyvämäen kirjoittama seuran siihenastisen toiminnan historiikin. Historiikissa korostetaan että vaikka AKS koostui ylioppilaista, ”*Aristokraattisuutta ja 'akateemisuutta' ei seurassa lainkaan ollut; ...*”¹⁸⁸ Tarkoituksena näyttää olevan alleviivata luonnollista yhteyttä kansaan ja osoittaa että kyseessä ei ole vanhan kaltainen eristynyt eliitti. Rivien välistä käy kuitenkin ilmi että suhde ylioppilaiden ja vähemmän koulutettujen kansalaisten välillä ei aina ollut täysin ongelmaton. AKS:n alkuvuosien toiminnan tärkeä osa oli Itä-Karjalan pakolaisten auttaminen, jota kuvaillaan työksi joka oli sekä vaikeaa, että kärsivällisyyttä ja myötämielistä suhtautumista vaativaa.¹⁸⁹ Epäilemättä kohtaamiset heimohengestä hurmioituneiden ylioppilaiden ja hyvin arkisten ongelmien kanssa painiskelevien pakolaisten kesken eivät onnistuneet niin hyvin kuin toivottiin. Käytännön yhteys kansaan ei välttämättä kuitenkaan ollut kovin kaukainen, sillä suuri osa AKS:n jäsenistöstä oli kotoisin maaseudun keksiluokkaisista perheistä.¹⁹⁰ Vaan tämänkin yhteyden saattoivat ruotsalaiset toki tuhota. Seuran tulkinnan mukaan ruotsinkielisten liiaksi hallitsema yliopisto saastutti sinne opiskelemaan tulevat ja näin rikkoi yhteyden kansaan. ”*Yliopistossa vallitsevalla ruotsalaisuudella on taipumus ikäänkuin myrkyttää maaseudulta saapuvia, jotka sitten tämän opin saatuaan palaavat virkamiehinä takaisin.*”¹⁹¹ AKS:n kapina-asemasta maan eliitin sisällä kertoo paljon ruotsalaisen yläluokan valitseminen pääviholliseksi, ajoittain ohi jopa ääriivasemmiston. Suomalainen kansallistunto hahmotettiin avaimeksi yhtenäisyyden rakentamisessa ja ajateltiin että työväenluokan oli se mahdollista omaksua, mutta ruotsinkieliselle yläluokalle sama olisi mahdotonta.¹⁹²

186 Alapuro, 1973, 117.

187 Kärki SH 1924, 56.

188 Hyvämäki 1937, 17.

189 Hyvämäki 1937, 21.

190 Alapuro 1973, 226, 229. Isän ammatti oli maanviljelijä 22% jäsenistöllä. 57% jäsenistöstä oli syntysisin maalaiskunnista.

191 Hyvämäki 1937, 60.

192 Hyvämäki 1937, 27.

Ruotsalaisten ja vasemmiston lisäksi merkittävänä sisäisenä vihollisena hahmottui parlamentaarinen järjestelmä, jonka tulkittiin ylläpitävän luokkarajoja. Nuorison tehtävänä oli nousta noiden ”*puolue- ja luokkataistelujen yläpuolelle ja siten tulemaan yhtenäisen Suomen kansan yhteisten tehtävien ja päämäärien tunnuskuvaksi.*”¹⁹³ AKS:n teksteissä puhutaan parlamentaarisesta järjestelmästä ja demokratiasta tiuhaan. Yhä uudestaan nousee esiin kirjoituksia joista on helposti tulkittavissa, että parlamentaarinen järjestelmä ei AKS:n mielestä kuitenkaan ollut aidosti demokraattinen.¹⁹⁴

Seuraa syytettiin tavan takaa diktatuurin tavoittelusta, ja se keskittyi torjumaan noita syytöksiä pontevasti. Helppo ratkaisu olisi väittää, että tuo torjunta oli taktinen valhe, mutta näin tuskin aina oli. Diktatuurin uhka oli hyvin todellinen 30-luvun Euroopassa ja Suomessa Lapuan liikkeen toiminta ja Mäntsälän kapina tekivät kaappauksen uhan hyvin todentuntuiseksi. AKS suhtautui noihin hankkeisiin kuitenkin pääosin positiivisesti, mutta kuten todettua ne eivät hahmottuneet järjestön enemmistön silmissä kansanvallan vastaisina, vaan pikemminkin aitoa kansanvaltaa puolustavina.¹⁹⁵ Kun Isänmaallista kansanliikettä syytettiin diktatuurin tavoittelusta, nousi AKS torjumaan syytteitä. Eero Hietakari argumentoi vuoden 1939 *AKS:n Tiessä* kuinka pelottelemalla kansaa fasismin ja diktatuurin uhalla todellisuudessa yritetään johtaa kansanvaltaa harhaan, jotta vasemmiston diktatuuri voitaisiin saavuttaa näennäisen laillisesti.¹⁹⁶

Parlamentaarista demokratiaa ei pidetty kykenevänä ajamaan suomalaisuuden asiaa. Puoluejärjestelmän kautta toimiva hallinto ja julkinen elämä nähtiin epäterveenä ja ajateltiin että kansan todellinen tahto ei sen kautta päässyt toteutumaan. Sen piirissä koetettiin silti ajoittain toimia itse määritellyin ehdoin, ja esimerkiksi vuoden 1929 vaaleihin osallistumista käsitellessään AKS ilmoitti sitoutuvansa ajamaan kansan todellista voimaa ja henkeä, mutta sanoutuvansa irti puoluepolitiikasta.¹⁹⁷ Kun AKS:n tavoitteet kuitenkin eduskunnassa kilpistyivät, tehty tulkinta oli että kansanedustuslaitos ei siinä muodossaan ollut Suomen kansan todellisen tahdon edustaja.¹⁹⁸ Vilho Helanen kirjoitti välirauhan aikaan demokratiasta

193 Kärki SH 1924, 24.

194 Alapuro 1973, 152.

195 Hyvämäki 1937, 63.

196 Hietakari 1939, 115.

197 Hyvämäki 1937, 61.

198 Alapuro 1973, 127.

otsikolla *Valtiolta Suomessa kuuluu kansalle*. Helasen tekstissä kuvataan kuinka valta perustuslain mukaan tosiaan kuuluu kansalle eikä eduskunnalle, ja kuinka jälkimmäisen olisi tämä tosiseikka hyvä muistaa. Kansan tahto ja voima tuli Helasen tulkinnassa todistettua talvisodan yhtenäisyydessä, ”*eikä itsetietoinen kansa ole enää niin vain laistettavissa varjohallitsijaksi*.” Tässä tulkintafantasiassa kansa oli vihdoinkin alkanut epäilemään eduskunnan vallan oikeutusta ja järjestelmän uudistaminen olisi ovella.¹⁹⁹

Heikki Haavio lainaa Niilo Kärkeä kuvatessaan erityistä *suomalaista* demokratiaa, josta olisi karsittu nykyisen demokratian puutteet ja heikkoudet. Akateemisen Karjala-Seuran jäsenten rooli tässä tulevassa todellisessa demokratiassa olisi toimia johtajina ja suunnan näyttäjinä. Kärki näki joukkonsa vastineena antiikin oikeamielisenä hahmottamalleen aristokratialle, ja kertoi kuinka tämä valveutunut akateeminen nuoriso tulisi johtamaan kansakuntaa tradition ohjaamana kohti ihanteellisia tavoitteita ilman puolueille tyypillisiä itsekkäitä ryhmäetuja.²⁰⁰ AKS:n teksteissä toistuu lähetystyömäinen asetelma, jossa seuran toimijat jalkautuvat kansan pariin levittämään kansallisen herätyksen sanomaa. Tuo valistus- ja johtamistehtävä näyttäytyy seuran teksteissä usein lähes ylivoimaisena koettelemuksena, mutta samalla vakuutetaan myös oman vakaumuksen horjumattomuutta. Vilho Helasen tekstissä vuodelta 1937 kuvataan kuinka moni uskossaan vähäisempi oli jättäytynyt toivottomalta tuntuneen taistelun rintamasta pois, ja korostetaan samalla että AKS aatteen iskujoukkona pysyy silti vahvana.²⁰¹ AKS:n jäsenet katsoivat täyttävänsä ne aidot solidaarisuusvaatimukset jotka kansan tulevilta johtajilta vaadittiin, ja jotka vanhalta eliitiltä puuttuivat.²⁰²

AKS halusi suomenkieliseksi yläluokaksi, johtajistoksi, vanhan ruotsinkielisen eliitin sijaan.²⁰³ Kun yliopiston kielikysymystä ratkottiin eduskunnassa vuonna 1935, AKS:n aktiivit päättivät silloisen puheenjohtaja Vilho Helasen johdolla hakea oikeutusta kannalleen nostamalla kansanjoukot tuekseen. Hyvämäen historiikissa selostetaan innostuneena kuinka aktiivien kotiseuduiltaan mukaansa kokoama kansa sai tällä voimannäytöllä puolueiden päät kääntymään ja kannan asettumaan AKS:n toivomaan suuntaan.²⁰⁴ Kertomus osoittaa kuinka

199 Helanen SH 1941, 75-76.

200 Haavio SH 1937, 62.

201 Helanen SH 1937, 54.

202 Klinge 1972, 173.

203 Alapuro 1973, 116.

204 Hyvämäki 1937, 43.

kansasta nouseva voima ja oikeutus koettiin seurassa keskeiseksi, ja kuinka koettu yhteys innosti sen toimijoita. Ideologinen asetelma on tässä hyvin saman kaltainen kuin fasistisilla liikkeillä yleensä. Toiminta haluttiin kokea aidosti kansan spontaanista tahdosta kumpuavaksi, mutta liikkeen aktiiveja tarvittiin tuon tahdon kanavoijina. Toinen merkittävänä koettu todistus oman etujoukkoroolin oikeutuksesta nähtiin talvi- ja jatkosodissa. Reino Ala-Kulju kirjoittaa alkuvuodesta 1942 kun sotänäkymät vielä olivat suhteellisen positiiviset, kuinka vihdoinkin saatiin havaita AKS:n olleen oikealla asialla kaiken aikaa kansan vihdoinkin herättyä tietoisuuteen ja hyväksytyä seuran omaksi iskujoukokseen. Ajatuksena oli että seura ei istuttanut mitään uutta aatetta kansaan, vaan ”*se on ollut elävän ja taistelutahtoisen Suomen kansan eteentyönnetty osasto.*”²⁰⁵ Toisin sanoen, AKS uskoi olevansa tietoisempi kansan todellisesta luonteesta, ja sen velvollisuus oli siksi toimia sen johdossa, vakuuttuneena siitä että lopulta myös kansa heräisi ymmärtämään oman luonteensa.

Seura oli siis kansanvallan puolella, mutta määritteli käsitteen toisin kuin ajan yleinen keskustelu sen hahmotti. Sen toimijat vastustivat kirjoituksissaan diktatuuria, mutta ilahtuivat aidoiksi kansan mielenilmauksiksi kokemistaan ulkoparlamentaarisisista tapahtumista, kunhan ne nousivat isänmaallisen oikeiston suunnalta. Väitteet siitä että liike orgaanisessa kansallismielisyydessään edusti aitoa demokratiaa ja tasa-arvoisuutta on tyypillinen eurooppalaisille fasistisille liikkeille yleensä. Sama koskee ajatusta toimimisesta historiallisen taistelun etujoukkona. Fasistit paikallistivat valtansa oikeutuksen innoittuneena yhteytenä kansan syvimpään olemukseen, sekä torjuivat laillisuuteen ja perinteisiin luokka-asetelmiin pohjautuvat mallit.²⁰⁶ AKS:n itseymmärryksessä on paljon edellä mainittuun sopivaa, ja myös sen piirissä käsitettiin seuran kansallisen tehtävän nousevan kansan hengestä, eli juuri niin kuin George Griffin populistisen ultranationalismin määrittelee.

Fasistiset liikkeet Euroopassa eivät aina, varsinkaan alkuaikoina asettuneet kannattamaan vain yhteen henkilöön tiivistyvää valtaa. AKS:n asenteessa on jotakin samaa kuin ranskalaisessa fasismissa, jonka piirissä yhden johtajan ajatusta vierastettiin. Osa ranskalaisen fasismin viehätysvoimasta maan älymystöä kohtaan voidaan paikantaa sen tarjoamaan mahdollisuuden toimia tärkeänä osana itsenäistä ja keskenään tasavertaista edelläkävijöiden joukkoa.²⁰⁷ Samat tekijät lienevät vaikuttaneet myös AKS:n suosioon. Matti Kuusi kuvaa omiin muistoihinsa ja

205 Ala-Kulju SH 1942, 14.

206 Griffin 1991, 41-42.

207 Soucy, 1966, 47.

tovereidensa kirjoituksiin perustuen kuinka AKS esiintyi ulospäin yhtenäisenä, mutta samalla seuran sisällä vallitsi elävä ja avoin keskustelukulttuuri.²⁰⁸ Kriisien ympärille sijoittuvat joukkoerot tukevat Kuusen näkemystä, osoittaessaan että sisäiset linjaerot ehtivät kasvaa suhteellisen vapaassa ilmastossa ennen kuin seura oli tapahtumien johdosta pakotettu omaksumaan yhtenäisen kannan.

Suhteellisesta sallivuudesta huolimatta rekrytoinnin seula haluttiin pitää tiukkana, ja joukon aatteellinen pohja kriittisten kysymysten suhteen yhtenäisenä. Vaikka jäsenmäärä paisu alkuaikojen kymmenistä jäsenistä nopeasti parituhatpäiseksi, hahmottui seura silti omissa silmissään tarkkaan valikoituna iskujoukkona, eikä kaikille avoimena kansanliikkeenä. Kertomuksessa seuran pääsyvaatimuksista korostetaan kuinka jäsenistöön ei haluta heikkoa väkeä, vaan ainesta joka haluaa ja kykenee täyttämään jäsenyyden raskaat vaatimukset.²⁰⁹

Elias Simojoen valasaarnassaan vuonna 1935 antamaan määritelmään järjestön luonteesta ja tehtävästä tiivistyy hyvin sen etujoukkoajattelu: ”AKS:n lippu on taistelulippu, AKS taistelujärjestö. [...] Me taistelemme uuden yhteiskunnan, uuden valtion puolesta. Me taistelemme sellaisen järjestelmän puolesta, joka voi luoda voimakkaan kansallisen valtion.” Ja Simojoki jatkaa: ”AKS:n täytyy pysyä voimakkaana, kiinteänä taistelujoukkona [...] sillä AKS ja Sinimusta-järjestö ovat tällä hetkellä suuri lupaus tämän Isänmaan ja tämän kansan tulevaisuudesta.”²¹⁰

3.5. Uusi maailma

AKS julkaisi paljon ja sen piirissä kirjoitettiin lukuisia tutkielmia koskien kansallishenkeä, maanpuolustusta ja Suomen kansan historiaa. Teoreettisen tekstin tuottaminen ei kuitenkaan ollut seuran toiminnan keskiössä. Lauri Hyvämäen AKS-historiikissa vuodelta 1937 korostuu käsitys seuran ytimen muodostumisesta innokkaan toiminnan ympärille teoreettisten lähtökohtien sijaan. Viimeistellyille ja kauniisti muotoilluille ohjelmajulistuksille ei juuri anneta arvoa, vaan niihin suhtaudutaan pikemminkin pilkallisesti. Hyvämäen sanoin, ”... ei

208 Kuusi 1991, 32-33.

209 Hyvämäki 1937, 48.

210 Simojoki 1942 (1935), 159, 162.

AKS:n esiinmarssi tapahtunut jotakin loogillisesti viimeisteltyä paperiohjelmaa lippuna liehuttaen. AKS:n ohjelma kasvoi vähitellen työssä ja taistelussa.”²¹¹

Seura oli syntynyt vaalimaan 20-luvun alun heimosotaretkien muistoa ja auttamaan Karjalan pakolaisia.²¹² Se kehittyi nopeasti eteenpäin noista alkuasetelmista, mutta toiminta, kokemuksellisuus ja rituaalit joilla ylläpidettiin uskoa sekä vaalittiin seuran marttyyrien muistoa pysyivät keskeisinä. Henkiset voimat korostuivat yhä uudestaan, sekä lujana hurmioituneena uskona Suur-Suomeen, että toiminnan kautta todistettuna vakaumuksena.²¹³ Suuri osa seuran julkaisemasta aineistosta on alun perin juhlapuheiden muodossa esitettyä, ja tilaisuuksiin joissa nuo hurmoshenkiset puheet esitettiin, liittyi paljon toistuvia vahvasti koettuja rituaaleja. Vannottiin valoja joukolla seuran lippua pidellen, marssittiin soihtukulkueina isänmaallisten esikuvien muistomerkeillä ja koettiin joukkovoimaa suurissa veljesilloissa.²¹⁴

Artikkelissaan *Fascist Aesthetics and Society* George Mosse kuvaa kuinka fasistinen estetiikka ammensi jo hyväksytyistä kauneuden normeista. Se tukeutui keskiluokan käsitykseen antiikin ylevyydestä, olemassa oleviin kauneus- ja moraalikäsitelmiin sekä tarjosi voimakkaita visuaalisia ja henkisiä kokemuksia niiden pohjalta. Mossen mukaan tämän kaltaiselle tarjonnalle oli selvä tilaus, ja fasistiset liikkeet osasivat tarttua siihen.²¹⁵ AKS:lle tuo olemassa olevan normiston tukipilari johon usein nojattiin oli vahva uskonnollisuus, josta hyvänä esimerkkinä toimivat Elias Simojoen puheet: ”... silloin Jumalan aika on koittanut uudistaa koko Suomen kansa sekä luoda sille sellainen asema historiassa, että se kykenee suorittamaan kutsumustehtävänsä Jumalan valittuna kansana.”²¹⁶ Myös antiikin perinteeseen tukeuduttiin, ja oman sivistyksen arvoon uskottiin. Nämäkään käsitykset eivät olleet AKS:n piirissä keksittyjä, vaan vanhemmalta sivistyneistösukupolvelta omaksuttuja ja omiin tarkoitukseen valjastettuja.

211 Hyvämäki 1937, 22.

212 Halila 1991, 14.

213 Alapuro 1973, 124, 152.

214 Halila 1991, 15. AKS:n Tie 1937, kuvaliite 128-129.

215 Mosse 1999, 46-47.

216 Sallamaa 1997, 107.

Yksi tärkeimmistä tekijöistä fasististen liikkeiden synnyn taustalla oli ensimmäisen maailmansodan rintamakokemus, jonka lähes kokonainen nuorten miesten sukupolvi jakoi. Sodasta palanneet miehet kaipasivat kipeästi sitä toveruuden ja johdettuna olemisen kokemusta mikä rintamalla oli vallinnut.²¹⁷ Suomen sisällissotaan ja heimosotaretkiin liittyy saman kaltaisia kokemuksia.²¹⁸ 1930-luvun alun *Suomen Heimossa* esiintyi runsaasti muisteluaineisto heimosotaretkiltä, ja toistuva teema oli taistelukentillä vallinneen yksimielisyyden ja yhteyden tunteen vaaliminen.²¹⁹

Kuten ei fasistisiin liikkeisiin hakeutuneiden maailmansodan veteraanien keskuudessa, niin ei myöskään AKS:ssä vierastettu sodan ajatusta. Pasifismia pilkattiin *Suomen Heimossa* taajaan,²²⁰ ja uutta sotaan jopa toivottiin, jotta tavoitteet voitaisiin vihdoinkin toteuttaa ja Suomen kansan suuruus tulisi todistettua taistelukentällä. Sotaa mystifioitiin ja siitä puhuttiin jalona koitoksena, ja seuran puheissa esiintyi jatkuvasti sotaan ja taisteluun liittyvää sanastoa silloinkin kun ei käsitelty varsinaista aseellista konfliktia.²²¹ Traumatisoitumisesta ja uuden sodan pelosta ei ollut puhuttakaan, vaan konfliktia odotettiin innolla, kuten tekivät myös eurooppalaiset fasistit.²²² Taitavana puhujana Elias Simojoki onnistui tiivistämään tämänkin ajatuksen: ”*Tätä taistelun aikaansaamista me pidämme viittana lopulliseen voittoon. Me iloitsemme siitä, että taistelu on syntynyt, sillä tiedämme, että vain taistelua seuraa voitto. Me riemuitsemme siitä, että sota on syttynyt, sillä tiedämme, että vain sodan jälkeen sanellaan rauhanehtoja.*”²²³

Sota nähtiin koettelemuksena jonka kautta tuleva uusi järjestys tulisi syntymään. Talvisota oli seuralle merkittävä välietappi, sillä sen kautta koettiin yhden merkittävän tavoitteen, kansallisen yhtenäisyyden, vihdoinkin tulleen saavutetuksi. Samalla haluttiin kuitenkin muistuttaa että talvisodan tuoma yhtenäisyys ja oli vain välitavoite, ja että todellinen mahdollisuus tiivistyi jatkosodassa kun suurta Suomea päästiin vihdoinkin luomaan. Voittoisan sodan takana hämmöittäisi vihdoinkin se aika jona suomalaisen heimon oikeutettu paikka

217 Mosse 1966, 17.

218 Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 138-139.

219 Alapuro 1973, 143.

220 Nähtyä ja kuultua SH 1929, 190.

221 Vuorjoki SH 1931, 1.

222 Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 42.

223 Simojoki 1942 (1923), 48.

voitaisiin lunastaa.²²⁴ Tässä jos missä oli palingeneettista uhoa, ja aitoa iloa siitä että oltiin päästy vihdoon kiinni toimintaan ja osallisiksi kansan kohtalonhetkeen.

Hyvämäen historiikissa kuvataan kuinka ”... *ylioppilaspiireissä on tullut luonnolliseksi asiaksi terve 'sotahulluus' ja ehdottomasti myönteinen suhtautuminen puolustuslaitokseen*”.²²⁵ Fasististen liikkeiden keskeisenä ajatuksena oli uuden ihmisen malli, jossa sotaa ja taistelua ei kavahdettu, vaan pikemmin ihailtiin ja tavoiteltiin. Sota oli luonnollinen tila, ja tässä käsityksessä oltiin myös AKS:ssä: ”*Poikkeukset löytyvät etupäässä vain sairaalloisten tyyppien tai mahdollisimman kieroön kasvatettujen marxilaisylioppilaiden joukosta*.”²²⁶

Kaikien ponnistelun palkintona olisi siis sekä yhteiskunnan, kansan että yksilön uudelleensyntyminen. Uusi itsensä löytänyt suomalainen heimo koostuisi ihmisistä jotka olisivat heränneet kansalliseen tietoisuuteen, ja ymmärtäisivät oman paikkansa sen osana. Uusi oli tässä avainsana, kahdessakin mielessä. AKS:n sukupolvi oli uusi, ja se profiloitui vahvasti nuorison liikkeenä, vaikka osa johtajista olikin jo hieman vanhempaa vuosikertaa. Silti, verrattuna vanhaan eliittiin nuoruus todella paistoi seurasta. Kuten aiemmin todettiin, vanha eliitti oli myös seuran asettamista vihollisista tärkeimpiä, ja sen katsottiin edustavan väsymystä, raukeutta, taantumusta ja pysähtyneisyyttä jotka seuran oli voitettava.²²⁷

Uusi vanhan vastakohtana merkitsi AKS:lle sekä uutta kansallisen heräämisen aikaa johon kansa tulisi unestaan havahtumaan, että uutta AKS:läisten esimerkkiä noudattelevaa ihmistyyppiä joka epäitsekäästi uhraisi itsensä kansansa hyväksi. Samanlainen ajatusrakennelma vaikutti fasistisissa liikkeissä. Vanha asetettiin uutta vasten, sekä menneenä aikana että väsähtäneenä ihmisenä, jolta puuttui uuden taistelijajoukon vitaliteetti. Uuden nuoren fasistisen ihmisen ominaisuuksia siirrettiin myös kansakunnille, ja nuoret tai uudelleensyntyneet kansakunnat nähtiin vahvoina vanhoihin parlamentaarisiin kaavoihin hiljalleen tukehtuvien valtakuntien rinnalla.²²⁸ Matti Kuusen teoriassa maailmanhistorian painopisteen siirtymässä kohti pohjoista on samoja kaikuja. Kuusi kuvaa kuinka Euroopan

224 Kantele SH 1942, 11-12.

225 Hyvämäki 1937, 44-45.

226 Hyvämäki 1937, 45.

227 Helanen SH 1937, 53.

228 Mosse 1999, 26.

eteläiset vanhat kulttuurikansat ovat ”*loppuunpalaneita ruotuvanhuksia*”, ja pohjoisen kansat puolestaan ”*historian reservejä, jotka odottavat liikekannallepanokäskyä.*”²²⁹

Eero Hietakari kirjoittaa vuoden 1937 AKS:n *Tiessä* otsikolla *Vanha ja nuori polvi*, ja kuvaa yleisemmin kuinka vanha ja nuori sukupolvi ovat läpi historian aina olleet törmäyskursilla keskenään. Hietakari haluaa antaa arvon vanhalle kansallismieliselle sukupolvelle, mutta päätyy toteamaan että näiden aika on kuitenkin jo ohi, ja nyt on nuorison hetki astua esiin. Tekstistä paistaa vahva vakaumus siitä että AKS edustaa uutta maailmankatsomusta, ja että tuon maailmankatsomuksen on aika tulla vallitsevaksi. Vaikka AKS:n aatteellinen pohja oli osaltaan vahvasti kansallisissa perinteissä, on niitäkin voitava tarkastaa silloin kun ne eivät sovi uuden maailmankatsomuksen kanssa yksiin.²³⁰ Vanha ja uusi maailmankatsomus tulisivat Hietakarin mukaan törmäämään väistämättä.²³¹

Yhtenäisen kansakunnan ihanne heijastui yksilön kohdalla ajatuksena jonka mukaan tämän tulisi pyyteettömästi asettua kansakunnan yleisen edun palvelukseen ja hylätä liberaalit ja individualistiset ajatukset silloin kun yhteinen etu sitä vaatii. R. G. Kallia kuvaa yksilön paikkaa artikkelissaan *Individualismi ja kollektivismi* hahmottelemalla ensin ne ääripäät joita vasten ihanteellinen malli muodostuu. Yhdellä puolella on individualistinen porvari, joka on valmis tuhoamaan isänmaansa taloudellisen voitontavoittelussaan, ja toisessa kupissa taas keikkuu täydellisen kollektiivinen sosialisti jonka luomiskyky ja hengen voima on tuhoutunut. Ihanteellinen asenne löytyy noiden positioiden välistä, mutta toki niin että kansakunnan edun vaatiessa uhrautuvaisuutta on yksilön sen edestä väistyttävä.²³²

George Mosse kuvaa esseessään *Fascist Aesthetics and Society* kuinka uuden fasistisen ihmistyypin määrittely tehtiin usein vastakohtien kuvaamisen kautta. Kallian määrittelemä kompromissi yhteisöllisyyden ja yksilöllisyyden välistä ei eroa isänmaallisesta konservatiivisesta käsityksestä kun äärimmäisyydessään, ja tämä käy hyvin yksiin sen kanssa mitä Mosse aiheesta kirjoittaa. Fasistit loivat ihannetyypinsä heijastelemaan jo olemassa olevia käsityksiä, ja niinpä arjalaisen tai italialaisen fasistin miehinen ihanne erosi lopulta hyvin vähän ajan vallitsevasta englantilaisesta tai amerikkalaisesta miehen mallista. Uutta oli

229 Kuusi 1937, 211.

230 Hietakari 1937, 135.

231 Hietakari 1937, 142.

232 Kallia SH 1942, 153.

pikemminkin poliittisten käsitysten totaalisuus niiden tunkeutuessa voimakkaasti myös yksityiselämän alueelle. Kun liikkeeseen tai puolueeseen liitettiin, liitettiin myös elämäntapaan.²³³ AKS pyöri samanlaisen ajatuksen ympärillä ja puheissa painottuivat toistuvasti liikkeen edestä annetut uhrit, aidosti omaksi otettu seuran aate ja valmius taisteluun. Vuoden 1937 *AKS:n Tiessä* todetaan että ”AKS on aina pyrkinyt kasvattamaan jäseniään selvässä, miehekkäässä kristillisessä ja siveellisessä hengessä, vaatinut kuria, itsekuria ja velvollisuudentuntoa.”²³⁴

Samassa teoksessa Yrjö Vuorjoki kirjoittaa seuran alkuaikojen puheenjohtajasta E. E. Kailasta ja kuvailee tämän ominaisuuksia, joissa tiivistyy ihanteellinen AKS:läisyys. Vuorjoki kuvaa Kailan vakaumuksen syvyyttä, tämän toverillisuutta, vakavuutta ja johtamiskykyä. Eniten painottuu Kailan taipumus uhrata kaikki aikansa ja tarmonsä yhteisen asian hyväksi ja innostaa muitakin tähän. Elias Simojoki taas korostaa kuinka samat ominaisuudet näkyivät myös Kailan yksityiselämässä, ja kuinka tämä ei voinut sietää mitään alhaista tai moraalitonta.²³⁵ Seuran myöhempien vuosien puheenjohtaja Vilho Helanen loi sodan jälkeen uuden uraa lehtimiehenä ja dekkarikirjailijana. Helasen salapoliisiromaanien sankari oli hyvin saksalais-arjalaisen oloinen tuomari ja reservin upseeri Kaarlo Rauta, jolla oli kaunis vaaleahiuksinen vaimo ja kaunismuotoinen vaalea poika.²³⁶ Fasistiset ihanteet ovat noissa hahmoissa selvät, ja näin on myös Helasen aiemmissä heimosotia kuvaavissa teoksissa. Viron heimosotaretkeen sijoittuvan, vuonna 1926 ilmestyneen, *Ankarat tähdet* -romaanin suomalainen päähenkilö on soturi, joka on sekä fyysisiltä että henkisiltä ominaisuuksiltaan uuden yli-ihmisen vaatimukset täyttävä: ”*Kourat, niin, kourat miehellä oli juuri sellaiset kuin maine suomalaisista tiesi kertoa. Mutta kasvot olivat toista maata, hienot ja älykkäät.*”²³⁷ Samaisen Pentin kasvoja Helanen kuvaa myös kalpeiksi ja voimakaspiirteisiksi, ja hahmo omaa myös voimakkaan kunnian tunnon ja kestää loputtomia koettelemuksia ja kidutusta.

Jatkosodan aikana Helanen kirjoitti kuinka hämmöttävän voiton jälkeen olisi äärimmäisen tärkeää rakentaa uutta yhteiskuntaa sodassa taotun yhtenäisyyden pohjalle. Piti välttää paluu vanhoihin kansakunta repineisiin puolueriitoihin ”*mutta jotta tuo työ onnistuisi, tarvitaan*

233 Mosse 1999, 49.

234 Ala-Kulju 1937, 76.

235 Vuorjoki 1937, 84-85. Simojoki 1937, 80.

236 Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 439.

237 Helanen 1926, 232.

sen johtoon uusia ihmisiä, muuttuneita ihmisiä.”²³⁸ Noiden uusien ihmisten tulisi Helasen mukaan kohota uuden Suur-Suomen johtoon, jotta voittoisan sodan saavutukset voitaisiin turvata. Myös Hyvämäen historiikki vuodelta 1937 loppuu suunnaten katseen tulevaan. Siinä korostetaan kuinka ”AKS:n tehtävä ei olekaan historian kirjoittaminen, vaan sen luominen nykyhetken töissä ja taisteluissa.”²³⁹

3.6. AKS kontekstissaan

On selvää että 20-, 30- ja 40-lukujen ajan Suomessa ei eletty tynnyrissä ja eristyksissä muusta maailmasta. Erityisen selvää on että pääkaupungin yliopistonuoriso oli tietoinen muun maailman tapahtumista ja omaksui vaikutteita niiden pohjalta, semminkin kun monet noista tapahtumista vaikuttivat Suomen oloihin suoraan. Maa oli itsenäistynyt ensimmäisen maailmansodan sivuvaikutuksena ja pääkaupungin kulttuuripiirit olivat kansainväliset.

Akateemisen Karjala-Seuran kirjoituksissa viitattiin eurooppalaisiin vaikuttajiin ja kokemuksiin ajoittain ja raportoitiin omiin aatteellisiin ympyröihin liittyvistä tapahtumista suhteellisen tiuhaan. Aiheina olivat mm. ”*Komintern valloittaa Ranskaa*” (1935), ”*Espanjan tragedia*” (1937 ja 1938) ja ”*Mussolini*” (1943). Yhteensä *Kansainväliset asiat* -otsikon alle on vuonna 1992 julkaistussa *Suomen Heimon* hakemistossa koottu satakunta artikkelia, ja artikkeleiden määrän puolesta aihepiiri kuuluu selvästi enemmän kirjoituksia keränneisiin.²⁴⁰ 1941 helmikuussa nimimerkki Sulka kirjoitti moniosaisen reportaasin matkaltaan Berliiniin. Kirjoittaja kertoo vaikuttuneisuudestaan sotaa käyvän maan kansalaisten voitontahdon ja toimeliaisuuden äärellä. Sulka päättää reportaasinsa kertomalla kuinka saksalaisessa työkilpailujärjestelmässä on ”*tuulahdus uudesta, terveemmästä, sopusointuisemmasta yhteiskunnasta.*”²⁴¹

Matti Kuusi viittaa kirjoituksissaan useasti eurooppalaisiin ajattelijoihin. Pohjoisen rodun paikkaa historianfilosofiassa pohdiskelevassa artikkelissa viitataan niin saksalaisiin

238 Helanen SH 1942, 160-161.

239 Hyvämäki 1937, 69.

240 Kivisaari 1992, 119-121.

241 Sulka SH 1941, 83.

rotuteoreetikoihin, kuin fasisteja innoittaneeseen Gustave Le Boniin ja Hegeliin.²⁴² Myös alkuaikojen yhteiskuntateoreettisen sysäyksen liikkeelle antanut Yrjö Ruutu tukeutuu Le Boniin, monien muiden ajan filosofisten klassikkojen lisäksi, Hegelistä lähtien.²⁴³ Tämän kaltaisia yhtäläisyyksiä löytyy paljon, ja samoin löytyy käsitteitä ja termejä jotka ovat lainautuneet eurooppalaisten fasistien käsiteavaruudesta AKS:n piiriin. Yksittäisten termien tai matkakertomusten jäljittäminen ei kuitenkaan vielä anna kovin kattavaa kuvaa itse aateilmapiiristä, mutta osoittaa kuitenkin että yhteyksiä todella oli. Kuten aiemmin todettiin, AKS koki että seuran ajamalla kansallisen herätyksen ohjelmalla oli oma paikkansa historian kertomuksessa, ja että aika jossa elettiin oli maailmanhistoriallisesti merkittävä. Mitä pidemmälle 1930-luvulle mennään, sitä radikaalimmiksi ja avoimen fasistisemmiksi AKS:n kannanotot kärjistyvät. Nuo kannat eivät silti varsinaisesti muuttuneet alkuaikoihin verrattuna, vaan pikemminkin kiristynyt maailmanpoliittinen tilanne ajoi vastaavat liikkeet joka puolella Euroopassa vetämään johtopäätökset loogiseen päätepisteeseensä asti.²⁴⁴

Jo 1920-luvun alussa, kun Yrjö Ruutu hahmotteli valtiososialismin oppiaan, radikaalin kansallisuusmielisyyden ajatukset oli kylvetty seuran aatepohjaan. Ruudun manifestissa, *Uudessa suunnassa* vaaditaan lopulta varsin vallankumouksellista yhteiskunnallista muutosta. Ruudun mukaan pääomaan ja perinnäiseen oikeuskäsitykseen perustuvasta liberalistisesta järjestelmästä oli luovuttava, jotta aito kansallisen politiikan tila voitaisiin saavuttaa. Valtioon tiivistyvän kansan tahdon merkitys kohoaa tärkeimmäksi poliittiseksi tavoitteeksi.²⁴⁵ Fasistien ajatus puhtaasta ja aidosta demokratiasta, joka ei olisi puolue-elämän saastuttamaa ja vääristämää käy yksiin Ruudun maalaileman ihanteen kanssa.²⁴⁶ Ruutu piti itsekin *Uudessa suunnassa* esittämiään ajatuksia radikaaleina, ja porvarilliselle leirille vieraina: ”Suomalaisuuden harrastuksen täytyy nykyään olla yhteiskunnallisesti hyvin radikaalista, sillä sen voitto riippuu viime kädessä alemmista kansankerroksista, niiden kohoamisesta kansallistuntoon, oman kielen, oman maan ja oman kansan kunnioittamiseen.”²⁴⁷ Ruudun

242 Kuusi 1937, 198-199.

243 Ruutu 1922, 145.

244 Alapuro 1973, 157.

245 Klinge 1972, 120.

246 Fasistien demokratia-ajatuksista kts. esim. Griffin 1991, 41.

247 Klinge 1972, 119. Ruutu 1920, 155.

oppi kansakunnasta kaiken pohjana ja lähteenä käy erittäin hyvin yksiin Griffinin määrittelemän ultranationalismin käsitteen kanssa.²⁴⁸

AKS kapinoi sekä vanhaa eliittiä, että nuorison liberalismia vastaan. Ensimmäinen ryhmä oli tähtäimessä sekä vuosia jatkuneessa taistelussa kielikysymyksen ympärillä, että taloudellisen liberalismiin vastustuksessa. Jälkimmäinen joukko taas edusti kulttuurin mädännäisyyttä, joka oli osasyynä kansan heikkouden tilaan.²⁴⁹ AKS pyrki valtaamaan kulttuurin avainpaikat sekä sitä hallitsevalta vanhalta eliitiltä, että rinnakkaisilta liikkeiltä. Se ei, kuten Kari Sallamaa toteaa, aina ollut älymystön kirkkaimman etujoukon liike, mutta edusti silti ”*modernisaation optimistista nousukautta ja rakensi vitalistista elämänfilosofiaa.*”²⁵⁰ AKS oli kapinaa vanhoja ajatusrakennelmia vastaan, ja pyrki uuteen kansallisuusaatteeseen vastakohtanaan tuota ideologiaa hallitsevat vanhat instituutiot. Vilho Helasen puheessa vuonna 1933 on jo hyvin kumouksellinen sävy. Helanen kuvaa kuinka nykyisen järjestelmän iskusanat kansanvalta, laillisuus, yksilön vapaus, kansan hyvinvointi ovat pelkkää sanahelinää ja lumetta. Seuran toiminnan kohde on Helasen mukaan yhtenäinen voimakas kansankokonaisuus, ja liike joka tuota tavoitetta ajaa on puolueiden ulkopuolella olevan kansallisesti itsetietoisien nuorison liike.²⁵¹

Lauri Hyvämäen AKS-historiikissa kuvataan kuinka yhtäältä vasemmisto syytti seuraa fasistisuudesta, ja toisaalta vanhemman sukupolven oikeiston oli vaikea sulattaa sen radikaaliutta.²⁵² Konkreettisemmaksi tuo kapina muuttui kun AKS 1920- ja 30-lukujen taitteessa oli pakotettu ottamaan kantaa Lapuan liikkeen ja Mäntsälän kapinan tapahtumiin. Varsinkaan jälkimmäisessä tapauksessa kapinaliikkeen taakse ei täysin ehdoitta uskallettu asettua, mutta kuten Mäntsälän tapahtumista poikineesta järjestön sisäisestä kriisistä voidaan havaita, sympatiat olivat vahvoja. Lapuan liikkeen kaatumisen suhteen harmi AKS:n piirissä oli ilmeinen.²⁵³ Liikehdintä otettiin siksikin ilolla vastaan AKS:ssä, että se vastasi mielikuvia aidosta kansanliikkeestä mädättyneen puolue-elämän ulkopuolella.²⁵⁴ Hyvämäen selostuksesta

248 Griffin 1991, 37.

249 Hyvämäki 1937, 62.

250 Sallamaa 1997, 111.

251 Helanen SH 1933, 165, 185.

252 Hyvämäki 1937, 24.

253 Hyvämäki 1937, 41-42.

254 Alapuro 1973, 132.

paistaa läpi yleinen hyväksyntä Lapuan liikettä kohtaan ja harmistus liikettä sitä ”diktatuurisuunnitelmista” kritisoineista seuran omista jäsenistä.²⁵⁵ Virallinen historiikki selostaa kuinka etupäässä seuraan pesiytyneet opportunistit ja oman edun tavoittelijat asettuivat Mäntsälän kriisin aikaan vahvasti Lapuan liikettä vastaan, ja kuinka nämä seuran yleisessä kokouksessa käydyn äänestyksen tuloksena kuitenkin osoittautuivat määrällisesti merkityksettömäksi vähemmistöksi.²⁵⁶

Vähemmistön eroa 1932 kuvataan puhdistumiseksi, ja kuten tämän kaltaisille kiistoille tyypillistä on, kumpikin puoli näyttää julistautuneen alkuperäisen ja puhtaan ideologian vartijaksi. Eronneet perustivat liikkeen alkuaikojen merkittävimmän aatteellisen linjanvetäjän Niilo Kärjen nimeä kantavan yhdistyksen, pyrkien näin osoittamaan olevansa ideologisesti oikeaoppisempia. Prosessin tuloksena seuran linja yhtenäistyi jyrkemmälle kannalle. Kun AKS vuoden 1936 vaaleissa asettui IKL:n taakse, ja kun sen jäsenet olivat ehdolla IKL:n listalla, pystyi seura jo julistamaan: ”*Meidän aattemme ovat olleet olemassa jo ennen IKL:ää, ja niinpä onkin IKL omaksunut itselleen AKS:n suomalaiskansallisen ja suursuomalaisen ohjelman.*”²⁵⁷ Liikkeen itseymmärryksessä toiminnan oikeutuksen uskottiin nousevan kokemuksellisesta yhteydestä suursuomalaisuuden myyttiseen ytimeen. Seuran tehtävä oli nostaa etujoukkona taistellen kansa kukoistukseen, samassa merkityksessä kuin Griffin määritelmänsä populistinen -termiä käyttää.

Seura radikalisoitui, tai pikemminkin sen julkiset toimet muuttuivat radikaalimmiksi 30-luvun kuluessa. Nyt oltiin valmiita pyrkimään oikeiksi ja kansakunnan selviämisen kannalta kriittisen tärkeiksi koettuihin päämääriin keinoilla millä hyvänsä. Seuran toimijoiden sekaantuminen Viron vapaussoturiin liiton (vapsit) kaappaushankkeeseen vuosina 1934-35 kertoo tästä kärjistyneestä toimintavalmiudesta. Simojoki ja Helanen johtivat verkostoa, jonka tarkoituksena oli mahdollistaa vapsien johtamien kansallismielisten radikaalien kaappaus Virossa. Silvennoisen, Tikan ja Roseliuksen mukaan vaikuttimena oli toivo saada onnistuneen hankkeen jälkeen vastaavasti tukea samanlaiselle kehitykselle Suomessa. Lisäksi AKS:n johtomiehillä oli vanhoja henkilökohtaisia suhteita Viron radikaaleihin Viron itsenäisyys sodan ajoilta.²⁵⁸ Myös vapsien toimintaa legitimoitiin väittämällä että nämä edustivat aidosti kansaa:

255 Hyvämäki 1937, 65.

256 Hyvämäki 1937, 67.

257 AKS:läiset edustajaehdokkaat ja AKS:n osuus vaalitaisteluun SH 1936, 170.

258 Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 299.

”[...] rintamamiesten johtamaa voimakasta kansanlista herätysliikettä, joka on kyennyt tempaamaan mukaansa Eestin kansan suuren enemmistön.”²⁵⁹ Viimeinen askel jäi kuitenkin kotimaassa ottamatta. *Suomalaiset fasistit* -teoksen kirjoittajien mukaan kaappaukselle otollista tilannetta ei syntynyt koska maassa ei missään vaiheessa vallinnut samankaltaista tilaa kuin sotienvälisen ajan Saksassa tai Italiassa. Sisällissota oli voitettu ja tavoitteet saavutettu, toisin kuin Saksassa ja Italiassa, joissa maailmansodan tuloksiin pettyneet veteraanit olivat fasistien ratkaiseva tukijoukko. Kumouksellinen ydinjoukko jäi Suomessa lopulta pieneksi, eikä kriittistä massaa syntynyt.²⁶⁰ Eurooppalaisen suursodan myötä ja Suomen liittyttyä siihen mukaan Saksan rinnalla AKS pääsi kuitenkin hetkellisesti hyvin lähelle Suur-Suomen syntytoiveiden täyttymystä.

Talvi- ja jatkosodan myötä AKS koki monella tapaa hetkensä koittaneen, ja kumouksellinen toiminta taukosi- lukuun ottamatta Helasen sotkeutumista sodan lopulla ja SS:n avustuksella vuonna 1944 järjestäytyneen vastarintaliikkeen toimintaan.²⁶¹ Talvisodassa kansakunta vihdoin AKS:n katsannon mukaan eheytyi ja jatkosodassa päästiin luomaan Suur-Suomea ja käymään pitkään odotettua kansakunnan suuruuden todistavaa taistelua itää vastaan. Suur-Suomi-innostus levisi laajemmallekin yhteiskuntaan sodan alkuhetkinä, mutta yleisen keskustelun sävyt muuttuivat pian hillitymmiksi. Tutkija Jenni Kirveen mukaan sekä sotilaiden mielipiteet, että virallinen sotapropaganda alkoivat jyrkemmin kääntyä pois Suur-Suomen maalailusta jo vuonna 1942.²⁶² Lähestyvän tuhon aavistuksista huolimatta vakaumuksessaan vahvojen AKS-aktiivien mielissä pysyi silti lopullinen tavoite. *Suomen Heimossa* kirjoitettiin ajasta joka olisi koittava voitokkaan sodan jälkeen ja muistutettiin että työtä oli jatkettava, ja vallan vihdoin päädyttävä kansallisten voimien käsiin. Uuden ajan profetiat nousivat esiin kun voiton uskottiin olevan ovella: ”*Maailman muoto luodaan nykyään uudelleen perustuksiaan myöten myöskin – sisäisesti.*”²⁶³ Aatteet joihin seuran viimeisten kymmenen vuoden avoin radikaalius ja fasistissävytteinen puhe pohjautui, olivat kuitenkin läsnä alusta asti.

259 Simojoki 1942 (1934), 125.

260 Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 448-449.

261 Silvennoinen, Tikka & Roselius 2016, 395.

262 Kirves 2014, 339-340.

263 Kantele SH 1942, 12.

Tavallaan kansallisen herätyksen vaatimukseen vertautuen myös seura heräsi toteuttamaan sen ytimessä uinunutta luonnetta otollisen ajan koittaessa. Elias Simojoki julisti tuota ajatusta jo vuonna 1923: ”*Vallankumous kansamme sydämessä – sitä me valmistelemme ja siihen me uskomme. Se on huikean suuri päämäärä, jonka rinnalla voivat sellaisetkin tavoitteet kuin Suur-Suomi, vapaa Karjala ja vapaa Inkeri olla sekundäärisiä asioita.*”²⁶⁴ Sodissa, sekä seuran alkuun sysänneissä heimosodissa, että jatkosodassa Griffinin teorian palingeneettinen komponentti nousee vahvimmin esiin. Sodat edustivat sitä taistelua jonka kautta kansakunta oli AKS:n ymmärryksessä vihdoinkin karistava hajanaisuuden ja jalostuva oikealle paikalleen historiassa. Sotien asettamissa haasteissa myös nousi esiin vahvemmin ajatus uudesta ihmisestä, joka vastaisi tulevaisuuden heimosoturin ihannetta. Uudelleensyntymä yksilöllisellä tasolla oli fasisteille tärkeä osa koko kansakunnan heräämistä.²⁶⁵

264 Simojoki 1942 (1923), 52.

265 Griffin 1991, 33.

4. Fasismia vai ei?

Fasismilla on tietysti sanana ja käsitteenä paha kaiku, osittain jo AKS:n toiminnan aikana. Eero Hietakari kirjoitti *AKS:n tiessä* vuonna 1939 järjestön puolustuspuheen fasismisyytöksiä vastaan. Hietakari kertoo kuinka ”Suomeksi jokapäiväiselle kielelle käännettynä tämä sana merkitsee ei-punaisen diktatuurin kannattajaa”,²⁶⁶ ja jatkaa valittelemalla kuinka on mahdotonta kehua Saksan tai Italian yhteiskunnallisia saavutuksia saamatta heti syytteitä diktatuurin ihailusta osakseen. Saksa ja Italia yksinvaltaisine järjestelmineen olivat valtaannousunsa myötä jo Hietakarin aikaan niin hallitsevia että ne olivat onnistuneet valtaamaan fasismin käsitteen sen populaareissa tulkinnoissa.

Akateeminen Karjala-Seura uskoi kansanvaltaan, mutta kansanvalta oli järjestön aatteissa jotakin muuta kuin vallinnut edustuksellinen järjestelmä. Määritelmämme mukaisen fasismin ei ideologiana tarvitse sisältää vaatimusta diktatuurista, vaikka käytännössä näin toki näytti liikkeiden valtaannousun myötä tapahtuvan.²⁶⁷ Aatteellisesti puhtaan fasismin suhde kansanvaltaan on tavallaan diktatuurin vastainen, sillä kannattajiensa mukaan se edusti kansan tahtoa ja kansanvaltaa aidosti, toisin kuin edustuksellinen demokratia.²⁶⁸ Vuoden 1939 *AKS:n tiessä* on Hietakarin kirjoituksen lisäksi Erkki Kontion korporativismin ajatusta esittelevä teksti, jossa päädytään toteamaan kuinka tuon Italian fasisteilta saadun mallin mukainen tuotannon ja valtion organisaatio voi hyvinkin toimia demokraattisemmin kuin parlamentaarinen järjestelmä.²⁶⁹ Järjestön ja sen myöhempien puolestapuhujien torjuessa syytöksiä fasistisuudesta torjunta suuntautuu aatteen niihin puoliin, joilla on se historiassa synkin varjo. Jäsenilleen AKS:n ideologia kuitenkin oli positiivinen ja toimintaan innostava aate, jonka puolesta taistelemalla uskottiin valoisamman tulevaisuuden lopulta koittavan. Tuo aate muistuttaa vahvasti niitä fasismin yleisiä malleja jotka tämän tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen muodostavat.

Akateemisen Karjala-Seuran piirissä uskottiin voimakkaan ja kulttuurisesti sekä kielellisesti yhtenäisen kansakunnan syntyyn ratkaisevan ja puhdistavan taistelun tuloksena. Toiminta

266 Hietakari 1939, 106.

267 Griffin 1991, 42.

268 Mosse 1999, 2.

269 Kontio 1939, 161.

legitimoiitiin populistisella uskomuksella, jonka mukaan järjestö edusti kansan sisimmästä olemuksesta kumpuavaa aitoa syvää tahtoa. Liikkeen yhteiskuntateoreettinen pohja oli vahvasti Yrjö Ruudun hahmotteleman valtiososialismin päälle rakentunut, ja vaikka Ruudun ja tästä innoittuneimman AKS-aktiivin, Niilo Kärjen, suora vaikutus myöhemmin lakkasikin, jäi ruutulainen ajattelu AKS:n ideologian pohjalle. Ruudun teorioissa oli merkittävä määrä yhtäläisyyksiä fasistiseen ajatteluun. Kansa persoonallisena ja luonnollisena kokonaisuutena sekä toimijana, jonka hyväksi toimiessaan kansalaiset pääsevät suurimpaan mahdolliseen täyttymykseen on sekä Ruudulla että eurooppalaisilla fasisteilla johtoajatukseksi. Tuosta lähtökohdasta Ruutu johtaa yhtä lailla fasistisen ajattelun kanssa yhteneväisen käsityksen, jonka mukaan valtion voiman ja vallan pitää tavallaan nousta alhaalta kansan syvistä riveistä, ja jonka mukaan vanha eliitti johtamassa yhteiskunnan pyramidin huipulta estää kansan todellisen kutsumuksen toteutumisen. Ruudun tarjoamat käytännön ratkaisut jatkavat samoja fasistisia linjoja tämän luonnostellessa järjestelmää joka muistuttaa erehdyttävästi italialaisia korporativistisia hahmotelmia.

Ruudun valtiososialismi tiivistyi AKS:n ymmärryksessä kansankokonaisuuden käsitteeksi, ja AKS:n toimijoiden lukemattomat hurmioituneet hahmotelmat oman kansan suuruudesta vahvistavat kansankokonaisuuden ja Suur-Suomen käsitteellistä yhteneväisyyttä Griffinin määritelmän ultranationalismi -osaan. AKS:n piirissä järjestön oma tehtävä hahmottui hyvin korostuneesti tuon kansankokonaisuuden rakentamistehtävän ympärille, sekä siihen liittyen kansallisen herätyksen esitaistelutehtävänä. AKS:n itseymmärryksessä järjestö oli sekä johtaja- ja esitaistelijajoukko, että valveutuneiden eliittiyksilöiden ryhmä, jonka tietoisuus oli noussut syvästä ja olemuksellisesta yhteydestä kansan syvimpään sieluun. Griffin ja Mosse kuvaavat fasististen liikkeiden toimijoiden vakaumusta hyvin samaan tapaan kuin AKS:n itseymmärrys tässä työssä hahmottuu, ja tämä muistuttaa vahvasti Griffinin määrittelyn populismi -komponenttia. AKS:n teksteissä haaveillaan toistuvasti tulevasta sodasta, jonka koittaessa kansakunta voi puhdistavan ja yhtenäistävän taistelun kautta vihdoinkin nousta siihen suuruuteen, joka sillä on myyttisessä muinaisuudessa joskus ollut, ja joka on sen oikeutettu osa. Tuo ajatus vastaa Griffinin tunnistamaa fasismin ydinmyytin palingeneettisuutta, eli uudelleensyntymää rappiosta puhdistavan taistelun kautta kukoistukseen. AKS:llä, kuten myös fasisteilla Euroopassa, uudelleensyntymä hahmottui kahdella tasolla. Kansakunta syntyisi uudestaan sen idean tullessa lihaksi yksilöiden kansalliseen kamppailuun osallistumisesta kumpuavan henkisen ja fyysisen uudelleensyntymän myötä.

AKS:n ideologia näyttää Roger Griffinin ”palingeneettinen populistinen ultranationalismi” -määritelmän valossa selvästi olevan osa aikansa kansainvälistä fasistista aatevirtausta.²⁷⁰ Lisäksi järjestön toiminnassa korostuu toiminnallisuus, kokemuksellisuus sekä kaavamaisen poliittisen teorian vierastaminen, jotka George Mossen mukaan olivat fasistisille liikkeille ominaisia piirteitä.²⁷¹ Näyttää siltä että fasismintutkimuksen muodostamat teorit sopivat erittäin hyvin kuvaamaan AKS:n ideologiaa, maailmankatsomusta ja toimintaa. Tulkinta näyttäytyy luontevana, ja vaikka valitut teorit ja mallit tietysti aina ohjaavat tulkintaa ja tutkijan katsetta, näyttää tämä prisma soveltuvan hyvin selitystyökaluksi AKS:ää tarkasteltaessa. AKS:n kirjoituksissa kiellettiin järjestön fasistisuus, mutta sen ideologia oli niin saman kaltainen kuin tuon ajan Euroopassa vaikuttaneiden fasistisiksi tulkittujen liikkeiden aatemaailmat, että on ilmiselvää että AKS oli osa samaa aatesuuntaa. Vaikka järjestön luonteeseen kuului vahva ideologisen taustavaikuttajan rooli, oli se myös aktiivinen toimija. AKS:n kärkiaktiivien osallistumisesta eri kaappaushankkeisiin ja suhtautumisesta Mäntsälän kapinaan voidaan nähdä että otollisen tilanteen seurauksena olisi järjestöstä hyvinkin voinut löytyä tarmoa toimia kansan ”todellisen” tahdon esitaistelijoina.

270 Griffin 1991, 32.

271 Mosse 1999, 12.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Suomen Heimo -lehdessä esiintyneet kirjoitukset on lähdeviitteissä lyhennetty merkinnällä SH. Lehdessä oli vuoden läpi juokseva numerointi, joten itse numeroa ei ole erikseen merkitty.

Lähdekirjallisuus

- Ala-Kulju, Reino. AKS:läisyys vapaussodan hengen jatkajana ja sen päämääräin täydentäjänä. *AKS:n TIE. Akateemisen Karjala-Seuran vuosikirja I*, 71-78. Akateeminen Karjala-Seura, Helsinki 1937.
- Helanen, Vilho. Ankarat tähdet. Romaani. WSOY, Porvoo 1926.
- Helanen, Vilho. Ohjelmamme toteuttamisesta. *Ylioppilaslehti* 1925, 97-99.
- Hietakari, Eero. Vanha ja nuori polvi. *AKS:n TIE. Akateemisen Karjala-Seuran vuosikirja I*, 123-144. Akateeminen Karjala-Seura, Helsinki 1937.
- Hietakari, Eero. Kuka on se mies? *AKS:n TIE. Akateemisen Karjala-Seuran vuosikirja III*, 104-118. Akateeminen Karjala-Seura, Helsinki 1939.
- Hyvämäki, Lauri. Akateeminen Karjala-Seura 1922 – 1937. *AKS:n TIE. Akateemisen Karjala-Seuran vuosikirja I*, 11-70. Akateeminen Karjala-Seura, Helsinki 1937.
- Kjellén, Rudolf. Valtio elinmuotona. Poliittikan käsikirja. Karisto, Hämeenlinna 1919.
- Kontio, Erkki. Korporatismiin perusajatuksia. *AKS:n TIE. Akateemisen Karjala-Seuran vuosikirja III*, 149-161. Akateeminen Karjala-Seura, Helsinki 1939.
- Kuusi, Matti. Onko suursuomalainen ajatus historianfilosofisesti mieletön? *AKS:n TIE. Akateemisen Karjala-Seuran vuosikirja I*, 197-212. Akateeminen Karjala-Seura, Helsinki 1937.
- Mussolini, Benito. The ideology of twentieth century. *International fascism. Theories, causes and the new consensus (toim. Griffin, Roger)*, 248-255. Arnold, Lontoo 1998 (alkuperäinen teksti: *Fascismo: dottrina e istituzioni*, Roma 1935).
- Ruuth, Yrjö. Uusi suunta. Suomalaisen yhteiskuntaohjelman ääri viivoja. Gummerus, Jyväskylä 1920.
- Ruuth, Yrjö. Kansakunta: poliittinen tutkimus. Y. O. Ruuth, Helsinki 1922.
- Ruutu, Yrjö. Liberalismi, fasismi, sosialismi. Sosialidemokraattinen puoluettoimikunta, Helsinki 1940.
- Simojoki, Elias. Akateemisen Karjala-Seuran uskonnollisen pohjan synty ja merkitys. *AKS:n TIE. Akateemisen Karjala-Seuran vuosikirja I*, 79-82. Akateeminen Karjala-Seura, Helsinki 1937.

Simojoki, Elias. Palava pensas (toim. Helanen, Vilho). Elias Simojoen puheita. WSOY, Porvoo 1942.

Suursuomi on yhtä kuin isänmaa. Akateeminen Karjala-Seura, Helsinki 1923.

Vuorjoki, Yrjö. E. E. Kaila. *AKS:n TIE. Akateemisen Karjala-Seuran vuosikirja I, 83-86.* Akateeminen Karjala-Seura, Helsinki 1937.

Suomen Heimo -lehti

AKS:läiset edustajaehdokkaat ja AKS:n osuus vaalitaisteluun. 1936, 170.

Ala-Kulju, Reino. AKS – eteentyönnetty osasto. 1942, 14-15.

Haavio, Heikki. ”Jos Elmo Kailan ja Niilo Kärjen henki asuu näissä riveissä ...”. 1937, 60, 62.

Helanen, Vilho. Yliopiston suomalaistuttaminen. 1925, 250-253.

Helanen, Vilho. Me tahdomme olla yksi kansa. 1933, 163-165, 185.

Helanen, Vilho. Satojen ja tuhansien työstä on kerran nouseva Snellmanin hahmoittelema yksimielinen kansakunta. 1937, 53-54, 59.

Helanen, Vilho. Valtiovalta Suomessa kuuluu kansalle. 1941, 75-76.

Helanen, Vilho. Uutta kohden. 1942, 159-161.

Kallia, Rauno Gustaf. Itsenäisyyspäivänä. 1925, 247-249.

Kallia, Rauno Gustaf. Individualismi ja kollektivismi. 1943, 153.

Kantele, M. Kansa joka on löytänyt itsensä. 1942, 11-12.

Kärki, Niilo. Kansallinen Suomi. 1924, 53-56.

Kärki, Niilo. Suomalais-virolainen kulttuurirahasto. 1927, 219-221.

Miksi uskon Suur-Suomen oikeutukseen? 1931, 28-30.

Nähtyä ja kuultua. 1929, 190.

Näköaloja. 1923, 3-6.

Pettymys. 1928, 1-3.

Ruutu, Yrjö. Itsenäisyytemme velvoitukset. 1925, 8-11.

Ruutu, Yrjö. Mitä on kansallisuus? 1925, 37-41.

Sulka. Matkakirjeitä. 1941, 81-83.

K.T. Ajatelkaamme yhteiskunnallisesti. 1938, 324.

Vuorjoki, Yrjö. Mihin suuntaan. 1931, 1.

Tutkimuskirjallisuus

- Alapuro, Risto. Akateeminen Karjala-Seura. Ylioppilasliike ja kansa 1920- ja 1930-luvulla. WSOY, Helsinki 1973.
- Apo, Satu. Kuusi, Matti (1914 – 1998). Biografiakeskus, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2000.
<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/7059/> luettu 18.7.2016.
- Berggren, Lena. Swedish Fascism: Why Bother? *Journal of Contemporary History* Vol. 37, No. 3, 395-417. Sage Publications, 2002.
- Boime, Albert. The Art of the Macchia and the Risorgimento: Representing Culture and Nationalism in Nineteenth-Century Italy. University of Chicago Press, Chicago 1993.
- Blinkhorn, Martin. Afterthoughts. Route Maps and Landscapes: Historians, 'Fascist Studies' and the Study of Fascism. *Totalitarian Movements and Political Religions*, Vol. 5, No. 3, 507–526. Taylor & Francis, 2004.
- Collado Seidel, Carlos. Aristocracy, Fascism and the Franco Dictatorship (1931-1945). *European Aristocracy and the Radical Right 1918-1939* (toim. Urbach, Karina). Oxford University Press, New York 2007.
- Eskelinen, Heikki. Me tahdoimme suureksi Suomenmaan. Akateemisen Karjala-Seuran historia I. Tausta, organisaatio, aatteet ja asema yhteiskunnassa 1922-1939. WSOY, Helsinki 2004.
- Etelän tien kulkija – Vilho Helanen (toim. Roiko-Jokela, Heikki; Seppänen, Heikki). Atena kustannus, Jyväskylä 1997.
- Etzrodt, Christian. Max Weber's Methodology: The Method of Falsification Applied to Text Interpretations. *Open Journal of Philosophy*, 4, 345-359. Scientific Research Publishing, 2014.
- Falasca-Zamponi, Simonetta. Fascist Spectacle: The Aesthetics of Power in Mussolini's Italy. University of California Press, Oakland 1997.
- Gentile, Emilio. The Problem of the Party in Italian Fascism. *Journal of Contemporary History*, Vol. 19, No. 2. 251-274. Sage Publications, 1984.
- Gentile, Emilio. Fascism, totalitarianism and political religion: definitions and critical reflections on criticism of an interpretation. *Totalitarian Movements and Political Religions*, Vol. 5, No. 3. 326-375. Taylor & Francis, 2004.
- Griffin, Roger. The Nature of Fascism. Pinter Publishers, Lontoo 1991.
- Griffin, Roger (toim.). International Fascism. Theories, Causes and the New Consensus. Arnold, Lontoo 1998.
- Griffin, Roger. The Primacy of Culture: The Current Growth (Or Manufacture) of Consensus within Fascist Studies. *Journal of Contemporary History*, Vol. 37, No. 1, 21-43. Sage Publications, 2002.

- Halila, Aimo. Lähtokohtia, etenemissuuntia. *Neljätuhatta veljestä, sataneljä elämäntarinaa. AKS:läinen elämäkerrasto (toim. Kuusi, Matti; Aitola, Ville-Paavo)*, 7-16. WSOY, Porvoo 1991.
- Häyry, Matti. Fasismi ja muutoksen metafysiikka – Giovanni Gentilen aktualistinen idealismi Mussolinin Italian valtionfilosofiana. *Muutos. Suomen Filosofisen Yhdistyksen Helsingissä 14.- 15.1.1988 järjestämän kollokvion esitelmät. (toim.: Halonen, Ilpo; Häyry, Heta)* Suomen Filosofinen Yhdistys, Helsinki 1990.
- Kershaw, Ian. Hitler and the Uniqueness of Nazism. *Journal of Contemporary History, Vol 39, No. 2*, 239-254. Sage Publications, 2004.
- Kivisaari, Jouko. Suomen Heimion sisällys vuosina 1923-1944. Kerho 22, Helsinki 1992.
- Kirves, Jenni. Pyhä ja kirottu sota. Suur-Suomi-aatteen uho ja tuho aikalaisten kokemana. *Suur-Suomen unelma ja unohdus (toim. Näre, Sari; Kirves, Jenni)*, 321-379. Johnny Kniga, Helsinki 2014.
- Klinge, Matti. Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia ja kansallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilla. WSOY, Helsinki 1972.
- Kuusi, Matti. Puheenjohtajia, esikuvia. *Neljätuhatta veljestä, sataneljä elämäntarinaa. AKS:läinen elämäkerrasto (toim. Kuusi, Matti; Aitola, Ville-Paavo)*, 17-31. WSOY, Porvoo 1991.
- Kuusi, Matti. Ideologisia teesejä ja kriisejä. *Neljätuhatta veljestä, sataneljä elämäntarinaa. AKS:läinen elämäkerrasto (toim. Kuusi, Matti; Aitola, Ville-Paavo)*, 32-41. WSOY, Porvoo 1991.
- Leinonen, Kullervo. AKS politiikan koulussa 1930-luvulla. *Etelän tien kulkija – Vilho Helanen (toim. Roiko-Jokela-Heikki; Seppänen, Heikki)*, 119-147. Atena Kustannus, Jyväskylä 1997.
- Lipset, Seymour Martin. Political Man. The social bases of politics. Doubleday, Garden City 1960.
- Luoma-Aho, Mika. Valtio geopolitiikan ruumiillistumana. *Muuttuva geopolitiikka (toim. Harle, Vilho; Moisio, Sami)*, 57-73. Gaudeamus, Helsinki 2003.
- Mikkeli, Heikki. Sivistyneistö, älymystö ja kansa sotienvälisessä Suomessa. *Älymystön jäljillä. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. (toim. Karkama, Pertti; Koivisto, Hanne)*. SKS, Helsinki 1997.
- Mosse, George. Introduction: The Genesis of Fascism. *Journal of Contemporary History, Vol. 1, No. 1*, 14-26. Weidenfeld & Nicolson, 1966.
- Mosse, George. The Fascist Revolution: Towards a General Theory of Fascism. Howard Fertig, New York 1999.
- Paxton, Robert. The Five Stages of Fascism. *The Journal of Modern History Vol. 70, No. 1*, 1-23. University of Chicago Press, 1998.
- Payne, Stanley. A History of Fascism, 1914-1945. The University of Wisconsin Press, Wisconsin 1995.

- Roberts, David; De Grand, Alexander; Antliff, Mark; Linehan, Thomas. Comments on Roger Griffin, 'The Primacy of Culture: The Current Growth (Or Manufacture) of Consensus within Fascist Studies'. *Journal of Contemporary History*, Vol. 37, No. 2, 259-274. Sage Publications, 2002.
- Roiko-Jokela, Heikki. Kuka oli Vilho Helanen? *Etelän tien kulkija – Vilho Helanen (toim. Roiko-Jokela-Heikki; Seppänen, Heikki)*, 11-13. Atena Kustannus, Jyväskylä 1997.
- Sallamaa, Kari. Kiila ja AKS, avantgardeja molemmat? *Älymystön jäljillä. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. (toim. Karkama, Pertti; Koivisto, Hanne)*. SKS, Helsinki 1997.
- Schnapp, Jeffrey. Fascinating Fascism. *Journal of Contemporary History*, Vol. 31, No. 2, 235-244. Sage Publications, 1996.
- Silvennoinen, Oula. Kumpujen yöhön – eli kuinka historiallinen muisti vääristyi. *Luvattu maa. Suur-Suomen unelma ja unohdus (toim. Näre, Sari; Kirves, Jenni)*, 15-67. Johnny Kniga, Helsinki 2014.
- Silvennoinen, Oula; Tikka, Marko; Roselius, Aapo. Suomalaiset fasistit. Mustan sarastuksen airuet. WSOY, Helsinki 2016.
- Soikkanen, Timo. Ruutu, Yrjö (1887 – 1956). Biografiakeskus, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2002. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/5253/> luettu 18.7.2016.
- Soucy, Robert. The Nature of Fascism in France. *Journal of Contemporary History*, Vol. 1, No. 1, 27-55. Weidenfeld & Nicolson, 1966.
- Steigman-Gall, Richard. Nazism and the revival of political religion theory. *Totalitarian Movements and Political Religions*, Vol. 5, No. 3, 376-396. Taylor & Francis, 2004.
- Sternhell, Zeev. Reviewed Work: The Fascist Revolution: Toward a General Theory of Fascism by George L. Mosse. *The American Historical Review* Vol. 105, No. 3, 882-883. American Historical Association, Indiana 2000.
- Tepora, Tuomas. Heimoveljiä, valkobandiitteja ja punikin perkeleitä. Valkoisen ja punaisen Suur-Suomen aate- ja tunnehistoriaa ennen toista maailmansotaa. *Luvattu maa. Suur-Suomen unelma ja unohdus (toim. Näre, Sari; Kirves, Jenni)*, 69-129. Johnny Kniga, Helsinki 2014.
- Uola, Mikko (toim.). AKS:n tie. Akateeminen Karjala-Seura isänmaan ja heimoaatteen asialla. Minerva, Helsinki 2011.
- Vesikansa, Jarkko. AKS:n henkinen jatkosota. *AKS:n tie. Akateeminen Karjala-Seura isänmaan ja heimoaatteen asialla (toim. Uola, Mikko)*. Minerva, Helsinki 2011.
- Virtanen, Matti. Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. SKS, Hämeenlinna 2001.